

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства

**УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали

Х!! Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2016 року)

Частина 1

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ 2016

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

X!! Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2016 року)

Частина 1

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ 2016

УДК 481(477):34(063)
ББК Ш1 У45

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор;
Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України;

Костицький М. В., доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, академік НАПрН України,
заслужений юрист України;

Стратулат Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;

Красницька А. В., кандидат юридичних наук, доцент;

Братель С. Г., кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

***Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2016
року (протокол № 2)***

***Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції
та не несе відповідальності за їх зміст***

Матеріали подано в авторській редакції

Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, У45
перспективи [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30
листоп. 2016 р.) / [редкол.: В. В. Черней,
С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. - Київ : Нац. акад.
внутр. справ, 2016. - Ч. 1. - 248 с.

УДК 481(477):34(063) ББК Ш1

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

Шановні учасники та гості конференції!

Щиро вітаємо учасників, гостей і організаторів XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи».

Кожна держава повинна приділяти належну увагу вивченню та розв'язанню мовних проблем суспільства. Одним із найвищих виявів нації є державний статус її мови, який законодавчо забезпечує її функціонування в усіх сферах суспільного життя. Цей статус закріплено в Основному Законі держави - Конституції України, що має сприяти самовиявленню національного менталітету, підвищенню популярності функціонування мови в Україні. Державна мова є соціально-психологічним чинником, який забезпечує духовне та соціально-політичне єднання людей.

Українська мова як основа духовної культури народу формує й об'єднує націю, зберігає національні традиції та передає їх від покоління до покоління, завдяки чому відбувається постійне культурне оновлення. Варто зауважити, що престиж нашої нації та сприйняття українського народу в інших культурних середовищах безпосередньо залежить від стану державної мови.

Мова в юриспруденції посідає місце ключового засобу правотворчої та правозастосовної діяльності, правової комунікації, пізнання і передачі юридичної інформації в суспільстві. Також мова постає об'єктом юридичного регулювання.

Система мовної підготовки правознавців набуває актуальності в контексті розбудови демократичної правової держави, реформування правової системи й активізації законодавчої діяльності. Сучасна концепція розвитку юридичної освіти в Україні передбачає підготовку фахівців з високим рівнем юридичних і лінгвістичних знань. У процесі вдосконалення системи юридичної освіти важливим є не лише вивчення галузевого законодавства, а й привернення належної уваги до рівня культури юридичного мовлення. Професійна діяльність фахівців у галузі юриспруденції пов'язана з необхідністю термінологічно-мовного опрацювання текстів нормативно-правових та індивідуальних актів, проблемами вибору і правильного розуміння юридичних термінів, точних мовних засобів, застосування правових норм, а також інтерпретацією правових понять, норм, статей.

Мова досить часто є предметом дискусій і наукових досліджень в юриспруденції. Актуальністю проблематики було зумовлено проведення XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи», присвяченої Дню української писемності та мови.

Цей захід є важливою подією наукового й освітянського життя: коло учасників щороку розширюється, а до підготовки публікацій долучається все більше фахівців-лінгвістів і педагогів-практиків з різних регіонів України. Уже традиційною стала участь у конференції представників Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національної академії прокуратури України, Київського національного лінгвістичного університету, Академії муніципального управління, Академії адвокатури України, Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, Херсонського національного технічного університету, Запорізького національного технічного університету, Львівського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ,

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Херсонського державного університету, Київського національного торговельно-економічного університету і Національної академії внутрішніх справ.

Кафедра юридичного документознавства гідно продовжує наукові традиції та щороку організовує наукові заходи. Не є винятком і ця науково-практична конференція, учасниками якої є понад 100 осіб, що свідчить про вагомість проблем, які розглядаються, про їх актуальність для академічної науки, закладів освіти, правоохоронних відомств, органів виконавчої влади і українського суспільства загалом.

Програма конференції надзвичайно цікава та різноманітна. Подальший розвиток отримала наукова проблематика за секціями, започаткованими під час попередніх заходів («Науково-теоретичні засади юридичної лінгвістики», «Розвиток юридичної термінології на сучасному етапі», «Використання лінгвістичних знань у юридичній практиці»).

Ад'юнкти, аспіранти, студенти, курсанти, слухачі, їхні наукові керівники та молоді науковці академії вкотре підтвердили високий науковий і педагогічний потенціал нашого навчального закладу, який посідає чільне місце не лише в системі відомчої освіти, а й серед престижних вишів держави.

На завершення ще раз хочемо привітати всіх присутніх з важливою науковою подією, а також побажати учасникам заходу плідної роботи, активного обміну думками і науковими здобутками. Сподіваємося, науковий захід стане для вас не лише корисним досвідом наукових виступів, а й надасть можливість поспілкуватися з колегами та однодумцями, знайти нові шляхи розвитку власної наукової позиції.

У процесі роботи конференції кожен інтелектуально збагатиться новими ідеями щодо сутності актуальних проблем української мови в юриспруденції.

Бажаємо всім учасникам нових звершень у науковій діяльності, творчого натхнення, насаги, взаєморозуміння, здоров'я та успіхів!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, член-кореспондент
НАПН України, заслужений юрист
України

ІСТОРІЯ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Українська мова - система знаків, інструмент спілкування, засіб нагромадження, збереження і передачі наступним поколінням суспільно-історичного досвіду української нації. Вона виконує комунікативну, сигніфікативну, експресивну і сугестивну функції.

Українська мова як державна закріплена у ст. 10 Конституції України і держава зобов'язана забезпечити всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. 14 грудня 1999 р. Конституційний Суд України, розглянувши справу про застосування української мови, постановив, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя. В цьому рішенні також вказано, що мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах є українська мова. Поряд з державною мовою в таких закладах можуть використовуватись мови національних меншин.

Застосування положень ст. 10 Конституції України та вказаного рішення Конституційного Суду має місце в певних сферах:

- 1) сфері законодавства, нормотворення;
- 2) сфері діяльності виконавчої влади, державного управління;

3) сфері судової влади, здійснення судочинства і правосуддя;

4) сфері діяльності органів місцевого самоврядування;

5) сфері міжнародної діяльності України;

6) сфері суспільного, політичного, правового, етичного виховання і навчання;

7) сфері фінансової, бізнесової, господарської, торгівельної, промислової і аграрної діяльності;

8) сфері науки, культури, мистецтва, освіти та охорони здоров'я.

2. Боротьба проти української мови як скріплюючої основи української нації триває вже більше трьох століть. Після т.зв. Переяславської унії 1654 р. першою була репресована церковна мова українських храмів та знищена література духовного змісту, написана українською мовою. При Катерині II з 1763 р. у Києво-Могилянській академії мовою викладання замість української була російська. У 1863 р. розпорядженням міністра внутрішніх справ Російської імперії Валуєва “призупинено” видання релігійної та навчальної літератури українською мовою. Тоді вперше в цьому циркулярі стверджувалося, що “ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може”, а що це є та ж російська мова, тільки “зіпсована” поляками.

У 1876 р. цар Олександр III видав т.зв. Емський указ, який забороняв видавати літературу українською мовою, ввозити українські книги із-за кордону, ставити українські п'єси, проводити публічні читання українською мовою чи навіть друкувати тексти для нот цією мовою.

3. Кінець XIX ст. в Україні відзначався ростом національної свідомості та наростаючим прагненням українців до свободи і незалежності. Література українською мовою друкувалась у Галичині (тоді складовій частині Австро-Угорщини) та переправлялась на Україну. Провідні діячі українського руху періодично знаходили притулок від царських переслідувань теж у Галичині. Перша Світова війна та падіння царизму в Росії стимулювали початок визвольних змагань українців (1917-1922 рр.). Виникають незалежні українські держави УНР і ЗУНР, які у січні 1919 р. об'єднуються в єдину Українську державу. В конституційних і законодавчих актах Української держави українська мова проголошується

державною та робляться значні зусилля по її провадженню у всі сфери суспільного життя.

Однак, більшовицька Росія (як і монархісти з Білої армії) декілька разів окуповують Україну (грудень 1917 р., грудень 1918 р., січень 1919 р., грудень 1919 р., квітень 1920 р.) і вже з 1920 р. остаточно утверджуються в Україні. Більшовицька політика в Україні мімікріує: якщо під час першої окупації тільки в Києві було розстріляно кілька тисяч осіб (за те, що розмовляли українською мовою або були одягнуті в національну одягу), то в листопаді 1919 р.

VIII Всеросійська партконференція приймає резолюцію про українізацію радянського типу. На XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 р. затверджується лінія на “коренізацію”, тобто на розвиток національних мов і культур. В Україні ця лінія трактується як “українізація”. Українці дістають доступ до КП(б), органів влади, культури і науки.

Таким чином сьогодні в Україні з'явилась нарешті реальна можливість формування національної мовної політики в напряму розвитку української мови як консолідуючого засобу для суспільства в цілому, розвитку української національної ідеї та зміцнення Української держави.

Ющук Іван Пилипович,
завідувач кафедри слов'янської
філології і загального
мовознавства Київського
міжнародного університету,
кандидат філологічних наук,
професор, заслужений діяч
науки і техніки України

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У II тисячолітті до н.е. частина племен, що жили на території сучасної України подалася за Гімалаї, на Індостанський півострів. Вони понесли з собою й ту мову, якою тоді розмовляли на своїй прабатьківщині.

І досі в українській мові збереглося чимало слів, що їх вживали наші предки понад чотири тисячоліття тому. Ось деякі з них: санскритське *tata* і наше *tamo, maraz - mamu, bhratar* -

brat, dina - день, nak - ніч, ahni - вогонь, nabha - небо, hima - зима, dva - два, tri - три тощо.

Отже, елементи сучасної української мови формувалися тисячоліттями, як і все у світі. Але те саме можна сказати й про будь-яку іншу слов'янську чи неслов'янську мову, що належить, як і українська, до індоєвропейської сім'ї.

Справжнім початком нашої мови був час, коли певна група слов'янських племен виділилася із загальнослов'янського масиву й почала формуватися як окремий етнос - русичі, теперішні українці. Це сталося в VI столітті. Слов'янські племена в цей час заселяли простір між Дніпром і Карпатами. У 558 році сюди зі сходу посунули жорстокі тюркомовні авари.

Тоді, рятуючись від насилля аварів, частина слов'ян подалася на південь (південні слов'яни), частина - на захід (західні слов'яни). Наші предки залишилися на своїй землі, перетривали аварів і невдовзі заснували свою державу з центром у Києві.

Коли слов'янські племена сусідили, вони спілкувалися між собою, отже, повинні були мати й багато спільного в мові. Виявити таку лексику можна, зіставивши словниковий склад нашої мови з мовами інших слов'янських народів, але не сусідніх, між якими мовні контакти й далі могли тривати. Не межують з Україною лужичани (вони ще в X столітті були захоплені німцями), чехи, словенці, серби та хорвати.

Зіставлення української мови з верхньолужицькою, чеською, словенською, сербською та хорватською мовами показало, що наші предки зберегли від спільнослов'янської доби понад 13 тис. слів. В українській мові є приблизно 7,5 тис. незапозичених слів, спільних з верхньолужицькою мовою; 10,8 тис. слів, спільних з чеською; 9,3 тис. - зі словенською; 10,2 тис. слів, спільних з сербською і хорватською.

У словнику української мови VI століття відображено побут наших далеких предків - їхні почування, стосунки між собою і з природою, їхні заняття хліборобством, ткацтвом, тваринництвом, полюванням, риболовлю, будівництвом, металообробкою, торгівлю, навчанням дітей, впорядкуванням життя. Тут доречно навести вислів відомого філолога академіка Юрія Шевельова: «Справжня, «жива» українська мова...

поставала і постала з праслов'янської, формуючись від VI до XVI ст.»

Наша мова і за своєю фонетикою, і за граматичним ладом, і ще більше за словниковим складом ближча до південно- і західнослов'янських мов, ніж до східнослов'янської російської. Візьмемо зі словника української мови VI століття сторінку зі словами від *ваба* до *ввігнути*. Тут міститься 43 слова, з них 18 слов'янських слів нема в російській мові: *ваба, вабити, вабливий, вабний, вагани, вагатися, вада, вадити, важити, важниця, ванно, ваннувати, вареха, варувати, ватра, вварити, ввечері, ввись*.

Зблизила діалекти колишніх українських племен держава - Київська Русь. Але коли Володимир Великий запровадив тут 988 року християнство, то як літературну мову він узяв тодішню болгарську. Цю мову ми тепер називаємо старослов'янською, насправді ж вона староболгарська. Нею ще писав Григорій Сковорода. Її дотепно спародіював Іван Котляревський у мові пана возного в п'єсі «Наталка Полтавка».

Українська мова протягом століть розвивалася в усній народній творчості. Ось явно ще дохристиянська веснянка, записана на Волині:

*Ой ти, соловейку, ти ранній пташку,
Ой чого так рано із вир'їчка вийшов?
- Не сам же я вийшов, Дажбог мене вислав,
З правої ручейки й ключики видав,
З правої ручейки - літо відмикати,
З лівої ручейки - зиму замикати.*

Прадавність наведеної тут пісні безперечна. Але мова її - жива, ніби ця пісня недавно складена.

У Литовсько-Руському князівстві (XGV-XVI століття) наша мова стає державною літературною мовою, точніше говірка української волинської шляхти, бо саме в Луцьку тоді творилися найважливіші державні документи. У написаному тут Статуті Литовському (1529 рік) юридично українську мову (її тоді ще називали руською) визнано як мову офіційну: «А писарь земський маєть поруску литерами й словы рускими вси листы, выписы й позвы писати, а не иншимъ езыкомъ и словы...»

У кінці XVI ст. спостерігаються перші спроби наблизити книжну церковнослов'янську мову до живої народної.

Найвиразнішою пам'яткою такого типу є відоме Пересопницьке Євангеліє (1556-1561 pp.), в якому досить прозоро, як на той час, проступає народна лексика.

Така, яку ми маємо сьогодні, наша мова сформувалася на Запорізькій Січі. На Січ збиралися люди з різних кінців України, з різних діалектних середовищ. Наприклад, у козацькому реєстрі 1581 року серед інших є такі записи: *Михайло з Канева, Стась з Галича, Лукаш з Волині, Остап з Дубна, Мисько з Луцька, Созон з Турова, Антон з Острога, Юрин з-під Львова, Богась з Вінниці* та ін. Відомо, що гетьман Петро Сагайдачний був родом із села Кульчиців тепер Львівської області, Северин Наливайко народився в селі Гусятині на Тернопільщині, Богдан Хмельницький імовірно з Чигирина, Іван Мазепа з Київщини, Іван Виговський з-під Овруча, що на Житомирщині.

Запорозькі козаки - вихідці з різних діалектних середовищ - інтенсивно спілкувалися між собою. Діалекти перемішувалися, вироблялася одна спільна говірка - сучасна наддіалектна українська мова.

Дмитро Яворницький, автор тритомної праці «Історія запорізьких козаків», писав: «Будучи високими цінителями пісень, дум і рідної музики, запорожці любили послухати своїх боянів, співців-кобзарів, нерідко самі складали пісні і думи і самі бралися за кобзи, які були в них улюбленим музичним інструментом... «І цю, вироблену на Запорізькій Січі мову козаки й кобзарі поширювали по всій Україні.

Ще за 224 роки до «Енеїди» Івана Котляревського, 1574 року (майже 450 років тому), безіменний кобзар склав думу про трагічну загибель гетьмана Івана Свіржевського чистою українською мовою:

Як того пана Івана,
Що Свірговського
гетьмана Та як бусурмани
піймали,
То голову йому рубали,
Ой, голову йому рубали Та
у сурми вигравали,
З його глумували.

А ось записана майже дослівно емоційна промова козака на січовій Раді 1658 року (за 140 років до «Енеїди» Івана Котляревського): «А бодай ніхто не діждав, щоб Виговського з

булави запорозької зкинули: ані цареві, ані тобі, воєводо, козаки нічого ні зділали, щоб ви право наше козацьке - обирати гетьмана - у нас видерли; Виговський головою важив, нас з тяжкої неволі лядської визволяючи; всі при нім умирати, із ним жити готовисьмо; то вся Україна: полковники, осаули, отамани, сотники і чернь - поприсягаємо!»

Українську козацьку мову утвердили як літературну Іван Котляревський і Тарас Шевченко, козацькі нащадки. Відомо, що рід Котляревських належав до найдавніших вихідців із Запорізької Січі. Прадід Тараса Шевченка Андрій був кошовим писарем на Запорізькій Січі. Від нього тую славу Тарасові передав дід Іван.

Тепер українська мова одна з найрозвиненіших мов світу, вона багатша й досконаліша від російської. Про високий рівень розвитку української мови свідчить і той факт, що перша в світі «Енциклопедія кібернетики» (два томи, 1158 сторінок) була видана 1973 року українською мовою. І термінів, і спеціальних виразів повністю вистачило для неї в нашій мові.

Чи треба нам зрікатися своєї давньої мови й переходити на мову сусіднього народу? «Мова завойовника в устах завойованого є мовою раба», - слушно сказав хтось із мудрих людей. Нема кращих і гірших мов. Але своя найкраща, бо вона передана нам від найдавніших наших предків, і нам її треба берегти й розвивати як неоціненний спадок, як найдорожчий скарб.

Усенко Ігор Борисович, завідувач
відділу історико-правових
досліджень Інституту держави і
права ім. В. М. Корецького НАН
України, кандидат юридичних
наук, професор, заслужений юрист
України

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЕКТНИХ РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2016 РОКУ

Уже стало традицією, що, починаючи від 2009 р., я на кожній нашій конференції здійснюю огляд «мовних» законопроектів, які поточного року були внесені на розгляд

Верховної Ради України. Як правило, йдеться про близько 10 проєктів. Утім, уже минулого року відповідний огляд включав усього 6 проєктів, більшість з яких була внесена до парламенту навіть не 2015 р., а ще в грудні 2014 р. Цього ж року нових пропозицій щодо правового статусу (режиму) мов в Україні не було зовсім, якщо не рахувати дотичний до проблеми проєкт про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо створення сприятливих умов для підтримки національної кіноіндустрії). Тому основний зміст цієї доповіді складатиме інформація про долю тих ініціатив, які на початку року вже перебували на розгляді в парламентських комітетах і зміст яких я загалом висвітлив у попередньому огляді.

Це насамперед проєкт з реєстраційним номером 1148 від 2 грудня 2014 р. *про внесення змін до Закону України «Про засади державної мовної політики» (щодо забезпечення статусу української мови як єдиної державної та рівності регіональних мов або мов меншин)*, який подав народний депутат України В. В. Петьовка. Нагадаю, що цей проєкт 15 вересня 2015 р. був включений до порядку денного в категорії «Питання, які доручається підготувати і доопрацювати для розгляду на сесії». Утім, упродовж подальшого року проєкт так і не дійшов до розгляду на сесії. Профільний комітет з питань культури і духовності офіційно на засіданні теж його не розглядав. 25 лютого 2016 р. надійшов доволі критичний висновок на проєкт від Головного науково-експертного управління Верховної Ради України (далі - ГНЕУ). На думку експертів, у спробах захистити державну мову ініціатори проєкту знехтували важливими положеннями законодавства щодо мов національних меншин. Нині проєкт офіційно вважається таким, що залишається на розгляді в Комітеті. Але на парламентському порталі є і коротка вказівка «01.07.2016 Одержано заяву про відкликання», що промовисто свідчить про відсутність перспективи у цього проєкту.

В минулорічному огляді зверталася увага на ряд суперечностей проєкту 1237 від 4 грудня 2014 р. *про внесення змін до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» (щодо розновсюдження продукції друкованих засобів масової інформації державною мовою)*, поданого групою народних депутатів України (Бублик Ю. В.,

Осуховський О. І., Ілленко А. Ю. та інші). Більш ніж через рік, 27 січня 2015 р. ГНЕУ подало висновок на цей проект, в якому висловило ряд сумнівів і зазначила, що з метою зняття цих застережень внесена законодавча пропозиція у пропонованому вигляді потребує додаткового обґрунтування. Про подальше просування цього проекту нічого не відомо, хоча формально він залишається на розгляді в парламентських комітетах.

Цією ж групою народних депутатів України того ж 4 грудня 2014 р. було зареєстровано законопроект 1241 *про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо маркування імпортованих товарів державною мовою)*. Цей проект 16 липня 2015 р. дістав негативну оцінку профільного парламентського комітету, який вніс подання про необхідність його доопрацювання проекту. Проте згідно з даними парламентського порталу проект був офіційно повернутий на доопрацювання ініціатору внесення лише 3 лютого 2016 р.

Ми також звертали увагу в минулорічному огляді на недоліки проекту 1334 від 10 грудня 2014 р. (народний депутат України Дирів А. Б.) *про внесення змін до Закону України «Про засади державної мовної політики» (в частині мови документів, що посвідчують особу або відомості про неї)*, який був включений до порядку денного 15 вересня 2015 р. ГНЕУ у своєму висновку від 16 лютого 2016 р. запропонувало за результатами розгляду у першому читанні відправити проект на доопрацювання. Про подальше просування цього проекту нічого не відомо. Формально він нині вважається таким, що перебуває на розгляді в парламентських комітетах.

На розгляді в парламенті також формально перебувають два законопроекти народного депутати України Яценко А. В., зареєстровані 10 грудня 2014 р. Це проект 1387 *про забезпечення державної підтримки заходів з розвитку та популяризації української мови та україномовної друкованої продукції* та доповнюючий його проект № 1388 *про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо забезпечення державної підтримки заходів з розвитку та популяризації української мови та україномовної друкованої продукції)*. Не заперечуючи по суті запропонованих заходів, ГНЕУ у висновку від 17 лютого 2016 р. звернуло увагу на неузгодженість багатьох положень проекту 1387 з нормами чинного законодавства та

відсутність юридичного механізму реалізації ряду пропозицій. Відповідно, було запропоновано за наслідками розгляду у першому читанні відхилити проект. Очевидно, що проект 1388 не має самостійного значення і мусить мати ту саму долю, що і проект 1387.

Отже, жодний з названих шести «перехідних» проектів не має гарної парламентської перспективи (шансів на прийняття без переопрацювання чи радикального доопрацювання).

На завершення маємо згадати про законопроект 3790 від 20 січня 2016 р. *про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо створення сприятливих умов для підтримки національної кіноіндустрії)*, який подали народні депутати України Княжицький М. Л. та Голуб В. В. У ньому, зокрема, пропонується звільнити від оподаткування податком на додану вартість постачання будь-яких товарів, робіт та послуг, пов'язаних із виробництвом національних фільмів (у розумінні Закону України «Про кінематографію», тобто фільмів, виробництво яких здійснено в Україні та авторське право чи право власності на які повністю або частково належить суб'єктам кінематографії України, а також основна (базова) версія мовної частини звукового ряду якого створена українською мовою). Водночас пропонується звільнити від оподаткування операції із постачання робіт та послуг з дублювання, озвучення та/або субтитрування державною мовою іноземних фільмів на території України.

З огляду на наведене можна констатувати, що останнім часом проблема статусу мов в Україні практично знята з розгляду у парламенті України, хоча об'єктивно існує через відомі недоліки чинного мовного закону. З одного боку, це може означати припинення тієї надмірної політизації згаданої проблеми, яку ми спостерігали упродовж багатьох років. Утім, вірогіднішим видається, що опозиційна парламентська меншість загалом задоволена чинним законом, а провладна парламентська більшість свідомо намагається не вносити законопроекти, які можуть бути використані антиукраїнськими силами для різного роду фальсифікацій і провокацій.

Симоненко Людмила Олександрівна,
провідний науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного
фонду НАН України, кандидат
філологічних наук, професор

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛИЧИНІ

Початок формування правничої термінології нової української мови в Галичині пов'язують з виданням австрійським урядом низки розпоряджень, які регламентували вживання української мови в державних установах, що поширювалося на Галичину і Буковину, які перебували в складі Австро-Угорської імперії [3, с. 5]. Публікування австрійських законів усіма слов'янськими мовами вимагало унормування суспільно-політичної та юридичної термінології. Для розв'язання цієї проблеми уряд Австрії організував у Відні спеціальну комісію під керівництвом П.Шафарика для розроблення термінологічних словників слов'янських мов. У роботі комісії брали участь відомі вчені та громадські діячі слов'янських культур: Вук Караджич, Франц Міклошич, з боку русинів-українців Яків Головацький, Григорій Шашкевич і Юліан Вислобоцький.

Наслідком роботи комісії було видання у Відні в 1851 році першої української термінологічної праці «Юридично-політична термінологія для слов'янських мов Австрії (німецько-український варіант)». Вона містила 17 000 термінів зі сфери державного життя, військової, медичної, релігійної, сільськогосподарської та шкільної лексики. Названа праця була першою спробою фіксації та узаконення вживання українських правничих термінів у Галичині.

Велика заслуга у розбудові української правничої термінології належить ученим та викладачам Львівського університету, де існували правничі кафедри (цивільного і кримінального права) з українською мовою викладання, з-поміж них: О. Огоновський, Ю. Сельський, В. Лучаковський, К. Левицький та ін. При університеті працював «Кружок правників» на допомогу молодим правникам у справі своєї

освіти. Першочерговим його завданням було створення бібліотеки правничої «щоби дати молодому рускому правникові в його рідній хаті засоби для фахової освіти» [1, с. 1]. Роботі «Кружка» сприяв професор, член-кореспондент Польської АН О. Огоновський, якого вважають основоположником Львівської школи права.

Першим популярним правничим довідником для галицького селянства була збірка законів і урядових постанов «Руській Правотар домови», виданий українською мовою, в якому автори, подаючи зразки правових документів, орієнтувалися на українську народну мову, чому сприяла поява нової хвилі галицької української інтелігенції, праць І. Франка, М. Грушевського, діяльність наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка (далі - НТШ).

Поширенню правових і економічних знань, піднесенню просвітнього рівня, самосвідомості і добробуту широких народних верств всі свої сили віддавав Кость Левицький - керівник правничого відділу історично-філософської секції НТШ, «Товариства українських правників», очільник першого уряду ЗУНР. У своїй працях «О правах і повинностях у громаді», «Про права руской мови» та ін. зрозумілою для народу мовою роз'яснював зміст державних законів.

З 1889 року у Львові почала виходити «Часопись правнича» (з 1990 року - «Часопись правнича і економічна», редактором яких був К.Левицький), де друкувалися статті галицьких правників з історії права, удосконалення української правничої термінології. У кожному її номері була рубрика «Практика судова», де публікувалися огляди юридичних систем інших європейських країн, що сприяло поповненню юридичних знань та терміносистем іншомовними термінами переважно з англійської, німецької, французької, грецької та ін. мов. Періодичні видання Західної України широко фіксували правничу термінологію, усвідомлюючи, що правники є керманичами суспільного життя.

З поширенням української мови у діловому спілкуванні, освіті, науці виникла нагальна потреба в укладанні правничої термінології, оскільки, виданий у Відні в 1851 році словник не міг задовольнити зростаючих потреб суспільства в українській

науковій термінології права. З цього приводу К.Левицький зазначав: «По упливі сорока літ, видана ними термінологія не може відповісти вимогам якимось нашої рускої мови, а то з уваги на її розвій яко мови живої, котра в життю праватнім і публічним здобуває собі що-раз ширшу основу» [2, с. III]. Ідея створення нового словника належала Др. Огоновському. За його укладання взявся Кость Левицький, який у передмові до нього писав «А чей-же не треба доказовати наглячої потреби видання сего словаря...Повага нашої рускої мови лежить в її багатстві словеснім, котре дає нам спромогу нею висловляти всякі поняття, відповідно до змагань новочасної науки» [2, с. V]. «Німецько-русский словарь висловів правничих і адміністраційних», укладений Костем Левицьким, вийшов у Львові в 1893 році. Чимало термінів, зафіксованих у ньому, стали на сьогодні історизмами, напр.: *безглядне право, підметове право, предметове право та ін.*, які в сучасній українській юридичній термінології мають відповідно терміни: *імперативне право, суб'єктивне право, об'єктивне право*.

Зафіксовані у Словнику К. Левицького правничі терміни свідчать не лише про розвиненість тогочасної юридичної системи на території Західної України, а й про самовіддану працю укладача, який намагався знайти баланс між питомими відповідниками та європейськими правничими термінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левицький К. Третє справозданье з деятельности «Кружка правников» за час від 1 гр. 1883 до 1 гр. 1884 р. - б/р і міста - 16 с.
2. Левицький К. Передне слово // Німецько-русский словарь висловів правничих і адміністраційних - Львів, 1893. - С. III—V.
3. Паночко М. М. Розвиток української юридичної термінології в Західній Україні (1772 - 1918 рр.) - АКД - Івано-Франківськ, 2013 - 20 с.

Артикуца Наталія Володимирівна,
доцент кафедри міжнародного права і
спеціальних правових наук
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Для утвердження прав та інтересів України як європейської держави, реалізації її прагнень вступу до ЄС, адаптації до правових умов ЄС, гармонізації законодавчих і правозастосовних практик України та ЄС потрібно насамперед забезпечити діяльність і взаємодію учасників цього багатостороннього процесу ефективними мовно-комунікативними інструментами та засобами. Над розробленням україно необхідного у світлі сучасних євроінтеграційних процесів і перспектив термінологічного інструментарію, здатного забезпечити всі сфери правничої комунікації на міжнародному рівні, нині працюють представники різних наук і сфер професійної діяльності (вчені-правознавці, юристи-практики, нормопроєктувальники, термінологи, лексикографи, перекладачі, програмісти, представники багатьох суміжних наук). Результати їхньої діяльності втілюються в різноманітних теоретичних і прикладних наукових розробках, нормативних актах, законопроектах, документах, перекладах нормативно-правових документів, глосаріях, енциклопедіях, словниках, довідниках, підручниках, посібниках, перекладах, коментарях тощо.

Проте наскільки узгодженою, системною і скоординованою є сьогодні така діяльність в Україні? Чи створені спеціальні інституції чи комісії, які б об'єднували представників різних сфер наукової та практичної діяльності та координували міжгалузеві розробки у цьому напрямку? Адже нині необхідно «запровадити міждисциплінарні методи наукового дослідження відповідно до сучасного глобального світогляду на процес європейської інтеграції» [1].

У світлі обраного Україною євроінтеграційного вектору - від асоціації з ЄС до повного членства в ЄС - інтенсивність соціально-правової та мовно-правової взаємодії України та країн-учасниць ЄС, її обсяг і напрями дедалі більше зростатимуть. Усе це актуалізує такі міждисциплінарні науково-прикладні напрями, як: юридичний переклад, юридична компаративістика, компаративна юридична лінгвістика, порівняльне юридичне термінознавство, юридична лексикографія, перекладна термінографія, юридична техніка та ін.

Мета цієї доповіді - визначити коло актуальних теоретичних і прикладних завдань української термінографії у світлі сучасних євроінтеграційних процесів, наголосивши на першочергових, та окреслити найбільш перспективні методи і напрямки розвитку термінознавчих досліджень в Україні.

Першочерговим науково-прикладним завданням загальнодержавного значення для української юридичної термінографії має стати створення єдиного електронного генералізованого реєстру термінів і термінологічних словосполучень, що функціонують у всіх сферах права (законодавстві і законотворчій діяльності, юридичній науці, юридичній практиці в усіх її різновидах, юридичній освіті, правовій публіцистиці і просвіті, усному офіційно-діловому мовленні та інших сферах професійного спілкування правників).

Основною джерельною базою такого реєстру мають стати електронні або друковані матеріали усіх україномовних юридичних словників (за даними Л. О. Симоненко, це понад 60 словників з галузі права) [2], серед них: словники термінів і понять, що вживаються в нормативно-правових актах України, міжнародно-правих документах, зокрема документах ЄС, енциклопедії та енциклопедичні словники, тлумачні (загальноюридичні, галузеві, міжгалузеві), перекладні, словники труднощів терміновживання, абревіатур тощо, а також текстові матеріали сучасного українського законодавства, переклади міжнародно-правових документів, передусім документів ЄС, інтерпретаційні тексти, судові та судово-процесуальні документи, включаючи матеріали Європейського суду з прав

людини, наукові та навчально-наукові тексти, твори юридичної публіцистики тощо.

Настав час, коли видані різними авторами й авторськими колективами лексикографічні праці мають бути проаналізовані з позицій повноти / неповноти їх складу, якості лексикографічної інтерпретації термінів (семантичної (змістовної), граматичної, стилістичної, структурної) на основі науково-методичного інструментарію сучасного термінознавства і термінографії.

Фахівці-термінологи мають сфокусувати свою увагу на виявленні, діагностуванні та дослідженні найбільш актуальних для упорядкування і стандартизації сучасної української термінології права проблем, репрезентованих у сучасних юридичних словниках: 1) фрагментарність і неповнота змісту лексикографічної праці (назва значно ширше реального термінологічно-поняттєвого складу словника; 2) суб'єктивний підхід до формування термінологічного апарату галузі (одна галузь права в різних словниках репрезентована по-різному, в одних наявні істотні прогалини, в інших - присутні далекі від описуваної галузі терміни); 3) вибір реєстрової термінологічної одиниці у формі терміносполук (здійснюється на різних засадах, зокрема юристами і лінгвістами, інколи спостерігаємо цю неоднотайність навіть у межах одного словника (пор.: **почесні звання** - **звання почесні**); 4) розбіжності в семантичній інтерпретації багатозначних юридичних термінів (один і той самий термін у різних словниках одного типу має різну кількість значень (лексико-семантичних варіантів) та різне їх розташування); 5) порушення правил дефініювання термінів, зокрема правил співмірності, заборони кола, невикористання заперечень, визначення термінів через синоніми, антоніми замість категоріальної, родо-видової дефініції (залежно від рівня термінологічної компетентності авторів); 6) варіативності, дублетності та синонімії термінів (у словниках наявні різні варіанти написання, наголосу, стилістичних конотацій; не розмежовуються і не кваліфікуються належним чином кодифіковані і некодифіковані синонімічні термінологічні одиниці тощо); 7) нерозмежування явищ багатозначності та омонімії термінів (одні й ті самі терміни в різних словниках подаються як багатозначні або як омоніми); 8) звуження

термінологічного складу юридичних словників через відсутність термінів-дієслів, термінів - прислівників, дієслівно-іменникових конструкцій, дієслівно-прислівникових конструкцій тощо; 9) наявність у словникових статтях помилок різних типів (орфографічних, орфоепічних, граматичних, логічних, стилістичних), технічних ляпсусів (відсильна стаття до статті, якої у словнику немає і т. ін.); 10) відсутність у сучасних юридичних словниках великої кількості термінологічних словосполучень, які реально функціонують сьогодні в писемному та усному мовленні правників (80 % від загального складу), проте ще не зафіксовані у словниках, і відповідно, випадають з поля зору дослідників.

З урахуванням зазначених проблем у сучасній юридичній термінографії українським термінознавцям слід розробити науково-методичні рекомендації, практичні посібники для всіх тих, хто береться за справу укладання словників, упорядкування й систематизації термінологічного матеріалу, його уніфікації та стандартизації. Нині Україні потрібні якісні словники, які б допомагали у розв'язанні численних мовно-термінологічних проблем, а не створювали додаткові перешкоди і труднощі на шляху до правильного розуміння змісту термінів, їх системного зв'язку і належного застосування.

У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» студентами - слухачами курсу «Юридична термінологія» під керівництвом викладача розгорнута робота зі створення електронного реєстру україномовних термінів і термінологічних словосполучень, зафіксованих у сучасних українських юридичних словниках. Цей реєстр, доповнений вибіркою актуальних, проте ще лексикографічно не зафіксованих термінологічних одиниць, стане основою для різних видів подальшої термінологічної і термінографічної роботи: дослідження складу і структури терміносистеми українського права; спостережень над лексикографічною інтерпретацією термінів у різних типах словників, продуктивними і непродуктивними моделями українського юридичного термінотворення; створення типології помилок у юридичній термінографії та навчально-довідковій літературі та корекційних таблиць (за методикою П. П. Куляса [3]);

розроблення рекомендацій щодо уніфікації та стандартизації українських юридичних термінів на рівні національних та міжнародних стандартів; забезпечення потреб юридичного перекладу та заповнення термінологічних лакун україномовними термінологічними ресурсами; укладання реєстру україномовних термінів права для різноманітних словників, зокрема Українсько-чеського юридичного словника спільно із студентами і науковцями Університету імені Масарика (Брно).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Право Європейського Союзу : підруч. / за ред. Р. А. Петрова. - К. : Істина, 2016. - С. 3.
2. Симоненко Л. О. Роль словників у формуванні культури фахової мови // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : Мат-ли XI Всеукр. наук.-практ. конф., присв. Дню укр. писемності та мови (Київ, 27 листопада 2015 року). - С. 20.
3. Куляс П. П. Типологія помилок : підручник-монографія / П. П. Куляс; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - 464 с.

Юрчук Ольга Федорівна,
професор кафедри управління
та роботи з персоналом
Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОБ'ЄКТ КРОСНАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Реформування Національної поліції України стало справжнім випробуванням не тільки для системи МВС, а й проектом, за реалізацією якого стежила й продовжує стежити уся держава. В залежності від його успішності чи неуспішності громадськість оцінює характер змін, що відбуваються у суспільстві в цілому. Тож, якщо проаналізувати хід реалізації

даного проекту, то можна виявити, що спочатку він з'явився як концепт, перетворився у план дій із подальшим його втіленням на практиці. Багатоаспектність і складність завдань реформування потребували консолідації зусиль фахівців різного профілю. І одним з центральних питань підготовки поліцейських стало «Чому і як слід навчати?». Безумовно, на поверхні опинилися компетенції, пов'язані із правовою й тактико-спеціальною компонентами. Разом з тим, як довів це час, не менш важливим є прищеплення поліцейським навичок професійної комунікації.

Як одному із співавторів курсу «Ефективна комунікація» у підготовці поліцейських нової генерації мені довелося розробити повноцінний алгоритм комунікативної діяльності даної категорії фахівців, що потребувало перш за все розв'язання завдань власне наукового характеру. Насамперед, йдеться про вирішення ряду дилем, зокрема: 1) що являє собою «комунікативна компетентність» і в якому співвідношенні знаходиться дане поняття із поняттям «комунікативна компетенція» стосовно працівника Національної поліції; 2) які комунікативні компетенції повинні мати поліцейські; 3) що повинно увійти до змісту освіти у цій сфері; 4) як реалізувати цей зміст у відведені на курс вісім академічних годин; 5) фахівці якого профілю мають навчати комунікації; 6) які методи навчання дозволять найбільш ефективно досягти поставленої мети; 7) які критерії оцінювання є прийнятними для визначення рівнів оволодіння комунікативною професійною компетентністю.

Навіть наведений перелік може надати уявлення про складність і різноплановість проблеми. Крім того, він засвідчує, що формування комунікативної компетентності не є прерогативою лише однієї якоїсь галузі знань. На цьому шляху відбувається перетинання ряду наук. На жаль, цей аспект був недооцінений менеджерами проекту, і як наслідок можна констатувати, що комунікація у професійній діяльності поліцейських стала, м'яко кажучи, не найсильнішою їхньою стороною. Однією з причин подібного стану можна вважати те, що на практиці абсолютна більшість тренерів з курсу «Ефективна комунікація» була представлена практичними психологами. Явно недооціненою залишилася лінгво-

деонтологічна компонента курсу. У такий спосіб виникає потреба у диференціації елементів комунікативної компетентності як об'єкту кроснаукового дослідження.

Перш за все, необхідно розуміння, що в сучасних умовах моделі навчання переорієнтовані із предметно-знанієвого підходу на компетентнісний підхід, який закарбований як один із провідних у Законі України «Про вищу освіту» [1]. У такий спосіб, потребується перенесення акцентів у навчанні з поінформованості на вміння застосовувати наявні знання у професійній діяльності, створювати власний алгоритм дій, бути готовим нести відповідальність за свої слова і вчинки.

Загалом, слід зазначити, що в теорії науки питання щодо комунікативної компетентності не є новим. В американській лінгвістиці воно активно розроблялося ще у 60-70 рр. минулого століття. На теперішній час усталеною є думка про те, що в основі такої компетентності знаходяться не вроджені здібності, здатність особи говорити, а сформовані у процесі навчання, взаємодії із соціумом професійно значущі якості особистості, які дають змогу за допомогою вербальних (паравербальних, невербальних) засобів створювати власний комунікативний сценарій, який би найбільш оптимально відповідав умовам, ситуації, часу, статусам учасників комунікативного акту [2].

З позицій педагогіки, провідною стає теза, що формування комунікативної компетентності поліцейського відбувається через набуття ним окремих науково обґрунтованих компетенцій, які в результаті створюють готовність і здатність здійснення повноцінного спілкування на міжособистісному, груповому, колективному і соціальному рівні. Таким чином, з'являється необхідність виділення та внесення до стандартів освіти певних груп комунікативних компетенцій із подальшою їхньою проекцією на окремі галузі знань.

Насамперед, це необхідно зробити в лінгвістичному аспекті. І починати слід із кваліфікаційної вимоги вільного володіння працівником поліції державною мовою та застосування ним літературної української мови у професійній діяльності. По суті названі позиції можна розглядати як два окремі аспекти. Питання щодо вільного володіння поліцейськими державною мовою, за нашими спостереженнями, має регіональний характер і є найбільш актуальним для східних

і південних областей України. Якщо ж говорити про дотримання норм літературної мови, то це скоріше соціолінгвістичний індикатор, що віддзеркалює рівень освіченості і культури носія мови. На жаль, такі ганебні явища, як суржик, використання інвективної (лайливої) лексики були і залишаються в окремих представників поліцейської спільноти індивідуальним атрибутивним елементом особистості. У цьому зв'язку пріоритетним завданням науково-педагогічних працівників, які викладають лінгвістичні дисципліни, стає поєднання дидактичних і виховних цілей, прищеплення стійкого переконання в тому, що представник державної влади, яким є поліцейський, повинен бути зразком у використанні державної мови.

Не менш важливим є й розуміння, що формування та розвиток комунікативних компетенцій працівника Національної поліції має відбуватися в органічному поєднанні навичок усного і писемного мовлення. Від нього потребується не тільки вміння вступати в контакт при спілкуванні з громадянами чи групою осіб, переконливо вести розмову, а й грамотно укладати документи. Знову ж таки, повертаючись до практики підготовки працівників патрульно-постової служби, констатуємо, що навчання майбутніх поліцейських укладанню службових документів, попри наявність у Національній академії внутрішніх справ кафедри юридичного документознавства, було доручено фахівцям з кафедр адміністративного профілю. Само собою зрозуміло, що подібне зумовило перенесення акцентів на підстави укладання документів і відображення в них окремих юридичних фактів. Безумовно (і це ніхто не стане оспорювати!), це є важливим. Але ж аналіз випадків повернення із суду адміністративних справ, заведених працівниками Національної поліції, свідчить про те, що у багатьох випадках укладач документу не володіє належними когнітивно-гностичними навичками, не спроможний релевантно сформулювати інформацію й відтворити її у письмовому тексті. Тож це означає, що настав час запровадити бінарні заняття, коли б навчання роботі із документами відбувалося при одночасній роботі юристів і лінгвістів, за якої у полі зору знаходилися б інтегральні й дифереціальні елементи дидактичних одиниць.

Наведені приклади демонструють, що при проведенні наукових досліджень з питань комунікативної компетентності поліцейських не можна обмежуватися лише однією якоюсь галуззю науки. Подібні розвідки повинні здійснюватися на засадах комплексного системного підходу із урахуванням всіх сфер перетинання наукової проблеми. Зокрема, фахівцям в галузі права, психології, службової етики, мовознавцям, педагогам слід мати на увазі кроснауковий характер проблеми. Лише за такої умови можливе дотримання принципу об'єктивності та отримання валідних результатів дослідження, що у подальшому сприятиме підвищенню ефективності діяльності усієї Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року [Електронний ресурс] // [http : //zakon0.rada.gov .ua/laws/show/1556-18.](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18)
2. Gamperz, J. J. Directions in Sociolngustics: The Ethnography of Communication / Gamperz J. J., Hymes D. - New York : Holt, Rinehart & Winston, 1972. - 435 p.

СЕКЦІЯ 1
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ
ЛІНГВІСТИКИ

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, заслужений
юрист України

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НА МОВУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в умовах розвитку інформаційного суспільства та подальшого вдосконалення інформаційних технологій чітко проявилась тенденція до загальної суспільної деградації. Ця деградація намітилась у глобальних масштабах і практично в усіх сферах життя. Можливість безперешкодно отримувати або поширювати будь-яку інформацію незалежно від часу та географічних координат, як показала практика, має не тільки позитивні сторони, але й негативні, які почали вочевидь переважати.

Найбільш суттєво ІТ, на мій погляд, негативно вплинули на перехід сучасного, місцями «цивілізованого» суспільства до первинного, причому лякаючими темпами. Однією із самих характерних ознак цього процесу стала деградація мови як засобу спілкування та обміну інформацією. Основні тенденції, які можна спостерігати в усіх мовах, - це їхня примітивізація, зведення їхнього використання до дуже простих штампів і конструкцій, формування набору стандартних висловів «на всі випадки життя», якими можна швидко скористатися в Інтернеті, мобільному телефоні тощо (наприклад, можливість вибору стандартних відповідей із списку на зразок «я на зустрічі», «передзвоніть пізніше» і т. п. у телефоні), набори простих слів у розмові - «вау», «ОК», «супер» і ряду інших, що перекочували, як правило, з англійської в усі інші мови, навіть використання замість слів набору знаків - смайликів, крапок, ком, дужок і т. д.

Це пов'язано з тим, що все частіше живе спілкування замінюється чатами в Інтернеті, електронною перепискою, смс-повідомленнями і тому подібними формами спілкування, тобто є можливість спілкування з усім світом без наявної однієї, визнаної усіма мови. На неї сьогодні претендує поки що англійська, але її мало хто знає на відповідному рівні, включаючи, власне, англомовне населення, до якого належать різні народи і навіть раси.

Таким чином, сучасний стиль спілкування і, відповідно, мова стали дуже далекими від стилю, на якому було написано листа Тетяни до Онегіна з відомої поеми Олександра Сергійовича Пушкіна. З іншого боку вони дуже щільно наблизилися до мови Елочки-людоджерки з роману «Дванадцять стільців» Ільфа і Петрова.

Крім того, гарну літературну мову свідомо чи несвідомо замінили комп'ютерні ігри та обмін інформацією в соціальних мережах (у кращому випадку). Обмін інформацією там відбувається не стільки через мову, скільки через використання спеціальних образів, «картинок», що призводить до розумової деградації, з одного боку і, відповідно, спрощенню функції мови як засобу обміну інформацією та вираження почуттів. З іншого боку, це призводить до стимуляції розвитку низьких почуттів і зведення життєдіяльності до найпростіших потреб - суто матеріальних, фізичних, а не духовних.

А головне, що сучасне суспільство споживання сприяє тому, що активне застосування ІТ в усіх сферах повсякденного життя, його віртуалізація веде до деградації таких видів духовної сфери, як художня література, мистецтво, фундаментальна наука, освіта, де мова відіграє визначальну роль.

Так, у галузі літератури переважають тепер «бульварні» романи, в живописі - так звані абстракції та інші примітивні форми, в кращому разі - розфарбування комп'ютерних копій фотографій на відміну від класичних стилей. У інших сферах мистецтва завдяки використанню технологій спостерігається так само тиражування певних шаблонів та примітивізація змісту і форми.

Усі ці явища відбуваються через і на фоні нав'язування і стимулювання низьких інстинктів і почуттів, насамперед таких, як жорстокість, страх, жадоба, заздрість, розбещеність, всездозволеність, егоцентризм.

Наприклад, мовна конструкція «я тебе кохаю», притаманна стосункам чоловіка і жінки, стає неактуальною, замінюється Інтернет- та іншою рекламою педофільї, гомосексуалізму, порнографії. Особливо негативним наслідком цього процесу можна вважати руйнування традиційного інституту сім'ї з метою подальшої її заміни специфічними соціальними інституціями.

Особливо загрозливим видається нав'язування культу жорстокості і страху. Коли, наприклад, за часи інквізиції страта була певною розвагою, і люди виходили на європейські площі, щоб спостерігати як живцем спалюють людей (зокрема, «відьом»), то сьогодні вже не треба нікуди ходити і спеціально збирати глядачів. Достатньо включити телевізор або зайти в Інтернет і можна побачити, як спалюють людей у ХХІ столітті (!) на електричному стільці в «цивілізованих» країнах або як відрубають людям голови (та страчують в інший жахливий спосіб) у країнах, де, так би мовити, «розвинуті» країни-гегемони допомагають будувати «демократію».

Як наслідок, - культивується комплекс страху, адже людина розуміє, що коли вона не буде дотримуватись певних правил, стилю життя, що нав'язується, з нею вчинять так само... .

Звичайно, в таких «демократичних» умовах інформаційного суспільства найкращий спосіб жити спокійно, а й іноді і просто вижити - це мовчати. Отже, будь-яка мова - українська, англійська, китайська тощо - в таких умовах і далі деградуватиме разом із подальшим «розвитком демократичної, правової, соціальної держави і громадянського суспільства», як зараз прийнято зазначати в офіційних документах і фахових статтях.

Допушинський Іван Петрович,

завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України

МОВНО-ПОЛІТИЧНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ЛІНГВО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Серед різновидів сепаратизму чільне місце посідає мовно-політичний сепаратизм. Мовно-політичний сепаратизм - це лінгво-політичне явище, що має свою специфіку і виникає в тій державі, де відбуваються різного роду посягання на історичну пам'ять народу, національну єдність, державну цілісність і мову, коли її принижують, нею спекулюють та використовують в особистих чи політичних цілях, ставлять під сумнів її державність, а також у супереч законам держави запроваджують одну з мов національних меншин у значенні державної, офіційної або регіональної, що призводить до розколу держави на окремі самостійні утворення: автономії або самостійні республіки, які можуть існувати окремо або приєднатися до іншої держави [3, с. 80]. Тобто, мовно-політичний сепаратизм - це вид конфлікту, що в кожній окремій державі має своє коріння, специфіку, природу, причини виникнення і наслідки.

Мовно-політичний сепаратизм є тим чинником, на основі якого виникають мовно-політичні, мовно-інформаційні, мовно-релігійні, мовно-освітні та інші конфлікти в багатьох державах, зокрема й Західної та Східної Європи. Він є тією глобальною проблемою, що охоплює окремі полікультурні і поліетнічні держави світу, кожна з яких намагається її вирішити по-своєму. Державам із демократичними методами управління, на відміну від країн, де панують тоталітарні і авторитарні порядки, вирішити цю проблему вдається набагато ефективніше і з меншими втратами [2].

Мовно-політичний сепаратизм частіше за все може виникнути в тій державі, де, по-перше, національна меншина претендує на надання статусу державної своїй мові; по-друге, є дві і більше державних мов, кожна з яких прагне бути

пріоритетнішою, важливішою і найголовнішою в державі, тобто там, де мовна проблема є заполітизованою; по-третє, коли держава є поліетнічною, але жодна етнонація не бажає вивчати мову іншої; по-четверте, коли в мультикультурному суспільстві панує декілька націй, а державною мовою є одна, яка забороняє мову і культуру кожної етнонаціональної групи; по-п'яте, коли у внутрішні справи суверенної держави втручається інша з метою розколу, федералізації та ірредентизму (іт. *irredentismo* від іп^епію - незвільнений [1, с. 271], інтенсивно використовуючи для цього мовну тему та інше. У цьому разі мовно-політична проблема перестає бути внутрішньою, вона виходить за межі держави і стає геополітичною [3, с. 79].

Водночас у нашій країні державність української мови є ключовим системоутворювальним чинником конституційного ладу України як національної держави європейського типу. Отже, будь-які спроби запровадити в нашій країні офіційний статус для інших, крім української, мов на порушення Основного Закону є замахом на конституційний лад України як незалежної, самодостатньої, демократичної національної держави.

Не витримує жодної критики і теза про те, що, мовляв, надання російській мові статусу офіційної необхідне для досягнення миру й порозуміння між громадянами України, насамперед на Сході і Півдні. Незважаючи на систематичну спекуляцію мовним питанням, представниками російської «п'ятої колонії» та проросійськи налаштованими українськими політиками, в Україні ніколи не було випадків громадських заворушень і порушень громадянського миру на мовному ґрунті. Як свідчать останні соціологічні опитування, предметом першочергової уваги більшості громадян України є насамперед особиста безпека, медичне обслуговування, незадовільний стан забезпечення соціальних, економічних та екологічних прав, а не питання статусу російської мови. Таким чином, запровадженням державності російської мови та руйнацією конституційного ладу держави не можна поліпшити рівень та якість життя громадян східних регіонів України.

У цьому зв'язку особливої ваги в діяльності Української держави набуває таке явище, як десепаритизація. Десепаритизацію в Україні спрямовано на забезпечення

територіальної цілісності України, недоторканності її державних кордонів, зміцнення єдності та незалежної державності України, гарантування права громадян України жити у вільній суверенній державі.

Десепаратизацію насамперед слід здійснити в сфері освіти та інформатизації. Освітні та інформаційні заходи десепаратизації - це застосування комплексу заходів в освітній та інформаційній сферах, спрямованих на звільнення сфери освіти і засобів масової інформації України від проявів сепаратизму, подолання сепаратистських настроїв серед частини українського суспільства, укріплення єдності України та запобігання загрозам сепаратизму в майбутньому, до яких належать: 1) заборона відповідно до вимог законодавства України трансляції телерадіопрограм, мовлення чи діяльності в Україні телерадіоорганізацій, що пропагують в явній чи неявній формі будь-які види сепаратизму або сприяють сепаратистським настроям; 2) висвітлення в навчальних програмах та підручниках для навчальних закладів теми єдності України та протиправності сепаратизму; 3) розробка та затвердження відповідно до вимог законодавства України державних цільових програм в інформаційній та освітній сферах щодо подолання сепаратистських настроїв серед частини громадян України, зміцнення єдності України та запобігання загрозам сепаратизму в майбутньому.

Отже, сепаратистські процеси, у тому числі й мовно-політичний сепаратизм, є негативними для Української держави в цілому, оскільки порушується механізм функціонування політичної системи, падає легітимність центральної влади, загальнодержавна політика переживає кризу. Сепаратизм, створюючи загрозу державному суверенітету, підриває територіальну цілісність, порушує принципи геополітичної безпеки держави, знижує її міжнародний престиж тощо. Центральне місце в середовищі сепаратизму посідає мовно-політичний сепаратизм, що потребує свого нагального цивілізованого викорінення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новий словник іншомовних слів : близько 40000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як,

А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевченко. - К. : АРІЙ, 2008. - 672 с.

2. Савойська Світлана. Мовно-політичний сепаратизм як поняття / С. Савойська // Історичний журнал : Наукове громадсько-політичне видання. - 11/2008. - № 6 . - С. 101-111.

3. Савойська Світлана. Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації національної єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації / С. Савойська. - К. : Вид. центр «Просвіта», 2011. - 408 с.

Маруніч Ігор Іванович, професор
кафедри юридичного документознавства
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент;
Галій Марина Сергіївна, старший
викладач кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена насамперед її практичною значимістю для сучасного етапу державотворення України. Мова народу є найважливішим компонентом його комунікативності та культури. Вона виникає разом із утворенням етноспільноти й одночасно є умовою його спілкування, ідентифікації та існування. Тому не дивно, що у процесі утворення, функціонування та зміцнення національної держави мовна політика не лише активно служить досягненням цієї мети, але й є засобом формування у суспільстві базових цінностей його існування. Проблема дотримання мовних прав як окремої людини, так і етноспільнот в умовах глобалізації і пов'язаної з нею інтенсивної міграції людей зумовила вироблення міжнародних правил і норм мовного спілкування, які постають обов'язковими для кожної держави, й урахування їх у мовній політиці держави.

Саморуйнація Радянського Союзу й утворення на його теренах нових держав, їх суспільна трансформація, обумовили,

по-перше, зростання ролі національних мов у національно-державному будівництві та необхідності закріплення їх як державних; по-друге, переоцінку ролі російської мови як домінуючої у минулому на території СРСР, а нині як мови національної меншини в новоутворених національних державах, що викликає неоднозначну реакцію, а подекуди й етнополітичну напругу; по-третє, мова стає активним чинником у технології політики, заручником політичних ігор, передвиборних баталій, геополітичних орієнтацій та етнополітичного життя суспільства.

Для посттоталітарних і неоднорідних у культурному сенсі суспільств, зокрема українського, аналіз мовної політики має особливе значення. Мовне питання потребує вирішення не лише з огляду на його конфліктогенність, а й з огляду на значення мовного чинника у процесі реформування й консолідації українського суспільства. На динаміку суспільного інтересу до мовної тематики серед інших впливає фактор «втомленості» суспільства від мовних баталій, що ведуться з більшою чи меншою силою протягом усіх років незалежності України, а також проблема ризикованості теми у політичному плані.

У роки незалежності Україна час від часу відчуває потрясіння, пов'язані з політизацією нерозв'язаних базових культурно-цивілізаційних (зокрема мовної) проблем. Замовчування або відкладання на майбутнє їхнього всебічного обговорення не можуть бути ефективними стратегічно, хоча нерідко видаються привабливими щодо тактичних планів. Мовне питання, яке визначено Законом України «Про основи національної безпеки України» (2003) пріоритетним загальнодержавним інтересом, постає одним із значущих у політичному дискурсі. Останнім часом деякі органи місцевого самоврядування сходу і півдня країни, переступивши межі своєї компетентності, винесли рішення визнати російську мову регіональною. Вони безпідставно посиляються на Європейську Хартію, що передбачає захист мов, яким загрожує зникнення, і що абсолютно не стосується російської мови. Відсутність досконалої законодавчої й нормативної бази, а також політичної волі державної влади не сприяють активізації мовної політики, внаслідок чого українське суспільство поділено на україномовні й російськомовні регіони. Дискусії щодо проблеми інституціоналізації двомовності та «наси́льницьку українізацію»

парадоксальним чином поєднуються із твердженням про «повзучу русифікацію», набувають гострого політичного змісту і впливають не тільки на стосунки між найбільш численними етнospільнотами країни - українцями й росіянами, взаємовідносини між якими визначають стабільність суспільства, - але й на можливості маніпулювання мовним чинником політиками на державному й міждержавному рівнях.

В Україні досі не здійснювалися комплексні дослідження мовної політики й перебігу трансформаційних процесів, які передбачали б, зокрема, ідентифікацію позицій ключових політичних сил, визначення пріоритетів та потенціалу їх впливу на вияв мовного чинника. У цих умовах зростає попит на політологічні дослідження, які б змогли ґрунтовно проаналізувати дію мовної політики у трансформаційних процесах в Україні й запропонувати можливі шляхи вирішення мовнокризисових проблем.

Мовна проблема, її онтологія, ґносеологія та роль у суспільстві, зокрема у культурі та міжнаціональних відносинах, відображена у чисельних дослідженнях лінгвістики, художньої літератури, культурології, філософії, етнополітології й інших галузях знань, що уможливило залучення у роботі різноманітних джерел.

Необхідність надання українській мові статусу державної обґрунтовували багато мовознавців та літератори О. Гончар, Т. Дзюба, І. Світличний, В. Симоненко, В. Сосюра, В. Стус, Г. Тютюнник, М. Хвильовий; забезпечення державою її всебічного розвитку й функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, захисту україномовного простору - І. Драч, В. Захарченко, В. Калашник, Л. Костенко, М. Косів, Д. Павличко, В. Панченко, Є. Сверстюк, В. Яворівський.

Вагомий внесок у розвиток мовно-політичної науки України зробили сучасні вітчизняні етнополітологи, зокрема В. Андрющенко, О. Антонюк, В. Євтух, О. Картунов, І. Кресіна, О. Майборода, які, висвітлюючи проблеми міжнаціональних відносин, відводять значну роль мові в національному питанні. Безпосередньо пов'язують мовне питання з політичними відносинами О. Забужко, В. Лизанчук, Л. Масенко, А. Погрібний та ін. У їхніх працях дається гостра критика непослідовності політики української влади щодо виконання

законодавства в мовній політиці та показані вражаючі факти зросійщення українського суспільства на сучасному етапі.

Утім, поряд із розмаїттям опублікованих праць з мовної проблематики, у яких інколи проглядаються політичні замовлення або підмінюються емоціями, системне й глибоке етнополітичне й політологічне наукове об'єктивне дослідження мовної політики в Україні без крайнощів та односторонніх оцінок ще чекає на своє вирішення. Публікації з тематики мовної політики мають здебільшого описовий характер, написані переважно філологами і присвячені з'ясуванню лише окремих її аспектів. Такий стан не наближає нас до поставлених цілей ні в функціонуванні державної мови, ні в розвитку науки про мовну політику. Величезному масиву написаного й сказаного найчастіше бракує незаангажованого аналізу та зважених оцінок - того, що є інтелектуальною й духовною підставою для дієвого врегулювання взаємин у цій делікатній сфері, особливо у нашій лінгвістично та етноцивілізаційно неоднорідній країні. Отже, політизована мовна проблематика не втрачає ні актуальності, ні ступеня своєї гостроти. Також недостатньо вивчені й узагальнені питання, пов'язані з використанням мовного фактора у технології політики та функціонування державної мови в Україні у контексті європейського досвіду, застосування Європейської Хартії регіональних мов і мов меншин. Майже відсутні праці з проблем толерантності у мовній політиці та діяльності політичної еліти, владних структур різних рівнів у цьому напрямі. Пропоноване дослідження ставить за мету проаналізувати вищезазначені проблеми, узагальнити досвід, дати своє бачення шляхів реалізації і накреслити шляхи вирішення складних проблем етномовного поступу в Україні.

Таким чином, наше дослідження зумовлене необхідністю вироблення послідовних і виважених підходів у вирішенні мовних проблем, недопущенні при цьому політичних спекуляцій та етнічних конфліктів, а також створення орієнтирів для органів державної влади й місцевого самоврядування при формуванні ними стратегії і тактики у мовних питаннях, визначенні шляхів і методів активізації роботи щодо формування законодавства та здійснення мовної політики, вирішенні практичних завдань, пов'язаних з оптимізацією мовного простору. У системі державних пріоритетів мовна

політика має посідати чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної стабільності, забезпечення етнонаціональної єдності суспільства та зміцнення української державності.

Хуторянський Олександр Васильович,
заступник директора навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ, МОВНОЇ ТА МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЛЯ ПРАВНИКА

Право є владним регулятором відносин людей, наділених волею і свідомістю, воно впливає на суспільні відносини в цілому. Його регулювальна функція визначає не тільки поведінку людей, але і призначення мови, оскільки правові норми не можуть існувати інакше, як в певних мовних формах, «право потребує мови» [1].

Вирішуючи присвятити себе юриспруденції, потрібно перш за все усвідомлювати, що «юристи» - це не одна професія, це ціла низка дуже різних професій, кожна з яких має свою специфіку. Професії поліцейського, представника органів правопорядку, нотаріусів, суддів і прокурорів, хоча і є юридичними, але настільки специфічними, що про них можна написати по окремому розділу. Навіть робота корпоративного юриста всередині компанії, так званого *in-house lawyer*, та робота юриста з юридичної фірми є досить різною, як і робота патрульного та слідчого.

Роботу юристів дуже часто зображують у двох екстремумах: або юристів зображають як людей, які працюють лише з паперами та законами, або ж їх показують у пошуках доказів, допитах свідків у суді та пафосних промовах, після виголошення яких, усі розуміють правоту позиції промовця. Але правда про роботу юриста знаходиться десь посередині. Незалежно від того, яку галузь права ви обираєте, чи ви будете спеціалістом у вирішенні судових спорів чи займатись

виключно консультаційною роботою, вам доведеться працювати з документами і спілкуватися з людьми.

Отже, мовна компетенція - ключ до життєвого успіху. А низька мовленнєва культура - це те, чого слід соромитися. І хоча в навчальних закладах вивчають найрізноманітніші курси, що розвивають цю компетенцію - з української мови та культури мовлення, з риторики, ефективної комунікації тощо, багато здобувачів вищої освіти недооцінюють практичну значущість відповідних знань, надаючи перевагу вивченню фахових курсів, у результаті чого українське суспільство отримує юристів, поліцейських у тому числі, з низьким рівнем мовленнєвої культури.

Вбачається доречним і на часі привернути увагу як освітян, так і тих, хто навчається, до надзвичайно великого значення мовної та мовленнєвої підготовки, яка неможлива без широкого кругозору і певних моральних цінностей.

Лінгвістичні аспекти юридичної освіти, мовна та комунікативна компетентність як зокрема поліцейських, так і загалом юристів і правосвідомість тісно пов'язані. Адже законність, культура, цінності - слова, які повинні бути в активному словнику правників, представників органів правопорядку і мати відображення в практичній їх діяльності, саме це вони і покликані захищати та відстоювати в нашій країні.

Багато юристів, як і працівники органів виконавчої, представницької та муніципальної влади, дуже часто у своїй роботі, якій властивий публічний характер, мають справу зі спілкуванням з населенням, виступами в засобах масової інформації, коли необхідно налагоджувати контакт з аудиторією, невимушено спілкуватися, дотримуючись при цьому орфоепічних, комунікативних та етичних норм, риторичних законів. На жаль, не всі і далеко не завжди виявляються на висоті. Юристи впливають на суспільство, фактично багато в чому формуючи громадську думку. Вони впливають на один з найважливіших складників суспільної свідомості - національну мовну культуру. Від рівня мовної компетентності і культури цих працівників залежить і загальний рівень мовної культури суспільства.

Проблема комунікативної, мовної та мовленнєвої компетенцій активно розглядається у працях Виготського Л.В., Леонтьєва О.О., Щерби Л.В, Пономаріва О.Д., Ющука І.П. та багатьох інших. Артикуці Н.В., Прадід Ю.Ф., Юрчук О.Ф. та ін. приділяють значну увагу формуванню та розвитку названих компетенцій для правників, а отже і поліцейських.

Представники юридичних спеціальностей повинні професійно і стилістично грамотно формулювати свої погляди, позицію, правові приписи. У діловому усному мовленні вони мають демонструвати важливі риторичні і комунікативні вміння: необхідно, щоб їх мова була доступною, зрозумілою, позбавленою зарозумілості, самозамилювання, щоб їм були притаманні витримка і терпіння. Саме цьому потрібно систематично вчитися тим, хто пов'язав своє життя з правом, з безпосередньою роботою з людьми.

Як бачимо, вимоги до комунікативних умінь юристів ставляться високі, тому важливо не знижувати вимог, пов'язаних з професійною діяльністю, а всіляко розширювати в освітньому процесі всі види навчальної діяльності: навчально-правові практики, науково-дослідницьку роботу, ділові та рольові ігри, інсценування судових засідань, роботу в юридичних клініках, тренінги, будь-які види творчої професійно орієнтованої самостійної роботи. Можна погодитися з думкою професора Левітана К.М., про те, що з метою розвитку ключових компетенцій і професійно важливих якостей особистості сучасного юриста вузівським викладачам було б логічно змістити акцент з традиційних лекцій і семінарів, практичних занять на інтерактивний особистісно-діяльнісний підхід, який передбачає тренінги особистісно-професійного зростання і різноманітні активні методи навчання. Важливо продовжувати навчання і вже дорослих, людей, що професійно склалися, оскільки вимоги до їх комунікативної компетенції з часом тільки зростають. На курсах підвищення кваліфікації одним з ефективних методів навчання можна вважати тренінги. Вважається, що тренінг - це форма спеціально організованого спілкування, у ході якого вирішуються питання розвитку особистості, формування комунікативних навичок, надання психологічної допомоги та підтримки, зняття стереотипів поведінки і психологічних бар'єрів, що заважають спілкуванню.

Саме інтерактивні методи, особливо з творчою спрямованістю, що спираються на досвід самих здобувачів, надають сенс навчання, мотивують всіх учасників освітнього процесу.

Необхідно відзначити, що взаємозв'язок культури мови і загальної юридичної підготовки - очевидний. Для молодшої людини, майбутнього юриста, поліцейського вдосконалення мовних умінь, публічне визнання успіхів (наприклад, виступи на конференціях, перемоги в конкурсах, олімпіадах) можуть з'явитися стимулом для самоосвіти, подальшого інтелектуального зростання в майбутньому.

Ще раз підкреслимо, що професійна компетентність юристів обов'язково пов'язана з комунікативною компетентністю, яка включає в себе знання про мовні засоби і ситуаціях спілкування, володіння комплексом мовленнєвих умінь, що дозволяють юристу домогтися результативності в спілкуванні і взаємодії, правильно будувати і розуміти різні тексти, адекватно використовувати мовні і мовленнєві засоби стосовно конкретних умов і завдань спілкування. Під комунікативною компетентністю розуміється сукупність знань в області комунікативних дисциплін (педагогіка, психологія, конфліктологія, логіка, етика, українська й іноземні мови, риторика, культура мовлення та ін.); комунікативні та організаторські здібності; емпатія; самоконтроль; культура вербального і невербального взаємодії [2].

Тому варто кожному майбутньому працівникові юрисдикційної сфери і тому, хто має значний досвід роботи правником, прагнути до оволодіння комунікативною, мовною та мовленнєвою компетенціями, адже тільки в цьому випадку буде відбуватися зростання авторитету і довіри українців до державної влади, до юридичної спільноти, до органів правопорядку, до поліцейських. У цілому, це підвищить рівень правосвідомості в суспільстві, сприятиме вихованню законослухняності громадян.

Отже, для ефективного вивчення юриспруденції та подальшої практичної роботи у цій сфері необхідно чітко усвідомити, що саме за наявності високого рівня мовленнєвої культури, поряд з фаховими знаннями, можливо дійсно досягти

належних результатів у своїй професійній діяльності, стати гідним представником свого народу, України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герард-Рене де Гроته. Язык и право / Гепард-Рене де Гроте. - М. : Юрид. л-ра, 2002. - № 7. - С. 145.
2. Левитан К.М. О содержании понятия «коммуникативная компетентность». Перевод и межкультурная коммуникация / К.М. Левитан. - Екатеринбург : АБМ, 2009. - Вып. 2. - С. 89-9.

Карнаух Ганна Володимирівна,
молодший науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного
фонду НАН України

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ОБ'ЄКТ
ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ СЛОВОФОРМ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО КОРПУСУ)**

Швидкий темп сучасного життя, спричинений бурхливим розвитком інноваційних технологій, супроводжується постійними змінами в мові, а це, у свою чергу, вимагає відображення цих змін (відповідно до вимог часу) у словниковій продукції. Тому оновлення фундаментальних лексикографічних праць - модифікація їхнього змісту й структури, а також приведення у відповідність з новими реаліями - виявилось не лише актуальним мовознавчим завданням, але й нагальною потребою українського суспільства.

Однак при цьому виникла ціла низка конкретних питань - починаючи від визначення принципів укладання нового лексикону «поверх» старого і закінчуючи технологією та організацією виконання такого лексикографічного проекту [4]. Зрозуміло, що ефективне вирішення зазначених проблем викликало потребу створення певної узагальнювальної теоретичної схеми, спроможної надати уніфіковані засоби до їх розв'язання, а також необхідність побудови комп'ютерного

інструментального комплексу для реалізації зазначеного проєкту¹.

Як відомо, найновіші лінгвістичні дослідження часто охоплюють предметне поле декількох наукових дисциплін або здійснюються в рамках різних парадигм. З огляду на це останнім часом чітко окреслився системно-функціональний підхід до вивчення мови, який дозволяє здійснювати всебічний аналіз усіх параметрів досліджуваного об'єкта. Саме у межах цього підходу варто розглядати комунікативну функцію мови. До того ж детальне вивчення дієвих механізмів, правил та особливостей комунікації дозволяє розробити уніфіковані норми, моделі спілкування в певних сферах соціального життя [2].

При цьому для систематичного опису лексики потрібне її якомога повніше зібрання. Цю проблему вирішено завдяки Українському національному лінгвістичному корпусу обсягом понад 64 млн слововживань, створеному в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України [6]. Цей корпус замінив собою традиційну лексичну картотеку та став одним із основних джерел текстово-ілюстративного матеріалу до Словника української мови в 20 томах. Загалом, зазначена програмна бібліотека - це представлений в електронному вигляді, великий за обсягом, уніфікований, структурований, розмічений і філологічно компетентний масив мовних даних, доповнений системою керування - універсальними програмними засобами для пошуку різноманітної лінгвістичної інформації, перевагами якого є великий обсяг мовного матеріалу, що залучається до мовознавчого дослідження, комплексність, оперативність опрацювання зазначеного матеріалу та можливість прямого доступу до значної кількості лінгвістичних фактів [2].

Одним із важливих компонентів програмного забезпечення корпусу текстів є морфологічний аналіз словоформ, метою якого є визначення граматичних параметрів досліджуваної одиниці. Однак суттєвою перешкодою на шляху

¹ Тлумачний словник української мови в 20-ти томах є одним із центральних проєктів програми створення Національної словникової бази, ініційованої Указом Президента України від 7 серпня 1999 р. № 967, координатором якого є Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

реалізації морфологічної розмітки корпусу є явище неоднозначності¹ слівформ. Тому постає потреба створення програмних засобів, спрямованих на вирішення цієї проблеми. Крім того, побудова універсального коду для адекватного сприйняття і надання потрібної інформації є важливою складовою сучасних технологій створення мов машинного програмування, пошукових систем, а також систем автоматичного опрацювання мови (переклад, автокорекція та ін.) [4].

Специфіка мови законодавчих документів² обумовлює певні особливості прояву неоднозначності слівформ у текстах нормативно-правових актів. Це дозволяє виробити певні правила фільтрації так званого шуму та проаналізувати типи можливих помилок при автоматичному маркуванні неоднозначної слівформи.

1. Неправильне визначення лем

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом³.

Промарковано: 'мов' - сполучник.

Має бути: 'мов' - іменник, жіночий рід, родовий відмінок, множина.

2. Неправильне визначення граматичного значення:

2.1. Відмінок

Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

¹Зрозуміло, що омонімія та полісемія - різні поняття. Однак не можна при цьому не визнавати того факту, що вони мають загальну ознаку - відмінність значень при тотожності форми, що дозволяє об'єднати їх у більш широке поняття неоднозначності [3, с. 2]

²Офіційність, конкретність змісту; чіткість, стислість, логічна послідовність, однозначність формулювань; несуперечність аргументації; усталеність та одноманітність форми документів; канцелярська лексика, відсутність емоційної образності, стандартні звороти (кліше); безособові та наказові форми; відсутність індивідуальних авторських рис; монологічна (рідше діалогічна) форма тексту П, с. 55].

Цей приклад (а також усі подальші) наведено з тексту Конституції України [Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / [Верховна Рада України]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>.]

Промарковано: ‘народ’ - іменник, чоловічий рід, знахідний відмінок, однаина.

Має бути: ‘народ’ - іменник, чоловічий рід, називний відмінок, однаина.

2.2. Відмінок, число

Норми Конституції України є нормами прямої дії.

Промарковано: ‘норми’ - іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина.

Має бути: ‘норми’ - іменник, жіночий рід, називний відмінок, множина.

2.3. Число

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об’єктами права власності Українського народу.

Промарковано: ‘є’ - дієслово, недоконаний вид, теперішній час, третя особа, однаина.

Має бути: ‘є’ - дієслово, недоконаний вид, теперішній час, третя особа, множина.

2.4. Рід

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Промарковано: ‘професійно-технічного’ - прикметник, середній рід, родовий відмінок, однаина

Має бути: ‘професійно-технічного’ - прикметник, чоловічий рід, родовий відмінок, однаина.

2.5. Форма дієслова

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем’єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України.

Промарковано: ‘вносить’ - дієслово, недоконаний вид, інфінітив.

Має бути: ‘вносить’ - дієслово, недоконаний вид, теперішній час, третя особа, однаина.

Отже, основне завдання законодавчої мови (владно приписувати суб'єктам права певну поведінку, формулювати вимоги, загальнообов'язкові норми) диктує певні правила та особливості оформлення нормативно-правових документів на всіх рівнях мови. Це у свою чергу дозволяє розробити певні програмні засоби автоматичного опрацювання текстів зазначеного виду. Очевидно, що обсяги мовного матеріалу в межах наукових досліджень, зокрема лінгвістичних, весь час зростатимуть, тому необхідність оперативного, комплексного, а головне - якісного його опрацювання, і, відповідно, потреба подальшого вдосконалення систем автоматичного оброблення природної мови залишаються актуальними й надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колеснікова І. Є. Українське ділове мовлення : навч. посібник / І. Є. Колеснікова, Ю. Ф. Прадід / [за ред. Ю. Ф. Прадіда]. - Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2009. - 210 с.

2. Корпусна лінгвістика / [В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна та ін.] ; під ред. В. А. Широкова. - К. : Довіра, 2005. - 407 с.

3. Кузьмина Р. В. К вопросу о разграничении явлений омонимии и полисемии и об особенностях их представления в орфоэпическом словаре [Электронный ресурс] / Р. В. Кузьмина // Вестник гуманитарного университета ИГХТУ. - Режим доступа : <https://www.isuct.ru/e-publ/vgf/2006/01/129>.

4. Лінгвістичні та технологічні основи тлумачної лексикографії / [В. А. Широков, В. М. Білоноженко, О. В. Бугаков та ін.] ; під ред. В. А. Широкова. - К. : Довіра, 2010. - 296 с.

5. Чулінда Л. І. Текст нормативно-правового акта: загальні підходи до аналізу / Л. І. Чулінда // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - 2002. - № 3. - С. 120 - 126.

6. Шевченко И. В. Электронный грамматический словарь украинского языка. / Шевченко И. В., Рабулец А. Г., Широков В. А. // Труды Международной конференции «MegaLing-2005. Прикладная лингвистика в поиске новых путей», 27 июня - 2 июля 2005 г. - Меганом., 2005. - С. 124-129.

Онуфрієнко Галина Сергіївна, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки гуманітарного факультету Запорізького національного технічного університету, доктор філософії у філологічних науках, доцент

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Взаємодія мови й права як фундаментальна проблема юридичної лінгвістики окреслює відповідальну функцію мови - бути граматикою права, способом існування права.

Нові концепції праворозуміння, імпульсовані різними юридичними чинниками, а також сучасною теорією герменевтики, вимогами часу й особливостями, зокрема, мовного режиму в Україні, актуалізують роль і відповідно функції в юридичній діяльності її лінгво-термінологічного компонента, яким безпосередньо визначаються якість та ефективність функціонування такого юридичного феномену, як юридична техніка.

Природна мова, будучи надто специфічною поліфункційною знаковою системою, складним вербальним кодом, покликана в юридичному дискурсі передусім здійснювати основні операції з інформацією, під якою розуміємо, як мінімум, тривимірну модель - «сукупність прагматично зорієнтованих даних, доступних для їх сприйняття, інтерпретації, оброблення й використання» [1, с. 267]. І саме через мову здійснюється доступ до максимально об'єктивного аналізу всіх тих структур, у які акумулюються нові юридичні знання в розумі індивіда - специфічній інформаційній системі. А оскільки існуючі концепції наукової картини юриспруденції вербалізовані й подалі вербалізуються за допомогою термінів та їх дефініцій, саме системне дослідження проблем виникнення, трансляції і засвоєння наукових знань на рівні національного й світового термінологічного простору є пріоритетним й практично значущим напрямом юридичної лінгвістики.

Терміни, як когнітивні знаки, забезпечують зв'язок між попереднім та новим поняттєвими смислами, акумулюючи необхідний фрагмент пізнання й досвіду шляхом

«упаковування», «згортання» його відповідною специфічною мовною формою і стаючи редукованим, проте комунікативно достатнім й вербально фіксованим, знаком позначуваного поняття юридичного дискурсу.

Інформатизація і глобалізація як провідні тенденції ХХІ ст. скеровують юридичну лінгвістику всебічно досліджувати термінологічні знаки (ТЗ) в аспекті взаємодії процесів універсалізації та спеціалізації нових знань. Наукову увагу юристів і лінгвістів-термінологів привертають масиви гомогенних і гетерогенних ТЗ, у побудові яких задіяно елементи (морфеми) і компоненти (слова) різних мов, зокрема, української та інших живих і мертвих (класичних) європейських мов. Архітектоніка гомогенних і гетерогенних ТЗ-гібридів є надто різноманітною, що й ілюструють, зокрема, наведені приклади:

амністування, законопроект, легітимність, неконституційність, орендування, правосуб'єктність, протоколювання, співкредитор, субпоручник, шантажування (гомогенні ТЗ-гібриди); ***іммунітет свідка, право апеляції, слідчий експеримент, судова експертиза, судовий прецедент*** (гетерогенні ТЗ-гібриди) тощо.

Процес гібридизації в сучасній юридичній мові є активним, продуктивним, масштабним, що й засвідчує прогресивну тенденцію до еволюціонування як галузевої терміносистеми, так і лінгвосистеми в цілому. У різноманітних сучасних джерелах сфери функціонування юридичної термінології є чимало неологічних ТЗ-гібридів. Серед них, наприклад, такі: ***антирейдерство, бутлегерство, відеопіратство, детінізація, легітимність, іпотекоутримувач, криміногенність, патентовласник, трастовик, хакерство, штрихкодування*** тощо [3].

Результати здійсненого аналізу наукових і науково-навчальних текстів юридичного дискурсу [2] на їх статистичну однорідність стосовно ТЗ-гібридів дозволяють зробити переконливий висновок про те, що терміни такої «схрещеної» природи (loan blends) - постійний лексичний маркер української юридичної мови, а відтак - важливий об'єкт юридичної лінгвістики і як науки, і як університетської дисципліни.

Запровадження в українських ВНЗ трьох взаємопов'язаних рівнів вищої освіти (бакалаврат, 3-4 роки; ^

магістратура, 1,5-2 роки; ^ аспірантура, 4 роки) логічно передбачає в контексті фундаментальних загальнодидактичних принципів (системності, безперервності, циклічності, наступності, взаємозв'язку дисциплін з урахуванням усіх навчальних курсів) й три рівні мовно-термінологічної та мовно-комунікативної підготовки здобувачів юридичного фаху.

Так, зокрема, на **бакалаврському** освітньому рівні є доцільним вивчення у I-II семестрах двох дисциплін: обов'язкового курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (три кредити, підсумковий контроль - іспит) та дисципліни за вибором навчального закладу / факультету «Міжнародні терміноелементи в юриспруденції» (два кредити, підсумковий контроль - залік).

На **магістерському** освітньому рівні - опанування у УП-IX семестрах спецкурсів: «Українська юридична термінологія» (три кредити, підсумковий контроль - іспит) та «Культура наукового мовлення» (два кредити, підсумковий контроль - диференційований залік).

На **аспірантському** освітньо-науковому рівні - викладання у I-IV семестрах двох взаємозалежних навчальних курсів: «Українська юридична наукова мова» (чотири кредити, підсумковий контроль - іспит) та «Наукова й академічна риторика» (три кредити, підсумковий контроль - диференційований залік).

Відтак, сумарно на всіх трьох освітніх рівнях загальна кількість навчальних кредитів з актуальних аспектів юридичної лінгвістики складе всього сімнадцять (п'ять + п'ять + сім), що становить близько п'яти процентів від загальної кількості кредитів. Запропонована модель ураховує й рекомендації МОН України, подані в листі 1/9 -542 від 07.10.2016 р. щодо розширення сфери застосування державної мови, в тому числі у вишах, та сприятиме цілісному, системному й поглибленому опануванню юридичної лінгвістики як складової юридичного фаху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меньшиков И. И. Дефиниции понятия и термина **информация** [текст] / И. И. Меньшиков // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках :

Матеріали II Межд. научн. конф. - Днепропетровск : «Пороги», 2005. - С. 265-267.

2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: [навчальний посібник з алгоритмічними приписами] / Г. С. Онуфрієнко. - 3-тє вид. переробл. та доп. - К. : «ЦУЛ», 2016. - 426с.

3. Онуфрієнко Г. С. Неолексеми гібридної природи в стилістичній панорамі близькоспоріднених слов'янських мов [текст] / Г. С. Онуфрієнко // Лексико-граматичні інновації в сучасних східнослов'янських мовах : Матеріали III Міжн. наук. конф. - Дніпропетровськ : «Пороги», 2007. - С. 39-42.

Онищук Ігор Іванович, доцент кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Українська мова дуже багата і виразна. Недарма поети оспівували ці особливості мови, що дозволяють краще висловити почуття, але даністю української мови та її багатством є багатозначність слів, величезна кількість синонімів та омонімів. Цю особливість мови слід грамотно використовувати під час формування нормативно-правових актів.

Для закріплення за терміном конкретного чітко визначеного значення використовується нормативно-правова дефініція, що забезпечує стабільність і однозначність у розумінні права. Сутність названого юридичним терміном поняття права має обов'язково розкривати дефініція. Наявність чіткої дефініції - істотна відмінність терміна від загальнонавживаного слова. Дефініції юридичних термінів мають особливе значення, адже вони окреслюють сутність понять права і відіграють важливу роль під час тлумачення норм права.

Законодавець, який створює й удосконалює систему понять певної галузі законодавства, враховує і систему логічних

конструкцій, складові якої потребують назви, і наявний склад лексичних одиниць мови, беручи до уваги всі можливості її організації.

Неправильно вважати правові дефініції аксіомами, тобто неперушними істинами. На практиці правильність нормативних визначень презюмується. Але юридична наука продовжує досліджувати правові поняття і вносить до них багато змін, які часто вимагають новел і в самому законі. Тому слід, мабуть, говорити про подвійну природу правових термінів. З одного боку, нормативне, законодавче вираження дефініцій обумовлює визначеність, стабільність їх значення, з іншого боку, зв'язок із правовою теорією зумовлює їх рухомість.

У правовій літературі виокремлюють різні види дефініцій та способи їх фіксування у правовій літературі. Утім вважаємо, що основними є кодифіковані (законодавчі) дефініції, які вибудовані за родо-видовим (класичним) принципом: зазначення родової ознаки та видової відмінності. Існує й ціла низка вимог до формулювання дефініцій, які можуть бути об'єктом окремої розвідки.

Основною причиною недотримання дефінітивності, наприклад, у законодавчій сфері є невироблення єдиної законодавчої техніки. Хоча й фахова компетентність та мовна культура правотворця відіграє й тут чималу роль. Разом із тим треба наголосити на тому, що не всі юридичні терміни можуть мати чітку дефініцію. У правознавстві існують терміни, що виражають оцінні поняття, які підлягають оцінюванню в кожному конкретному випадку: тяжка образа, особливо тяжкі наслідки, поважна причина, злісне ухилення свідка від явки до органів досудового слідства і под.

Основними вимогами до юридичних термінів-понять вважається поняттєво-термінологічна єдність, дефінітивність, системність, точність та емоційно-експресивна нейтральність.

Ще на початковому етапі на основі наукової концепції проекту нормативно-правового акта необхідно визначити зміст та обсяг нормативних понять; співвідношення з конституційними поняттями, а в деяких випадках - із термінологією міжнародних нормативно-правових актів, визначених законодавством; скласти логіко-понятійну схему з наочним відображенням усіх елементів та зв'язків між ними;

дібрати лінгвістичні засоби для визначення нормативних понять, застосовуючи слова зі сталим, чітким змістом [1, с. 69].

Використання в нормативно-правовому акті маловідомого технічного терміну супроводжується його офіційним тлумаченням. У цьому аспекті важливого значення набувають техніко-юридичні дефініції, які представляють офіційно визначене технічним терміном поняття. Вони, як правило, розміщуються на початку нормативно-правового акта. Всі використовувані в нормативно-правовому акті дефініції розміщують в окрему статтю, якій дають назву «Основні поняття», або «Основні терміни і поняття», або «Визначення основних понять». Дефініції розміщуються в статті в алфавітному порядку. Можливе розміщення дефініції і в тій частині тексту, де вперше вживається термін.

Дефініції юридичних термінів істотно поліпшують чинне законодавство роблять його зміст зрозумілим і доступним. Традиційно їх розглядають у якості коротких визначень понять, включених у текст джерел права. З їх допомогою адресати правового припису отримують можливість детально розібратися в елементах категоріального апарату законодавства, отримати точне уявлення про державно-владне веління, закріплене в юридичній нормі [2, с. 144].

Оскільки юридичний словник постійно еволюціонує з розвитком держави і права, у його складі, крім широко вживаної термінологічної лексики, є слова, які вийшли з активного вжитку - історизми, архаїзми, та неологізми - термінологічні одиниці, якими іменуються нові правові поняття та явища. З іншого боку, деякі слова, які отримали досить широке застосування, починають втрачати об'єктивну актуальність і зникати з правового вжитку. У юридичну і повсякденну термінологію повертаються терміни, які тривалий час вважалися застарілими, наприклад, «присяжні», «волесть», «земське зібрання» тощо. У таких випадках необхідно усвідомити точний сучасний зміст використовуваного раніше «застарілого» слова, переконатися, чи отримало воно досить широке поширення [2, с. 145].

Внесення в текст нормативно-правового акта дефініцій - офіційних і легальних визначень понять, є тим інструментом, за

допомогою якого забезпечується загальна ясність та популярність законодавства.

Надмірна кількість визначень робить правову норму негнучкою, що може мати негативний вплив. Тому вказується, що дефініції надаються лише окремим юридичним термінам, зокрема тим, які мають вирішальне значення для правового регулювання, а також поняттям, які не мають загальнопоширеного використання чи вживаються у більш вузькому чи істотно відмінному значенні, порівняно із загальноприйнятим [3, с. 180-181].

Під дефектом правової дефініції розуміється невідповідність конструкції визначення відображуваних явищ, процесів, фактів, суспільним відносинам, їх елементам, а також порушення логіки її розташування у структурі джерела права. Найбільш типовими дефектами законодавчої дефініції є двозначність, неточність, декларативність, зайва деталізація, абстрактність, тавтологічність, алогічність законодавчих дефініцій.

До системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання законодавчих дефініцій можна віднести: створення механізму виявлення ситуацій, при яких доцільне створення законодавчих дефініцій; уніфікацію системи техніко-юридичних формул реалізації законодавчих дефініцій та їх закріплення у різних видах джерел права; підготовку методики визначення оптимального обсягу дефінітивного матеріалу, як у тексті окремого джерела права, так і в законодавстві в цілому; систематизацію дефінітивного матеріалу, що міститься в українському законодавстві; створення спеціального Зводу законодавчих дефініцій, розумну конкретизацію в діючій системі права.

Типовими помилками при формуванні нормативної дефініції є надто широке або занадто вузьке визначення поняття; тавтологія у визначенні (помилкове визначення поняття через це ж поняття); визначення невідомого через невідоме (помилкове визначення, коли поняття визначається через таке поняття, яке не визначено); неясність та розмитість ознак, які входять у визначення.

У принципі, займаючи незначний обсяг нормативного тексту, юридична термінологія є його базою та смисловим

фундаментом. Основний фонд юридичної термінології міститься у нормативно-правових актах. Саме вони визначають термінологічні еталони. Дослідження давніх українських термінологічних джерел, ґрунтовна наукова розробка юридичних понять, логічний аналіз і точне визначення, упорядкування правової термінології та вирішення її функціональних проблем - основні шляхи вдосконалення юридичних термінів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів : навч. посіб. / В. Артеменко. - К. : Фонд «Європа ХХІ», 2007. - 256 с.
2. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія / І. І. Онищук. - Івано-Франківськ : Лабор. акад. досл. правового регул. та юрид. техніки. Дрогобич : «Коло», 2014. - 228 с.
3. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. - К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. - 312 с.

Красницька Анжела Віталіївна,

доцент кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

**ЛІНГВІСТИЧНА ТА ЗМІСТОВА ІНФОРМАЦІЙНА
НАДМІРНІСТЬ У ТЕКСТАХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО,
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО
КОДЕКСІВ УКРАЇНИ)**

Категорія надмірності пов'язана з кількісною стороною інформації. Як відомо, правова інформація є одним із видів інформації. Надмірність - це «те, що перевищує звичайний ступінь, норму чого-небудь або потребу в чому-небудь» [1, с. 889]. Під надмірністю потрібно розуміти інформацію, що перевищує повну і формально є зайвою в повідомленні. У теорії

інформації надмірність повідомлення розглядається як міра можливого скорочення повідомлення без втрати інформації. Ю. В. Кудрявцев у праці «Норми права як соціальна інформація» розуміє інформаційну надмірність як частину повідомлення, яке не несе, по суті, корисного навантаження; надлишковою є вся та частина повідомлення, яка може бути усунута без шкоди для змісту [2]. О. А. Лупандіна під інформаційною надмірністю розуміє таке явище, при якому частина текстів нормативно-правових актів в тій чи іншій формі повторює одну й ту ж інформацію, не несе в собі додаткового змістового навантаження і, яку можна опустити або перетворити без втрат для змісту нормативно-правового акта [3].

Одні вчені надмірність умовно поділяють на лексичну та надмірність приписів, інші - на лінгвістичну та змістову. Лексична надмірність характеризується уживанням декількох зайвих слів, термінів або повторів, які самі по собі не несуть самостійного нормативного навантаження і без яких можна точно й однозначно встановити у певному правовому акті зміст нормативного припису. Надмірність приписів є наслідком використання прийому відтворення в правовому акті нормативних приписів, раніше опублікованих в інших нормативно-правових актах. Надмірність захаращує нормативний матеріал непотрібною інформацією. На думку О. А. Лупандіної, лексична надмірність правового акта виправдана тільки тоді, коли законодавець (на шкоду інформаційної ємкості) бажає зробити зміст акта зрозумілішим, підкреслює свою думку. Інформаційна надмірність як повторення вже відомої інформації з метою пояснення нової, що повідомляється, безсумнівно, носить корисний, позитивний характер [3].

Зазначимо, що інформаційна надмірність є одним із видів правотворчих помилок. Відповідно до правил-вимог юридичної техніки кожне речення в тексті нормативно-правового акта по можливості повинно бути виражено максимально обмеженою кількістю слів, термінів, фраз. Правотворець повинен уникати зайвих слів, невиправданих повторів, багатослів'я, різного роду пояснень, детального опису явищ, предметів.

До лінгвістичної інформаційної надмірності належать: повтори, плеоназми, тавтологія; до змістової - синонімія й полісемія термінів, оціночні слова.

Слід зауважити, що у законодавчій практиці інформаційна надмірність зустрічається досить часто. Провівши аналіз Кримінального, Кримінального процесуального, Цивільного кодексів України, можна прийти до висновку, що кодекси містять інформаційну надмірність та є не зовсім якісними з огляду на юридичну техніку. Розглянемо найсуттєвіші з правотворчих помилок, що були допущені у кодексах.

Надмірна інформація. На нашу думку, надмірна інформація присутня у назві статті 372 КК України **«Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності»**. Слово **завідомо**, по-перше, є зайвим, а по-друге, незрозуміло, яка різниця між завідомо невинним і невинним.

Надмірна інформація спостерігається в частині 2 статті 166 КПК України, у якій є зайві слова, без яких у реченні можна обійтися: **У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано... . Потрібно Якщо дозвіл ... надано... .**

Частина 1 статті 209 ЦК України містить такі слова: **«Договір про закупівлю, який укладено відповідно до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти», на вимогу замовника підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню»**. Зайвим у цьому реченні, на нашу думку, є наголошення на «обов'язковому» нотаріальному посвідченні, адже слова **підлягає** достатньо для підкреслення імперативності правила поведінки, зверненого до того, хто вчиняє цю нотаріальну дію. У частині 2 статті 277 ЦК України є такі слова: **право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації щодо...** . Зайвими у цьому реченні є слова **а також**. Треба: **право на відповідь та спростування недостовірної інформації щодо...** . У частині 3 статті 156 ЦК України зазначено, що **«у випадках, встановлених статутом товариства і законом, може бути встановлене переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково випускаються товариством»**. Вважаємо, що тут є зайвим слово **бути**. Після редагування речення має такий вигляд: **у випадках,**

встановлених статутом товариства і законом, може встановлюватись переважне право акціонерів.

Наявність термінологічних синонімів, а також одиниць, близьких за значенням. Цей вид спостерігається у наступних статтях ЦК України: **виготовлена - створена** (ст. 332), **строк - термін** (ст. 1146), **винагорода - нагорода** (ст. 1144), **будівля - споруда** (ст. 414), **гроші - грошові кошти** (ст. 192) тощо. У статті 192 вжито термін **грошові кошти**, який, ототожнює його з **грошинами**, а з іншого, далі, в змісті кодексу, не робиться жодного розмежування між готівковими та безготівковими грошовими коштами.

Використання тавтологічних конструкцій. У КПК України застосовано наступні тавтологічні конструкції: **у разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) одного чи кількох суддів із складу суду або всього складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведених суддів із заміною останніх іншими суддями або іншим складом суддів** (ч. 3 ст. 82). Слово суддя/суду/суддів зустрічаємо в одному реченні 9 разів.

У КК України застосована тавтологія у наступних статтях:
а) у частині 2 статті 267: **ті самі діяння, а також незаконне пересилання поштою або багажем легкозаймистих або їдких речовин, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки**. У реченні доречно вжити синонімічний варіант **чи**;
б) у назві статті 375 **«Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали або постанови»**. Набагато кращим було б уживання терміна **винесення постанови**.

У ЦК України наявні наступні тавтологічні конструкції: **порука припиняється з припиненням** (ч. 1 ст. 559), **не вважаються примусовою працею військова або альтернативна служба, робота чи служба, яка виконується за вироком чи іншими рішеннями суду, а також робота чи служба відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан** (ч. 2 ст. 312), **захисту її інтересів або інтересів інших осіб** (п. 3 ст. 313), **законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод**

(ч. 2 ст. 424), *відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди* (п. 8 ч. 2 ст. 16) тощо. Деякі тавтологічні конструкції у ЦК України можна усунути та замінити іншими словами чи словосполученнями. Наприклад, тавтологічна конструкція у ч. 2 ст. 517 *«боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторові до надання боржникові доказів»* може бути замінена таким чином: *«боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторові до надання йому доказів»*. Тавтологічна конструкція у ч. 2 ст. 2 ЦК України *учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (далі особи)* може бути замінена таким чином: *учасниками цивільних відносин є фізичні та юридичні особи (далі особи)*. У частині 1 статті 7 ЦК України зазначено, що *цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту...* Вважаємо, що словосполучення *зокрема звичаєм* є зайвим. Слід *цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм ділового обороту*. Вважаємо, що у частинах 1, 2 статті 33 ЦК України у конструкції *неповнолітня особа особисто несе відповідальність* слово *особисто* зайве. Потрібно: *неповнолітня особа несе відповідальність*.

Наостанок зазначимо, що надмірність слів і термінів передбачає вживання зайвих, не підтверджених дійсною необхідністю лексичних форм і виразів. І те й інше на практиці призводить до ускладнення тексту цивільно-правової норми та виникненню ускладнень при доказуванні термінів, що є зайвими у законі. Наявність синонімів у текстах нормативно-правових актів призводить до непорозуміння, до необхідності давати додаткові роз'яснення. Для забезпечення єдності юридичної термінології необхідно, щоб при позначенні у тексті певного поняття послідовно вживався один і той же термін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник синонімів української мови : В 2-х томах / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. - Т. 1: А-Н. - К. : Наукова думка, 2001.
2. Кудрявцев Ю. В. Нормы права как социальная информация / Ю. В. Кудрявцев. - М. : Юридическая литература, 1981.

3. Лупандина О. А. Информационная избыточность в текстах нормативно-правовых актов / О. А. Лупандина : Автореф. ... дисс. канд. юрид. наук. - Ростов, 2001. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.dissers.ru/avtoreferati-kandidatskih-dissertatsii-yuridicheskie>.

Маковій Віктор Петрович,

завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**УЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ «ЗА» І «ДО»
В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМАХ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ
ПЕРЕБІГ ЧАСУ**

У межах юридичної лінгвістики виникає низка питань автентичного використання юридичних термінів та понять, які у повній мірі відображають природу дії тієї чи іншої правової конструкції. Оскільки правовий час відіграє неабияке значення, як засіб до упорядкування змісту цивільних правовідносин, то постає питання адекватного та відповідного застосування лінгвістичних конструкцій, що у повній мірі би відтворювало зміст такої темпоральної величини за місцем її використання як елементу механізму правового регулювання.

Прийменники «за» та «до» мають поширене використання при правовій регламентації темпоральних величин у межах тієї чи іншої галузі права. Наведене має місце також і в положеннях цивільного законодавства, зокрема перший із зазначених прийменників використаний при темпоральному обмеженні виконання учасником повного товариства, яке було створено на невизначений строк, обов'язку щодо повідомлення інших учасників щодо реалізації права на вихід з нього (ст. 126 ЦК України), виконання стороною договору найму обов'язку щодо попередження контрагента про реалізацію права на відмову від договору найму, укладеного на невизначений строк (ст. 763 ЦК України), при вказівці на строк, в межах якого обраховуються витрати на утримання, догляд, лікування спадкодавця, що

підлягають відшкодуванню уповноваженій особі спадкоємцями (ст. 1232 ЦК України) тощо.

Прийменник «до» теж відображений у низці нормативних приписів цивільного законодавства, наприклад при характеристиці часових меж виникнення зобов'язань повного товариства, за якими несе відповідальність повний учасник, що вибув із нього (ст. 124 ЦК України), при визначенні меж здійснення права на відкликання оферти оферентом під час укладення цивільно-правового договору (ст. 641 ЦК України), вказівці на межі здійснення права на дострокове розірвання договору оренди житла з викупом (ст. 825 ЦК України) тощо.

В аспекті дослідженого питання необхідно висловити певні міркування стосовно спільного використання прийменників «за» та «до» при унормуванні набувальної давності як різновиду строку. Так п. 8 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України в частині застосування набувальної давності повинен тлумачитись у межах загальноприйнятої сутності використаної законодавцем фрази «...за три роки до набрання чинності».

У судовій практиці непоодинокі випадки використання даної норми в декількох варіантах. Зокрема, в наведених вище судових рішеннях щодо нерухомості мало місце застосування набувальної давності, навіть якщо володіння виникало ще до 01.01.2001 р. На увагу заслуговують такі справи. Саксаганським районним судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області 29 жовтня 2009 року винесено рішення, у якому правила про набувальну давність застосовані до всього строку володіння нерухомим майном незалежно від його початку, оскільки інше «суперечило би принципам справедливості та розумності» [1].

Уманський міськрайонний суд Черкаської області у рішенні від 10 грудня 2009 року визначив, що за умови володіння на 31 грудня 2000 р. застосовуються правила ст. 344 ЦК України, а до набувальної давності зараховується весь строк володіння річчю [2].

У цивільному праві також обґрунтовується точка зору, згідно з якою коментована фраза дає можливість застосовувати набувальну давність до відносин, які виникли за три роки до моменту набрання чинності ЦК України. Проте тоді випадає період часу з 01.01.2001 до 01.01.2004. Тобто виникають

періоди, коли фактичні володільці заволоділи майном (у 1998 та 2002 роках) в оберненій пропорції проміжків часу до моменту набрання чинності правових норм щодо їх правового статусу, отримують різні засоби правової охорони, що повністю протирічить сутності набувальної давності.

У тлумачному словнику української мови прийменник «за» із знахідним відмінком може виражати декілька варіацій відношень: 1) просторові; 2) часові; 3) причинні; 4) обставинні; 5) відношення мети; 6) кількісні; 7) об'єктні; 8) означальні [3, с. 373].

Очевидно, що в коментованій нормі йдеться про відношення часу, тобто тлумачення теж повинно бути відповідним, а саме: 1) вказує на проміжок часу, протягом якого що-небудь відбувається; 2) вказує на строк, проміжок часу, після якого що-небудь відбувається; 3) вказує на період, який відділяє якусь дію від іншої наступної, на певний час перед чим-небудь.

Безумовно, за сутністю викладеного буквально тлумачення вказаної фрази надає можливість використати саме перший варіант. Тобто правильним варіантом вирішення означеного питання є поширення правил ст. 344 ЦК України про набувальну давність на всі випадки давнісного володіння, що виникли з 01.01.2001. Що ж до випадків заволодіння майном до 01.01.2001, то, на жаль, у зв'язку з непослідовністю позиції законодавця в регламентації набувальної давності за ЦК України слід визнавати факт накопичення юридичного складу, що є передумовою до виникнення права власності. Тобто щодо рухомого майна правові наслідки можуть виникати не раніше 01.01.2006, а щодо нерухомого - 01.01.2011, відповідно, за винятком обставин, передбачених частиною 3 цієї статті.

Так Нижньогірським районним судом Автономної Республіки Крим 12 серпня 2008 року у справі за позовом про визнання права власності за набувальною давністю щодо нерухомого майна, володіння яким здійснювалося більше 10 років винесено рішення про відмову у задоволенні позову саме із вказаних підстав. Однак суд у мотивувальній частині щодо обґрунтування прийнятого рішення веде мову про застосування правил ст. 344 ЦК України з 2011 року, тим самим суперечить як резолютивній частині свого ж рішення, так і

розглянутим нормативним приписам, оскільки йдеться про застосування наслідків із 2011 року, а не самих правил ст. 344 [4].

Позиція вищої судової інстанції теж є неоднозначною, що надає підстави дійти діаметрально-протилежних висновків.

Так, постановою Вищого господарського суду України від 21 липня 2005 року у справі № 30/21-05-622 задоволено касаційну скаргу Одеської міської ради на постанову Одеського апеляційного суду від 13 травня 2005 року, якою відмовлено у визнанні права власності за набувальною давністю на будинок за Одеською обласною спілкою споживчих товариств у зв'язку з тим, що на «випадок, коли володіння майном почалося більше, аніж за три роки до набрання чинності ЦК України, набувальна давність не застосовується» [5].

Водночас постановою Вищого господарського суду України від 30 січня 2007 року у справі № 7/238 залишено постанову Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 2 лютого 2006 року без змін щодо задоволення позову про визнання права власності за набувальною давністю на нерухоме майно за багатoproфільним колективним підприємством «Імпульс». У судовому рішенні вищої інстанції визначено: «...Колегія суддів не приймає до уваги... що період володіння до 01.01.2001 року не може бути врахований при визначенні терміну набувальної давності» [6].

Таким чином, спостерігаються негативні наслідки вад законодавчої техніки. Одне, що може втішати за даних обставин, це вичерпність вказаної проблеми закінченням дискусійного строку 31.12.2010 р. [7, с. 198].

Наведене дає привід до подальших наукових дискусій із питань застосування окремих лінгвістичних висловів у юридичному закріпленні темпоральних величин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 2-1192 від 29.10.2009 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6561069>.

2. Рішення Уманського міськрайонного суду Черкаської області у справі № 2-2908 від 10.12.2009 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8427472>.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. - К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.

4. Рішення Нижньогірського районного суду Автономної Республіки Крим у справі № 2-888 від 12.08.2008 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень : Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3214414>.

5. Постанова Вищого господарського суду у справі № 30/21-05-622 від 21.07.2005 [Електронний ресурс] / Вищий господарський суд України. -

Режим доступу : http://arbitr.gov.ua/docs/28_985651.html.

6. Постанова Вищого господарського суду у справі № 7/238 від 30.01.2007 [Електронний ресурс] / Вищий господарський суд України. - Режим доступу : http://arbitr.gov.ua/docs/28_1473064.html.

7. Маковій В. П. Набувальна давність у цивільному праві : теорія та практика : монографія / В. П. Маковій - Одеса : ОДУВС, 2014. - 232 с.

Рябоконь Євген Олександрович,
доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету Київського
національного університету
ім. Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

**ПОНЯТТЯ ПЕРЕХІДНОСТІ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Цивільний кодекс (ЦК) України [10] серед об'єктів цивільних прав поряд із речами, у тому числі грошима та цінним паперами, іншим майном, результатами робіт, послугами, результатами інтелектуальної, творчої діяльності, інформацією, іншими матеріальними та нематеріальними благами, виділяє майнові права.

Віднесення майнових прав до числа об'єктів цивільних прав породило у цивілістичному середовищі дискусію з приводу самої можливості майнових прав, які здавна визнаються елементом змісту цивільних правовідносин. Віднесення суб'єктивних майнових прав до одного з різновидів об'єктів цивільних прав на перший погляд означає ототожнення понять «об'єкт» і «зміст» цивільного правовідношення.

Проблема віднесення майнових прав (рівно як і обов'язків) до числа об'єктів цивільних правовідносин безпосередньо залежить від визнання або невизнання їх оборотоздатними, тобто здатними до переходу (передачі) від одних суб'єктів правовідносин до інших.

У радянській літературі висловлювалися протилежні позиції. Представники напряму транслятивного правонаступництва на чолі з Б. Б. Черепакіним відштовхувалися від самої сутності правонаступництва, яке і передбачає перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта (правопопередника) до іншого (правонаступника) в порядку похідного правонабуття [11, с. 5-26].

Інші автори, критично висловлюючись щодо можливості переходу прав (обов'язків), стверджували те, що права і обов'язки, як категорії ідеологічні, не здатні переміщуватися у просторі, переходити від одного суб'єкта до іншого. У підсумку, під «переходом прав» слід розуміти припинення попереднього правовідношення і виникнення нового [6, с. 253-254]. Розвиток подібних суджень привів В. С. Толстого до висновку щодо застарілості терміну « правонаступництво» [9, с. 172-173], хоча його «осучасненого замітника» автором запропоновано не було.

Полеміка з приводу можливості або неможливості переходу (передачі, перенесення) прав та обов'язків, здатності майнових прав бути об'єктом цивільних правовідносин та розуміння природи правонаступництва продовжується і у теперішній час. Враховуючи постійне ускладнення суспільних правовідносин та появи практичної необхідності визнання майнових прав товаром, здатним до переміщення в обороті, чимало авторів підтримують позицію з природу можливості переходу майнових прав (зокрема, права вимоги, права власності) до інших учасників [2, с. 181-183]; [12, с. 135-154].

Інші наголошують на можливому русі об'єктів правовідносин, під якими розуміються матеріальні або нематеріальні блага, проте не порушують питання про перехідність або неперехідність майнових (суб'єктивних) прав (обов'язків) [3, с. 69-100]. Будучи противником віднесення майнових прав до числа об'єктів цивільних правовідносин і категорично заперечуючи здатність майнових прав до переходу, В.А. Белов акцентує увагу на тому, що терміни «перехід права», «передача права» неточно відображають стан динаміки правовідносин, адже у випадку реального переходу майнових прав (обов'язків) неодмінно виникла б ситуація, коли право (обов'язок) вже не належить правопереднику, але ще не виникло у правонаступника і протягом певного, хоча б і мізерного, проміжку часу вони залишаються безсуб'єктивними [1, с. 85-86].

Для обґрунтування можливості переходу прав (обов'язків) у порядку цивільного правонаступництва можна навести наступні аргументи.

По-перше, у нормах чинного законодавства, що забезпечує динаміку майнових правовідносин, досить широко вживається поняття «перехід прав (обов'язків)», «передача прав (обов'язків)». Тільки у тексті ЦК України можна нарахувати більше ста норм з подібним формулюванням (наприклад, ч. 4 ст. 12, ч. 1 ст. 100, ч. 1 ст. 104, ч. 1 ст. 105, ч. 1 ст. 108, ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 178, ч. 1 ст. 182, ч. 2 ст. 187, ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 197, ст. 240, ч. 1 ст. 341, ст. 362, 377, ч. 5 ст. 362, ч. 6 ст. 403, ч. 3 ст. 413, ч. 2 ст. 414, ч. 2, 3 ст. 419, ст. 427, ч. 2 ст. 448, ч. 2 ст. 470, ч. 2 ст. 480, ч. 2 ст. 490, ч. 2 ст. 500, ч. 1 ст. 512, ч. 1 ст. 513, ст. ст. 514, 517, ч. 3 ст. 528, ч. 5 ст. 563, ч. 2, 3 ст. 556, ч. 1 ст. 596, ст. 667, ч. 1 ст. 697, ч. 1 ст. 705, ч. 4 ст. 715, ч. 2 ст. 735, ч. 1 ст. 757, ст. 758, ч. 1 ст. 770, ч. 7 ст. 810, ст. 814, ч. 1 ст. 832, ст. 993, ч. 1 ст. 994, ч. 1 ст. 995, ч. 2 ст. 1027, ч. 6 ст. 1032, ч. 5 ст. 1033, ч. 2 ст. 1078, п. 4 ч. 1 ст. 1107, ст. 1113, 1127, ст. 1216, 1225, 1230-1232-1, ч. 3 ст. 1236, ч. 2 ст. 1238, ч. 4 ст. 1275, ч. 1 ст. 1276).

По-друге, з позиції української філології дієслово «передавати» означає «віддавати, подавати, вручати кого-, що-небудь комусь, віддавати що-небудь своє, від себе у чиєсь відання, володіння, розпорядження, залишати у спадщину,

передоручати комусь свої повноваження, обов'язки, поширювати на кого-небудь свої якості, ознаки...» [4, с. 734], а дієслово «переходити» - «покинувши кого-небудь, що-небудь, приєднуватися до іншого або інших; поступово змінюючись, перетворюватися у що-небудь інше [4, с. 752-753].

Відповідно, під правонаступництвом (окремі словники оперують поняттям « правонаступність») розуміється «перехід суб'єктивних прав від однієї особи до іншої на підставі закону або угоди (правочину) сторін» [5, с. 433; 7, с. 154; 13, с. 46], «перехід прав і обов'язків від однієї особи до іншої» [8, с. 355], а правонаступником визнається «той, кому передано всі права та обов'язки» [4, с. 860].

Узагальнення наведених поглядів дозволяє підкреслити цінність висновку щодо переходності прав та обов'язків, який полягає у засвідченні похідного характеру прав (обов'язків) правонаступника, до якого вони переходять загалом у незмінному вигляді, зі збереженням усіх особливостей, якості правового статусу правопередника.

По-третє, поняття переходу, передачі прав (обов'язків) є спеціальними юридико-технічними термінами, які не завжди можуть з точністю відображати обставини об'єктивної дійсності. Так, неможливо фізично передати іншій особі право як субстанцію нематеріальну, проте не в усіх випадках можна передати і річ (нерухоме майно, цінні папери, випущені у бездокументальній формі, грошові кошти, акумульовані на банківському рахунку).

Існування численних спеціальних юридичних формулювань обумовлюється тим, що право - наука не природнича, а суспільна, створена правознавцями з метою упорядкування суспільних відносин.

По-четверте, правонаступництво має на меті не створення, а усунення безсуб'єктності шляхом поєднання в часі моментів припинення права попереднього носія і виникнення права у нового. Прикладом може послужити норма ч. 5 ст. 1268 ЦК України, яка регламентує, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белов В. А. Правопреемство в связи с законодательной концепцией квалификации имущественных прав как объектов гражданских прав / В.А. Белов // Законодательство. - М., 1998. - № 6. - С. 81-91.
2. Гладько Ю. Право вимоги як об'єкт цивільних прав/ Ю. Гладько // Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні. Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 04-05 лютого 2009 р. - Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. - С. 181-183.
3. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : Монографія / С. О. Сліпченко. - Х. : Діса плюс, 2013. - 552 с.
4. Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. / Відп. ред. В. В. Жайворонок. - К. : ВЦ «Просвіта», 2012. - 1320 с.
5. Словник юридичних термінів і понять. За ред. професорів В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. - К. : Юстініан, 2013. - 597 с.
6. Советское гражданское право : Учеб. Пособие. / Под ред. В. А. Рясенцева. - Ч. 1. - М. : Изд-во ВЮЗИ, 1960 - 519 с.
7. Тлумачний словник з цивільного права / Під заг. ред. д.ю.н. Селіванова В. М. - К. : Інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 1998. - 228 с.
8. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50000 сл. / Уклад. І. М. Забіяка. - К.: Арій, 2007. - 512 с.
9. Толстой В. С. Исполнение обязательств / В. С. Толстой. - М. : Юридическая литература, 1973. - 208 с.
10. Цивільний кодекс України від 16 липня 2003 // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
11. Черепакін Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепакін. - М. : Госюриздат, 1962. - 162 с.
12. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія / С. І. Шимон. - К. : Юрінком Інтер, 2014. - 664 с.
13. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Ред кол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2003. - Т. 5 - 736 с.

Бойчук Василь Миколайович, доцент
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 3
Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент;
Бойчук Марія Володимирівна,
кандидат філологічних наук,
(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)

ІННОВАЦІЇ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ОДИНИЦІ ПІДСИСТЕМИ МОВИ ПРАВА

Мова права сьогодні є об'єктом вивчення багатьох дисциплін гуманітарного спрямування, оскільки є універсальним інструментарієм професійної комунікації у площині правового дискурсу та незамінним засобом когнітивного осягнення наукових парадигм із різними методологічними критеріями дослідження суспільних явищ.

Феномен мови права, за твердженням Н. В. Артикуци, на сучасному етапі розвитку гуманітарного знання активно досліджується і юристами (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), і філологами (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), не кажучи вже про спеціалістів з формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатики, текстології тощо [1].

Мова права у лінгвістичному аспекті є відкритою багаторівневою структурою, системність якої виявляється у функціонуванні як активної лексики, що становить її ядро, так і периферійної (маргінальної) за своїм статусом лексики, яка є певним чином потенційним матеріалом для формування і зумовленості динамічних процесів усередині самої системи. Йдеться передусім про аспекти тісної взаємодії між юридичною лексикою та загальновживаними словами, процесами термінологізації та детермінологізації, взаємодії власних мовних ресурсів і запозичень, а також про тенденції до розширення

юридичного словника за рахунок новоутворень, поява яких зумовлена екстра- та інтралінгвальними чинниками.

Дослідження сучасного комунікативного простору дає нам емпіричний матеріал для наукового судження про подальші якісні та кількісні параметри підсистеми мови права. Так, досить нещодавно у наш професійно орієнтований дискурс увійшли такі слова, як *коп*, причому з різними конотаціями (*старі коп*, *нові коп*), *селфік* із різним графічним оформленням (*«Селфіки» на посту Нижніх Воріт, нехай селфіки розкажуть, скільки вони зафіксували таких правопорушень, патрульні, такі собі, «селфіки»: гарні, ввічливі, але не досвідчені*) тощо. Якщо ці неологічні одиниці мають оказіональний характер і залишаються на маргінесі підсистеми мови права, то така лексична одиниця, як *поліцейський*, набула нової семантичної актуалізації і претендує на нормативний статус літературної одиниці, оскільки закріплена у тексті новітнього законодавства. З цього приводу варто взяти до уваги рекомендації відомого українського мовознавця О. Пономарева, який цілком логічно і аргументовано зазначає, що слово *поліцейський* є калькою російського *полицейский*, а натомість відповідно до української традиції радить уживати слово *поліціант* як іменник, а як прикметник, належний поліції, - *поліційний*. Саме тому, варто казати, для прикладу, *поліційна машина*.

Вивчення неологізмів правової сфери надає можливість певною мірою простежувати складні структурні перетворення підсистеми мови права у широкому значенні цього терміна, прогнозувати подальші зміни динаміки юридичного лексикону, спричинену сучасними активними суспільно-політичними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах. - Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/319/Artykutsa_Mova_prava.pdf?sequence=1.
2. Блог проф. Пономарева : машина поліційна чи поліцейська? - Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2015/08/150817_ponomariv_bl_og63_k.

Легін Людмила Михайлівна, доцент
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 3 (м. Івано-
Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРНІ РИСИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА ЯК ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА

У правовій системі України основним джерелом права є нормативно-правовий акт. Саме у ньому містяться загальнообов'язкові правила поведінки, які спрямовані на регулювання суспільних відносин - норми права. Тому найвищі вимоги науковців та найбільше очікувань правотворців стосуються саме нормативно-правових актів.

З огляду на зазначене, наголошуємо на тому, що нормативно-правовий акт, як основне джерело норм права повинен бути техніко-юридично досконалим (якісним) із метою ефективного регулювання суспільних відносин. Якісні властивості нормативно-правового акта стосуються як його зовнішньої форми так і внутрішнього змісту - правової норми.

Якщо звернутись до визначень нормативно-правового акта, то теоретики права розглядають його, у першу чергу, як документ. Для прикладу наведемо декілька дефініцій нормативно-правового акта. Так, М. Цвік, О. Петришин дають визначення нормативно-правового акта як офіційного документа, прийнятого компетентними суб'єктами правотворчості, який встановлює, змінює або скасовує норми права [6, с. 191]. П. Рабінович теж означає нормативно-правовий акт як письмовий документ компетентного органу державу (або уповноваженого нею органу місцевого самоврядування), в якому закріплене нею формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру [10, с. 108].

М. Кельман, О. Мурашин характеризують нормативно-правовий акт як письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою [9, с. 230]. Р. Ромашов розглядає нормативно-правовий акт як письмовий документ прийнятий від імені держави компетентними державними

органами та уповноваженими суб'єктами, у порядку встановленої державою процедури, містить правила поведінки загального характеру, поширює регулятивно-охоронний вплив на не персоніфіковане коло суб'єктів та спрямований на врегулювання типових суспільних відносин [12, с. 122].

Науковці дають характеристику нормативно-правового акта як «письмового документа» та «офіційного документа», відповідно, необхідно розглянути поняття, ознаки та види юридичних документів.

За допомогою юридичних документів, які створені за правилами техніки юридичного письма, засоби правового регулювання (норми, індивідуальні рішення, угоди тощо) стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність. За їх допомогою досягається визначеність правового регулювання, незалежність від сваволі окремих осіб і, в підсумку, стійкість суспільних відносин, стабільність, міцність правового, а отже, і соціального становища людини [15, с. 93].

Юридичний документ - це носій правової інформації, за допомогою якого оформляються рішення і дії різних органів, посадових осіб, громадян [13, с. 495]. У обсяг поняття «юридичний документ» входять такі елементи, як закони, укази, постанови, розпорядження, інструкції, накази, рішення, ухвали, постанови, положення, довіреності, цінні папери, посвідчення, договори, протоколи, посадові інструкції та ін. [7]. О. Гиляка розглядає юридичний документ як зафіксовану на матеріальному носії правову інформацію, що має юридичну силу, служить основним доказом того чи іншого факту [3, с. 170]. Однак, юридичні документи за видом інформації поділяє на ті що містять доказову інформацію та є необхідними для повного, всебічного та об'єктивного розгляду конкретної справи, і ті, що створюються компетентними державними органами під час здійснення своєї діяльності за результатами розгляду справи [3, с. 170-171]. Вказаний поділ юридичних документів одразу звужує їх коло до юридичних документів, пов'язаних із правореалізацією, хоча їх обсяг є значно ширшим.

Отже, юридичний документ - це документ, який має юридичне значення та створюється у процесі юридичної діяльності.

На основі викладеного, можна виділити наступні ознаки юридичного документа:

1. **Є різновидом документа.** В Україні на рівні ДСТУ закріплено визначення терміна «документ». Відповідно до ДСТУ 2392-94, документ - це записана інформація, яка може розглядатись як одиниця у ході здійснення інформаційної діяльності [1]. ДСТУ 3017-95 - під документом слід розуміти матеріальний об'єкт, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі [2]. ДСТУ 2732:2004 - документ це інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі. Окрім того, цим стандартом дано визначення і письмового документа, зокрема, що це текстовий документ, зміст якого зафіксовано за допомогою письмових знаків [5].

Також для повного охоплення поняття «юридичний документ» доцільно визначити значення самого слова «документ». Відповідно до словника української мови, документ це: діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь; письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу; письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе [1].

2. **Юридичне значення** полягає у функції, яку виконує юридичний документ в правовій практиці. В. Баранов вказує, що значення юридичних документів є різним в залежності від їхнього виду та полягає в: регулюванні правових відносин; закріпленні правового статусу суб'єктів правових відносин; фіксації дій і рішень суб'єктів правових відносин; вирішенні спірних юридичних ситуацій [14, с. 43].

3. **Залучення у процес правового регулювання.**

П. Рабінович відзначає, що правове регулювання це здійснений державою за допомогою всіх юридичних засобів владно-регулятивний вплив на суспільні відносини із метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [10, с. 165].

4. **Створюється у процесі та в результаті юридичної діяльності.** С. Гусарев розглядає юридичну діяльність як різновид соціальної діяльності, що здійснюється юристами-фахівцями з метою отримання правового результату,

задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права [4, с. 32].

Вимоги до юридичного документа - це встановлені нормативними правовими актами і розроблені в ході юридичної практики правила, що забезпечують законність і найбільшу доцільність використання юридичних документів, і сприяють їх своєчасному і точному виконанню, ефективного впливу на правову ситуацію. Основні вимоги, яким повинен відповідати юридичний документ: достовірність юридичного документа, своєчасність і оперативність його створення, доступність, повнота, точність, грамотність, авторитетність і автентичність, обов'язковість, обґрунтованість. Важливо відзначити, що вимоги до того чи іншого юридичного документу можуть пред'являтися в різних поєднаннях [8].

Недотримання тих чи інших вимог до юридичних документів має наслідком техніко-юридичну недосконалість та, що найгірше, порушує права та свободи тих осіб, яких він стосується чи визначає їх правовий статус.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базові поняття. Інформація та документація. Терміни та визначення : ДСТУ 2392-94. - Київ : Держстандарт України, 1994. - 54 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://normativ.ucoz.org/_ld/III00_2392-94.pdf.

2. Видання. Основні види : ДСТУ 3017-95. - Вид.офіційне . - Київ : Держстандарт України, 1996. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.dnaop.com/html/34078/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3017-95.

3. Гиляка О. Юридичний документ : особливості та законодавче регулювання / О. Гиляка // Вісник Національної академії правових наук України. - 2014. - № 3. - С. 165-171.

4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності) / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. - К. : Знання, 2008. - 495 с.

5. Діловодство й архівна справа : ДСТУ 2732:2004. - Київ : Держстандарт України, 2005. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://iub.at.Ua/_ld/0/27_2732-2004.pdf.

6. Загальна теорія держави й права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина]. - Х. : Право, 2009. - 584 с.

7. Каргин К. В. Юридические документы / [науч.ред. В. А. Толстик]. - М. : Юристь, 2008. - 191 с.

8. Каргин К. В. Юридические документы: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук специальность 12.00.01 - теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / К. В. Каргин. - Нижний Новгород, 2005. - 27 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1369287>.

9. Кельман М. С. Загальна теорія держави й права : підруч. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. - К. : Кондор, 2006. - 478 с.

10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. - Львів. : Край, 2007. - 192 с.

11. Словник української мови в 11 томах. - К. : Наукова думка, 1979-1980 рр. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/dokument>.

12. Теорія держави і права : навч. посіб. / [за заг. ред. Р. А. Ромашова, Н. М. Пархоменко]. - К. : КНТ, 2007. - 216 с.

13. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. - Івано-Франківськ, 2013. - 496 с.

14. Юридическая техника : курс лекций / [под. ред. В. М. Баранова, В. А. Толстика]. - М. : ДГСК МВД России, 2012. - 384 с.

15. Юридична техніка : курс лекцій / [за ред. І. Д. Шутака]. - Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2015. - 295 с.

Дручек Олена Василівна, доцент кафедри загальноправових та психологічних дисциплін факультету № 2 навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ

У юридичному вимірі мова вважається основною ознакою нації, головним чинником об'єднання, способом реалізації державної ідеї. Як соціокультурний феномен мова нерозривно пов'язана з історією народу, є його найціннішим надбанням, що його необхідно передати прийдешнім поколінням. Проте, наразі в Україні склалася ситуація реальної загрози втрати цього скарбу, і пов'язана вона з явищем двомовності - білінгвізму.

Загальноприйняте визначення білінгвізму належить американському лінгвісту У. Вайнрайх, який розумів двомовність як практику поперемінного використання двох мов [1, с. 43]. Розрізняють білінгвізм індивідуальний (володіння і використання двох мов окремими індивідами одномовної спільноти) і масовий. Якщо перший духовно збагачує людину («Ти скільки разів людина, скільки ти знаєш мов»), то білінгвізм примусовий, масовий несе національній спільноті загрозу руйнації її духовних основ. Гноблення рідної мови - найкоротший шлях до асиміляції народу, бо коли інша мова переймає функції рідної, виникає реальна загроза заміни двомовців на одномовців, що рівнозначно асиміляції. У сучасних умовах т. зв. гібридної війни з Російською Федерацією посилення позицій російської мови слід розглядати як складову частину агресивної політики північного сусіда, метою якої є знищення українців з етнічної карти світу.

Русифікація України об'єктивно є спадщиною колишніх імперського та тоталітарних режимів. Проте, 25 років незалежності могли би стати достатнім терміном для подолання цього ганебного явища. Могли би, але не стали. Окрім того, експерти говорять, що після Революції гідності українська мова відчутно здає позиції. Причому, у всіх сферах: у владних структурах, на телебаченні, в ЗМІ, у побуті. На зміну активній

русифікації прийшла «повзуча», побутова, ще підступніша та агресивніша [2].

Так, результати авторитетних досліджень підтверджують, що наразі україномовний контент українського телебачення складає лише 23 %. На більшості національних каналах значна частина контенту двомовна, але російська мова домінує. Не краща ситуація і на радіо: в ефірі звучить лише 5 % українських пісень, співвідношення україномовних і російськомовних FM-станцій складає 1:15 [3]. (Задля справедливості зауважимо, що рік тому прийнято закон про збільшення частки україномовних пісень до 35 %, але існують серйозні питання щодо його виконання). Не краща ситуація й у царині книжкового видавництва та друкованих ЗМІ. Таким чином, доводиться констатувати, що наразі Україна є ідеальним середовищем для творення культурного та інформаційного продукту, призначеного для російськомовних споживачів. Між тим, об'єктивних підстав для такого стану речей не існує. Частка етнічних росіян в Україні за переписом 2001-го року складала 17 %. Більша частина із них проживає в нині окупованому Криму (60 % від населення півострова) та на окупованій частині Донбасу (40 % від населення індустріальної його частини). Якщо взяти до уваги, що через окупацію населення України зменшилося приблизно на 7 %, то нині частка етнічних росіян в Україні є значно меншою. Між тим, за останніми даними, співвідношення громадян України, для яких українська мова є мовою побутового спілкування у співвідношенні з тими, хто користується російською, складає 55 % на 45 %.

Особливе занепокоєння експертів викликає позиція владних структур у мовному питанні, зокрема просування законодавства про двомовність. На нашу думку, у разі ухвалення такого закону в Україні фактично буде встановлено «українсько-російську двомовність», яка, якщо слідувати букві закону, має специфічно співіснувати з багатомовністю «мовних меншин» в офіційній практиці, діловодстві. Але наголос у проекті закону робиться не на мовах меншин, а саме на «українсько-російській двомовності», що, на нашу думку, в умовах ведення неоголошеної війни з Російською Федерацією не може слугувати нічим іншим, як чинником розбрату.

Ще одним фактом, що викликає занепокоєння, є активне впровадження розробленої на найвищому рівні так званої нової ідеології патріотизму - ідеї про те, що наразі мовне питання не є важливим, і люди, які люблять Україну російською мовою, такі самі патріоти, як і українці («Єдина країна - Единая страна»). Із цим не можна погодитися, оскільки мова є стрижневим елементом системи цінностей будь-якого народу - його історії, культури, ментальності. Відповідне рішення про офіційну двомовність в Україні за його можливими та ймовірними результатами спрямоване не стільки на «єдність у різноманітті», а на роз'єднання країни, руйнацію і без того крихкого суспільного компромісу.

Вважаємо, що підтримка на державному рівні українсько-російської двомовності в умовах ведення неоголошеної війни є по суті державною зрадою. Справедливим є твердження, що захист та підтримка української мови за сучасних умов є питанням національної безпеки [3].

Аналіз причин, що обумовлюють загострення ситуації з поширенням російської мови, дозволяє виокремити наступні. По-перше: нинішній український уряд, на жаль, є урядом олігархічним, з властивими саме цій групі соціуму культурою та системою цінностей. По-друге: сьогодні український інформаційний простір майже повністю окупований агентами впливу російської культури. Третьою причиною є неоднорідність самої української мовної більшості, частина якої з кон'юктурних причин вимушена колабораціювати з олігархатом.

На нашу думку, білінгвізм в нашій державі в жодному разі не можна узаконювати, адже таке «нововведення» за умов шаленого інформаційного тиску на Україну з боку Росії сприятиме ще більшому розкручуванню процесу русифікації. Що, своєю чергою, створить підстави для розширення російської агресії під вигаданими гаслами захисту російськомовного населення.

Ефективними заходами, що могли би вирівняти мовну ситуацію в Україні, на нашу думку, є: по-перше, прийняття одночасно двох окремих законів - «Про державність української мови» та про «Про мови національних меншин». По-друге, здійснення масивної підтримки українського культурного

продукту, здатного успішно конкурувати з російськомовним. Третім напрямом деякі експерти називають необхідність розробки і здійснення політики дерусифікації за зразком успішно реалізованої політики декомунізації.

Безумовно, питання подолання негативних наслідків русифікації наразі є пріоритетним напрямом державної політики. Тільки за умов цілеспрямованого її здійснення білінгвізм в нашій державі не матиме такого руйнівного характеру, і українська мова залишатиметься символом європейського вибору України, свободи, верховенства права і прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / Г. В. Зимовець ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. - К., 1997. - 243 с.

2. Валерій Майданюк: Білінгвізм vs патріотизм / Джерело // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://insignisad.blogspot.com/2011/03/blog-post.html>. - Назва з екрану.

3. Двомовність загрожує безпеці держави, - медіаексперти / Служба інформації НСЖУ// [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://nsju.org/article/5535>. - Назва з екрану.

Ляшук Андрій Володимирович,
заступник декана факультету №
3 Національної академії
внутрішніх справ

МОВА ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У процесі становлення правової держави в Україні виникає безліч проблем, що потребують негайного дослідження на дисертаційному рівні, розв'язання яких буде позитивно сприяти інтеграції в європейську правову систему. Важливим є не тільки законодавство, яке б відповідало вимогам оновлюваного суспільства і держави, а й усвідомлення того, що

право це не тільки писаний закон. Для реалізації цього завдання необхідне дослідження мови права, її онтологічного підґрунтя та цінності.

Особливості мови права визначаються особливостями його буття. Під онтологією права розуміють систему об'єктів, процесів, властивостей та відносин, що відображається у мові права та, одночасно, є моделлю фрагмента об'єктивної реальності, яка репрезентує право.

Буття самого права, існування та дія припускають необхідність зв'язку між правовою сутністю та феноменом, взаємопов'язана їхня єдність складає право як особливу форму та регулятор соціальних відносин [1]. Відповідно до лібертатно-юридичної онтології, правова сутність є сутністю загальнообов'язкового правового закону, а правовий закон - це державна форма прояву, висловлення та чіткої конкретизації формальної рівності (мається на увазі об'єктивна правова сутність). Таким чином, буття права може включати в себе сукупність усіх внутрішньо пов'язаних між собою допустимих властивостей, правових характеристик як необхідної єдності правової сутності та закону, права як необхідної обов'язкової форми рівності, свободи, справедливості, суспільного людського життя.

Отже, правові феномени (закони), буття права є виявом принципу правової сутності, тобто буття, існування та дії формальностей права, світу предметів формальності. До таких формальних предметів світу можна віднести суб'єкт права (людину), норми права, правовідносини та інші, які юридично та логічно абстрагуються залежно від фактичних відносин, що є опосередкованими у відповідних формах права.

Тому об'єктивна реальність буття права є реальним предметом буття та дією форми права, тобто вона є реальністю формально-правовою, змістовою, проте не емпіричною, а фактично-змістовою.

Використання правом мови є використанням штучного, створеного людиною явища. Право як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності характеризує процес індивідуального входження в дійсність і поєднується з досвідом соціальним. Фіксація соціального досвіду зробила можливим збільшення його інформаційної ємності, появи абстрактного

матеріалу, що характеризується наявністю ідей, які не потребують чуттєво-наглядних образних корелянтів. Набуваючи мовного оформлення, досвід позбавляється авторства, суб'єктивності, самотутність досвіду трансформується в уявлення, що можуть передаватись мовними засобами. Зміст досвіду викладається у мові у формі понятійно-термінологічних утворень, отримуючи найменування. Мова створює «канву» внутрішнього світу людини і одночасно є основою зовнішньої ідентифікації, тобто спілкування. Як інтерсуб'єктивне утворення мова наділена рисою надсуб'єктивності, яка знаходить своє вираження в тому, що зосереджує в собі досвід цілої культури, її нормативні еталони. Виходячи з цього, можна говорити, що мова постає і як понадчасовий феномен у відношенні до часово-кінечного життя людини.

Мова, у її вербальному варіанті, виражає минуле в теперішньому, вона означає відтворення сучасних почуттів, які асоціюються з минулими реаліями. Завдяки мові фрагментарний досвід минулого, який зберігається в словах, може перекомбінуватися в новий досвід, який сприймається. Мова утилізує ті елементи досвіду, що найлегше абстрагуються свідомістю і в подальшому легко відтворюються у досвіді. У процесі тривалого вжитку ці елементи асоціюються зі своїми значеннями, які охоплюють все розмаїття людського досвіду.

Мова права - одна із професійних мов (поряд з мовами медицини, техніки, мистецтва тощо). Мова права включає в себе низку відносно самостійних видів: мову законодавства і підзаконних нормативно-правових актів, мову правозастосовчої практики, мову юридичної науки і юридичної освіти, мову юридичної журналістики тощо [2].

Хоча цілком очевидно, що права без мови немає і бути не може, однак, дослідження їх взаємодії здійснювалося головним чином у зв'язку з розробками техніки та методики складання і тлумачення правових текстів (словесне, філологічне або граматичне тлумачення). Таким чином, феномен мови права є набагато складнішим явищем, і його доцільно досліджувати у філософсько-правовому зрізі та формувати онтологічні, аксіологічні та семіотичні засади мови права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посіб.] / П. М. Рабінович. - Львів : Край, 2007. - 192 с.
2. Шутак І. Д. Юридична техніка : [навч. посіб. для вищих навч. закл.] / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. - Івано-Франківськ : 2013. - 496 с.

Проценко Галина Петрівна,
старший викладач кафедри
юридичного документознавства
Національної академії внутрішніх
справ;

Стратулат Наталя Вікторівна,
завідувач кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Наразі, в умовах становлення та розвитку демократичної правової державності, в Україні доволі інтенсивно розвивається правотворча діяльність. Закон як сукупність юридичних норм, що визначають устрій і діяльність держави, має особливе значення для врегулювання суспільних відносин в державно організованому соціумі, впливає значення юридичної (законодавчої) техніки, що спрямована на розроблення якісних законопроектів, їх прийняття та реалізацію. Адже однією з основних причин неефективності законів, інших документів є низька якість підготовки самого тексту акта, недосконалість його структури й викладення. Від того наскільки повно, точно й зрозуміло виписано текст закону залежить можливість його застосування, а якість розроблення, оформлення документа забезпечує правильність його виконання.

Загальнотеоретичним і практичним аспектам нормопроєктування присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів:

В. М. Баранова, Р. К. Бержерона, О. В. Богачової,

Н. А. Власенко, О. В. Зайчука, Р. Ієрінга, Д. А. Керімова, А. С. Піголкина, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомирова, З. А. Тростюк та ін.

Проте варто зауважити, що такий складник юридичної техніки, як принципи науковці здебільшого оминають своєю увагою і, досліджуючи, процесуальне забезпечення нормотворчої діяльності, називають та описують, як правило, лише три елементи юридичної (законодавчої) техніки, за рахунок яких відбувається супроводження відповідної діяльності - засоби, прийоми (методи, способи) і вимоги (правила).

Варто зазначити, що нормотворчість загалом і будь-яке формулювання правової думки зокрема має ґрунтуватися на певних принципах - це керівні засади, ідеї, ідеали, які визначають сутність, зміст, спрямованість і форми правового регулювання, без яких неможливою є юридична діяльність. Принципи є стрижнем усієї нормо проектної діяльності, додають будь-якому нормативному акту логічності, послідовності, збалансованості. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку [3]. Тому видається доцільним більше уваги приділяти дослідженню принципів юридичної (законодавчої) техніки та їх ролі і значення в нормопроектній (законопроектній) діяльності.

Вбачається доцільним найважливішими принципами застосування засобів, прийомів та дотримання правил юридичної (законодавчої) техніки назвати такі: принципи верховенства права, конституційності, гуманізму, демократизму, рівності всіх громадян перед законом, системності, логічності, об'єктивності, науковості, обґрунтованості, професіоналізму та ін.

Так, наприклад, застосування принципу верховенства права законодавцем для створення і систематизації законів передбачає використання ним правил і засобів законодавчої техніки відповідно до права, а значить й до принципів права, результатом чого має стати розроблення закону, зміст і форма якого повинні відповідати праву, яке є мірою свободи і справедливості [3].

Автори навчального посібника «Курс лекцій з питань законотворчості» вважають, що принципами застосування

правил і засобів законодавчої техніки - є визначальні ідеї, які реалізує законодавець при використанні і дотриманні правил та засобів законодавчої техніки з метою створення і систематизації законів [1]. Принцип конституційності, на думку цих авторів, передбачає застосування правил і засобів законодавчої техніки відповідно до Конституції України. Цей загальний висновок ґрунтується на тому, що серед норм Конституції України дійсно є норми, які стосуються засад застосування при створенні і систематизації законів засобів, прийомів і правил юридичної техніки. До таких норм можна віднести ті, що містяться в ст. 8, у якій закріплено принцип верховенства права, що, як зазначалося вище, зумовлює необхідність застосування законодавцем засобів, прийомів і правил юридичної техніки відповідно до права. Отже, принцип конституційності має застосовуватися кожним законодавцем, укладачем документів з метою закріплення в актах норм права відповідно до Конституції України.

З конституційних вимог і змісту принципів суспільного служіння і законності, що передбачають обов'язок законодавця, автора документа забезпечувати дотримання та захист прав і законних інтересів громадян, впливає етичний принцип гуманізму, виражений у вимозі поваги до людини, віри в неї, визнання суверенітету і гідності кожної особистості. Гуманізм (лат. *Humanas* - людяний) - моральний принцип, в основі якого лежить визнання цінності людини як особистості, її право на захист людської гідності, свободу, щастя, прояв і розвиток своїх здібностей на основі рівності, людяності і справедливості.

Принцип об'єктивності передбачає, що зміст юридичних положень документа є незалежним від індивідуального інтересу (волі) та свідомості автора. Він означає, що в документі має бути тільки істинне відображення державно-правової дійсності, відтворення її такою, якою вона існує реально. Об'єктивність змісту документа виражається у реальному відображенні дій, констатації фактів, які мали чи матимуть місце. Повна об'єктивність досягається і високим ступенем безособовості, що передбачає відсутність у мові законів, документів засобів емоційності, експресивності, образних засобів (епітети, порівняння, метафори, вигук, слова із суфіксами оцінно-розмірного порівняння тощо) - з одного боку, і широке

використання безособових і наказових форм, абстрактно-узагальненої лексики - з іншого.

Принцип логічності виявляється на синтаксичному рівні правових формулювань. Основними умовами логічності є такі: 1) несуперечливість поєднання слів; 2) правильний порядок слів у реченні (підмет передує присудкові, означення - перед означуваними словами; вставні слова - на початку речення); 3) правильний зв'язок окремих висловлювань у тексті; 4) позначення переходів від однієї думки до іншої; 5) графічне оформлення письмових текстів (членування на частини, абзаци і цифрове позначення частин, певний порядок розташування частин на сторінці) тощо.

Принцип обґрунтованості базується на тому, що правові формулювання повинні спиратися на точно встановлені факти, підтверджуватись точними аргументами тощо.

Отже, принципи юридичної (законотворчої) техніки відіграють важливу роль в нормопроєктній роботі, виступаючи по відношенню до неї у вигляді філософського співвідношення «форма-зміст» [4]. Принципи юридичної техніки є одним з тих юридичних інструментів, за допомогою яких правова думка, правові приписи стають якісними та ефективними у застосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні : навч. посіб. / А. М. Ришелюк. - К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2013. - 384 с.
2. Курс лекцій з питань законотворчості : навч. посіб. / за ред. О. Л. Копиленка, О. В. Богачової. - К. : МП Леся, 2011. - С.285.
3. Селиванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів «верховенства права» і «верховенства закону» / В. Селиванов // Право України. - 1997. - № 6. - С. 13.
4. Чорнолуцький Р. В. Стадійна характеристика нормопроєктування та її роль в конституційному праві / Р. В. Чорнолуцький // Публічне право. - 2015. - № 3. - С. 78.

Дурдинець Мирослав Юрійович,
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх
справ;

Науковий керівник: Костицький М. В., професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ ЗА ЧИСТОТУ МОВИ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ

Українська мова сьогодні - це не лише засіб спілкування українського народу, через мову відбувається процес самоідентифікації українців. Національна самоідентифікація певною мірою залежить від значення рідної мови для особистості, від частоти її використання під час спілкування, адже слово розкривається через особистість.

Українська держава унікальна тим, що за відсутності довгих тисячоліть власної державності нам вдалося зберегти рідну (українську) мову, культуру і традиції.

Після здобуття Незалежності, а невдовзі прийняття Основного закону держави, українську мову було визнано єдиною державною мовою [5].

З часом мовна політика держави стала інструментом маніпуляції суспільної свідомості, що мало на меті укріплення політичних позицій окремих осіб та партій. Однією з вагомих причин масових проявів сепаратизму в окремих регіонах України стали маніпулятивні політичні інструменти, в тому числі зловживання питанням мов національних меншин. Добре розуміючи, що мова виражає єдність держави, деякі деструктивні політичні сили умисно почали паплюжити українське слово, використовуючи для цього засоби масової інформації.

Усне слово у телерадіоефірі чи на сцені має могутню силу впливу на свідомість і сприяє утвердженню авторитету мови, тому працівники цієї сфери (політики, журналісти, ведучі телепрограм, актори тощо) повинні усвідомлювати моральну

відповідальність за потужний вплив на формування мовної особистості, на виховання молодого покоління. Таких переконань був Іван Огієнко, який зазначав: «Особа, що не знає добре своєї соборної літературної мови та своїх рідномовних обов'язків, не може бути робітником пера» [4, с. 68]. Підтримуючи міркування знаного українського мовознавця, нам видається неприйнятним таке явище, як перебування на найвищих державних посадах та в парламенті осіб, які не володіють українською літературною мовою. Вважаємо, що це суттєво шкодить національним інтересам держави, підриває наш авторитет на міжнародній арені, призводить до низької освіченості населення.

Яскравими прикладами справжньої турботи за мовну політику держави є досвід Франції та Німеччини. Для цих країн чистота рідної мови є основою національної політики.

Існує безліч підтверджень загостреної уваги політичного керівництва держав до мовного питання. Наприклад, в обох країнах діє спеціальний Закон «Про чистоту державної мови». На основі цього закону здійснюється документообіг, телерадіомовлення, встановлюються жорсткі вимоги до спілкування державних службовців під час виконання своїх обов'язків.

Не можна оминати увагою той факт, що зовсім недавно Вищою радою з аудіовізуальних комунікацій Франції було ухвалено рішення про заборону вживати назви соціальних мереж «Facebook» або «Twitter» в теле- і радіопросторі. Слід зауважити, що більшість теле- і радіоканалів в усьому світі мають свою сторінку на «Facebook» або «Twitter», де спілкуються зі своїми глядачами. Відповідно, під час своїх програм після фрази «стежте за нами у соціальних мережах» їхні ведучі кажуть, на яких саме мережах. У Франції ж згідно із зазначеним нормативно-правовим актом французьким теле- і радіоведучим треба казати так: «Стежте за нами у соціальних мережах». А за якими - глядачі мають здогадатися самі, бо називати їх забороняє закон [3].

Більшість держав розглядають пропаганду своєї національної культури як інструмент поширення політичного впливу в світі. Міжнародні відносини в галузі культури служать посиленню авторитету тих держав, які в них беруть участь.

Встановлюється прямий зв'язок між «глобальним» рангом нації і поширенням у світі її культури.

У Франції першу урядову установу, яка має в своїй назві слово «культура», - Генеральна дирекція культурних відносин, - було створено в 1945 році. Так французьке керівництво прагнуло зміцнити роль країни у світовій політиці. Причому пріоритет віддавався поширенню французької мови за кордоном.

На сьогоднішній день у Франції існує велика кількість структур, організацій і комісій, покликаних впливати на мовну культуру. Існують структури, які виробляють і проводять в життя «лінгвістично-культурну» політику Франції на міжнародній арені, визначають політику країни, пов'язану з Міжнародною організацією Франкофонії і з посиленням ролі французької мови в світі.

Головну роль відіграє президент Франції, який визначає напрямок зовнішньої політики країни. Він представляє країну на регулярних самітах Франкофонії.

Слід також звернути увагу, що навіть відсутність норми про мову в конституціях деяких держав Європи не заважає проводити широкомасштабну державницьку політику, яка зосереджена на укріпленні національної мови, популяризації її за кордоном. Наприклад, така ситуація склалася у Федеративній Республіці Німеччині.

Дотепер Німеччина залишається єдиною з трьох німецькомовних країн Європейського Союзу, в Конституції якої чітко не прописано офіційний статус мови. Загалом у 17 з 27 країн-членів ЄС норма, яка регулює вживання національної мови, закріплена конституцією. Потрібно віддати належне народу ФРН та її політичному керівництву, які, попри відсутність окремої норми про мови в Конституції, дуже дбайливо ставляться до чистоти німецької мови.

Так, наприклад, міністр транспорту Німеччини Петер Рамзауер вирішив боротися за порядок і чистоту не лише на німецьких дорогах, але й у німецькій мові. На його думку, англіцизми ізолюють громадян, які не володіють англійською мовою.

Під час однієї з робочих нарад Петер Рамзауер сказав наступне: «Переступивши поріг міністерства транспорту Німеччини, можна помітити, що в стінах відомства проводять

«попередні обговорення» замість «брифінгів», відбувається «збирання ідей», а не «брейнстормінг», говорять про «знання», а не «ноу-хау». «Відтепер я забороняю вживати в своєму відомстві іншомовні поняття, які можна замінити німецькими термінами», - підсумував міністр [3].

Показовим є і те, що в Німеччині навіть складено список англійських висловів, замість яких слід вживати виключно німецький відповідник.

Важко уявити, щоб парламентар чи державний чиновник Франції або ФРН виступав у парламенті своєї країни на іншій мові, крім державної.

Аналізуючи досвід Франції та Німеччини, напрошується логічний висновок про відсутність в Україні належної мовної культури і державницької політики щодо мови. Зазначена проблема зумовлена різними факторами, але основною передумовою є засміченість теле- і радіопростору словами іншомовного походження, трансляція інформаційних каналів російською мовою та відкрите недотримання норм Конституції України і Закону України «Про державну службу» в контексті призначення на вищі керівні посади осіб, які не володіють державною мовою [2].

Таким чином ми вважаємо, що, коли в нашій країні найближчим часом не буде сформована державна мовна політика, то рівень україномовного населення буде дедалі меншим, а це є реальною загрозою знищення головної ознаки самоідентифікації нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дротянко Л. Г. Філософські проблеми мовознавства. - К. : Навчальна книга, 2002.
2. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015.
3. Електронний ресурс : <http://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n44/35.pdf>.
4. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови / Упорядник М. С. Тимошик - К. : Наша культура і наука, 2001.
5. Конституція України прийнята Верховною Радою України 28.06.1996.

Панченко Ольга Іванівна, ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ;

Науковий керівник: Бичкова С. С., завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

07 листопада 2015 року набрав чинності Закон України «Про Національну поліцію» (далі - Закон) [1], який ввів нове для українців поняття поліцейського замість звичного «працівник міліції». Хто ж він такий - цей поліцейський? Відповідно до ст. 17 Закону поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Більше цей нормативно-правовий акт не надає жодної дефініції для з'ясування правового статусу «нового міліціонера». Ким же він є: державним службовцем, службовою особою чи посадовою особою? Спробуємо дати відповідь на це питання.

Згідно з ч. 1 ст. 59 Закону служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Отже, виходячи зі змісту цієї статті, поліцейський є державним службовцем, однак перебуває на державній службі особливого характеру. Закон України «Про державну службу» [2] не надає нам визначення державної служби особливого характеру, однак закріплює поняття «державний службовець», яким є громадянин України, що займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби. Не зважаючи на те, що поліцейський також є громадянином України, який проходить

службу на певній посаді в центральному органі виконавчої влади, одержує за це кошти з державного бюджету та виконує певні службові обов'язки з реалізації покладених на поліцію повноважень, надати йому статус державного службовця ми не можемо. Адже у Законі України «Про державну службу», а саме - у п. 17 ч. 3 ст. 3 - прямо зазначено, що його дія не поширюється на осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів та працівників інших органів, яким присвоюються спеціальні звання, якщо інше не передбачено законом.

Визначення «службові особи» закріплено у ст. 18 Кримінального кодексу України [3], згідно з якою службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Закон України «Про запобігання корупції» (ст. 3) [4] відносить поліцейських до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Отже, поліцейський є службовою особою. Примітка 2 до ст. 368 Кримінального кодексу України навіть визначає слідчих, які є поліцейськими органів досудового розслідування, як службових осіб, які займають відповідальне становище.

Відповідно до положень Закону поліцейський проходить службу в поліції та виконує відповідні службові обов'язки. Що ж є визначенням терміну «служба»? Як розшифровує короткий тлумачний словник української мови, слово «служити» означає виконувати які-небудь обов'язки відносно кого-небудь, працювати, трудитися в ім'я кого- або чого-небудь, на користь кого- або чого-небудь [5, с. 462]. За визначенням С. І. Ожегова, служба - це робота, заняття службовця, а також місце його роботи, будь-яка сфера діяльності. При цьому службовець - особа, яка працює за наймом у різних установах, у сфері обслуговування [6, с. 673]. Поліцейський, згідно зі ст. 63 Закону, проходить службу в поліції за контрактом, а Національний класифікатор України «Класифікатор професій»

ДК 003:2010 зі зміною № 5, яка набрала чинності 15 серпня 2016 року [7], зараховує поліцейських до працівників у сфері торгівлі та послуг. Ці характеристики діяльності поліцейського повністю відповідають дефініції «службовець», яку ми навели вище. До речі, визначення поліцейського як службовця містив і проект Закону «Про поліцію та поліцейську діяльність» від 27 січня 2015 року [8], який був відкликаний.

Для того, щоб зрозуміти, чи є поліцейський посадовою особою, необхідно, звичайно, звернутися до формулювання цього поняття. Посадовою особою визнається службовець, який з метою постійного чи тимчасового управління організаційною структурою і представництва її інтересів у відносинах з фізичними та юридичними особами наділений організаційно-владними повноваженнями і правомочний вчиняти службові юридичні дії, у тому числі застосовувати заходи дисциплінарного впливу щодо осіб, які перебувають у службово-правових відносинах [9, с. 184]. Ця особа наділена організаційно-розпорядчими повноваженнями, що надає їй можливість визначати завдання і вибирати відповідні методи діяльності, приймати управлінські рішення, організовувати інших осіб на здійснення компетенції відповідного органу [9, с. 183]. Отже, поліцейський може бути посадовою особою, однак лише коли він виконує організаційно-розпорядчі функції: приймає на службу та звільняє зі служби, ухвалює рішення про заохочення чи притягнення до дисциплінарної відповідальності, відстороняє від виконання службових обов'язків тощо. Такою компетенцією наділені, наприклад, керівник поліції, його заступники, поліцейський, який є керівником органу (підрозділу) поліції.

Отже, проаналізувавши низку нормативно-правових актів, нам вдалося з'ясувати, що поліцейський є службовцем, а також службовою особою.

Слід також зауважити, що Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» замість терміну «поліцейський» вживає «працівник правоохоронного органу» [10], а Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади, затверджений наказом МВС України від 25.12.2015 № 1631, оперує поняттям «працівник поліції» [11]. Але задля уніфікації законодавчої термінології доцільно не застосовувати різні

терміни для позначення одних і тих самих категорій. Тому ми пропонуємо внести зміни до Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», замінивши словосполучення «працівник правоохоронного органу» на «працівник поліції». Адже поняття «працівник поліції» охоплює і поліцейських, й інших осіб, які працюють в органах Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-УШ // База даних «Законодавство України» / ВР України. иЯБ: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення : 17.10.2016).

2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-УШ // База даних «Законодавство України» / ВР України. иКБ : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19/paran77#n77> (дата звернення : 17.10.2016).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-Ш // База даних «Законодавство України» / ВР України. иЯБ : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.10.2016).

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-УП // База даних «Законодавство України» / ВР України. иЯБ : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення : 17.10.2016).

5. Короткий тлумачний словник української мови. Близько 6750 слів / за ред. Д. Г. Гринчишина. - 2-е вид., доп. і перероб. - Київ : Рад. Школа, 1988. - 600 с.

6. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Изд. 10-е, стереотип. Под ред. д-ра филолог. наук проф. Н. Ю. Шведовой. - Москва, 1973. - 846 с.

7. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 : Наказ Державного комітета України з питань технічного регулювання та споживчої політики України від 28.07.2010 № 327 // Кадровик-01/Офіційні документи/Класифікатор професій.

иИБ : <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8768/478267/> (дата звернення : 17.10.2016).

8. Проект Закону «Про поліцію та поліцейську діяльність» від 27.01.2015 р. № 1692-1 // База даних «Законодавство України» / ВР України. иЯБ : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf351П=53719 (дата звернення: 17.10.2016).

9. Янюк Н. Посадові і службові особи у національному законодавстві: проблеми розмежування понять / Н. Янюк // Право України. - 2009. - № 11. - С. 180-184.

10. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ // База даних «Законодавство України» / ВР України. иЯК : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення : 17.10.2016) .

11. Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 № 1631 // База даних «Законодавство України» / МВС України. иЯК : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16> (дата звернення: 17.10.2016) .

Марусевич Дмитро Олександрович,
ад'юнкт кафедри економіко-правових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ;

*Науковий керівник: Стратулат Н.
В.,* завідувач кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

РОЛЬ МОВИ В ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

Важливим складником законотворчої діяльності взагалі та законодавчої техніки зокрема є мова, її лексичні, граматико-стилістичні та структурно-жанрові засоби, що реалізуються в нормативно-правових текстах. Мова є тим першоелементом, з якого об'єктивується право як система загальнообов'язкових соціальних норм. Саме у мовно-словесних знаках і конструкціях репрезентуються правові поняття й категорії, правові норми та приписи. У сучасному суспільстві правові норми не можуть

існувати інакше, ніж у словесній (мовно-знаковій) формі. Правові думки (ідеї), правові знання і правові приписи найкраще втілюються у вербально-синтаксичних конструкціях. Ось чому мова, її засоби є надзвичайно вагомими для права.

Це питання досліджувало багато вчених, зокрема, Н. В. Артикуца, Р. К. Бержерон, О. В. Богачова, Н. А. Власенко, О. В. Зайчук, Р. Ієрінг, Д. А. Керімов, С. П. Кравченко, А. С. Піголкин, В. М. Пивоваров, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомиров, З. А. Тростюк С.О. Швачко.

Так, Н. В. Артикуца наголошує, що професію законопроектувальника часто порівнюють з професією архітектора, а процес нормотворення - з будівництвом. Мові у цьому образному порівнянні відведена роль будівельного матеріалу, з якого утворюються правові норми. Таке порівняння суттєво зменшує роль і значення мови у правотворчості, спрощує розуміння сутності мови, цього складного феномена соціуму, здатного створювати, зберігати та передавати інформацію, бути не просто матеріалом, але й складним поліфункціональним інструментом регулювання суспільних відносин, знаряддям правового мислення, пізнання, комунікації, впливу тощо [2].

Варто зауважити також, що сьогодні законотворцям слід усвідомлювати, що текст закону значно впливає на розвиток розмовної мови, особливо коли ми говоримо не про спеціальні нормативні акти, а про закони широкого використання: від Конституції України до різноманітних кодексів, інших законів та підзаконних актів. Адже журналісти та адвокати, чиновники і державні діячі починають у своїх виступах оперувати мовою закону, чим формують частоту вживання різноманітних словосполучень, які використані у законі. Якщо ці сполучення не відповідають за принципами побудови стилю української мови, то відбувається або їх перекручування у розмовній мові, або розмовна мова ще більше засмічується не властивими їй словами та словосполученнями [2].

Чіткість, ясність і зрозумілість мови закону - основна передмова його ефективного застосування, адже повноцінне регулювання законом суспільних відносин можливе лиш за умов однозначного розуміння його положень суб'єктами правовідносин.

У цьому контексті вбачається слушним приділити увагу положенням Закону України «Про Національну поліцію», у ст. 17 якого термін «*поліцейський*» застосовується як вид професії, водночас у постанові Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 988 «Про грошове забезпечення працівників поліції» термін «*поліцейський*» вживається на позначення посади з числа молодшого складу поліції [1, 4]. То чи не більш правильним було б скористатися терміном «*працівник поліції*», який, до речі, також використовується у названому Законі (напр., ст. 64. Присяга *працівника поліції*).

Принагідно зазначимо, що, як вважає О. Пономарів, називати представників поліції поліцейськими взагалі не є доречним. Російське *полицейский*, як прикметник, перекладаємо *поліційний*: *поліційна дільниця, поліційний нагляд*. Підтвердження зазначеного вище ми можемо знайти і в англійській мові, де говорять: a/the police officer - *поліцейський*, але the police - *поліція*.

Отже, досконале мовне втілення нормативного акта надає волі законодавця цілісності та завершеності форми, забезпечуючи його загальнодоступність, прозорість, максимальну зручність тлумачення, застосування, і найбільш небезпечно, коли в одному законі припускається розуміння терміна в кількох взаємовиключних значеннях, оскільки це призводить до дезорієнтації тих, кому адресовані положення цього закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2015 р.
2. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України / Н. В. Артикуца // зб. матеріалів наук.-практ. конф. - 157 с.
3. Швачко С. О. Поверхнева та глибинна структури юридичних текстів/ С. О. Швачко, І. К. Кобякова // Право та лінгвістика. - 2004. - 567 с.
4. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 988.
5. Язык закона / под. ред. А. С. Пиголкина. - М., 1990. - 200 с.

Овакімян Марина Артурівна, аспірант докторантури та аспірантури Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: Калиновський Б. В., кандидат юридичних наук, доцент

ФАХОВА МОВА ТА МОВА ПРАВА

Кожен правник-науковець, використовуючи мовні знаки, займається реалізацією своїх думок шляхом публікацій. Так само, для створення будь-якого наукового тексту правник-науковець аналізує вже існуючі праці колег з тієї чи іншої теми. Проаналізувавши наукові статті колег, можна зробити висновок про відмінність української наукової мови в правових текстах та текстах інших наук. Така відмінність полягає у фаховості. Таким чином українська наукова мова за однією із класифікацій поділяється на фахові мови.

Поняття «фахова мова» не має єдиного, на сьогоднішній день, сформованого визначення. У другій половині ХХ ст. дане поняття ототожнювалось із поняттям «термінологія». Л. Гофман, німецький лінгвіст, визначає поняття «фахова мова» як сукупність всіх мовних знаків, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері для досягнення розуміння між фахівцями певної галузі. Т. Р. Кияк зазначає, що функціонування певної мови забезпечується чітко встановленою термінологією. Тим самим підтверджує визначення поняття «фахова мова» Л. Гофмана, який зазначає, що фаховою мовою є сукупність усіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері для досягнення розуміння між фахівцями певної галузі [4, с. 207].

Кожен із цих науковців має рацію, але найбільш точним буде визначення української фахової мови як галузь української наукової мови, яка, шляхом використання всіх мовних знаків, формує слова, словосполучення, речення у сфері тієї чи іншої науки [3].

Об'єктом дослідження фахових мов є особливості мови певної галузі науки. При цьому фахова мова до певної міри протиставляється загальнонавчальній мові, хоча словниковий запас першої бере початок саме з другої. Але якраз проблеми, пов'язані зі специфічною лексикою фахових мов, породили

необхідність виділення окремої науки - термінознавства. У той час, як наука про фахові мови має на меті дослідження власне мови певної сфери науки й техніки, предметом дослідження термінознавства є не мова як така, а саме термін як єдність поняття і назви. Таким чином, термінознавство включає і понятійну сферу певної фахової галузі [5, с. 139].

Фахові тексти мають свою специфіку побудови. Її формують, наприклад, такі ознаки:

1) дієслово втрачає своє часове співвідношення і вживається здебільшого в теперішньому часі;

2) дієслово вживається часто в пасивній формі;

3) дієслово як вид слова відіграє відносно меншу роль;

4) іменник відіграє важливу роль;

5) однина вживається частіше, ніж множина;

6) прикметник вживається відносно часто [4, с. 206].

Окремі фахові мови користуються специфічними мовними засобами, які, у свою чергу, можуть мати місце і в інших фахових мовах. Кілька субмов можуть формувати більші класи з їх спільними ознаками. Так, серед фахових мов можна розрізнати мови соціальних наук і мови технічних галузей, які мають не лише специфічні терміносистеми, але й різну організацію тексту, мовну структуру. У цьому зв'язку можна запропонувати ієрархічну систему фахових мов та їхніх класів у межах загальнонаціональної мови. Зрозуміло, не лише субмова права, але й інші субмови поділяються так само на підвиди (фахові мови)[3].

Мова права - це цілісна комунікативно-галузева підсистема літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній. Як надзвичайно важлива й соціально значуща сфера мовної комунікації, що забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності суспільства, мова права усе більше привертає увагу вчених і практиків із різних галузей знань (мовознавців, правознавців, істориків, термінознавців, лексикографів, нормопроектувальників, редакторів, експертів, програмістів тощо) [2, с. 115].

Мова права як соціально та історично сформована сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних,

граматико-стилістичних) являє собою поліфункціональну, багаторівневу, відкриту і стилістично диференційовану систему [2, с. 115].

Поліфункціональність правничої мови полягає у специфічному наборі функцій, які реалізуються в різноманітних правових текстах:

- 1) номінативна (називання правових реалій і понять);
- 2) гносеологічна (знаряддя й спосіб правового пізнання, оволодіння суспільно-правовим досвідом);
- 3) аксіологічна (правової та морально-етичної оцінки);
- 3) комунікативна (спілкування);
- 4) регульовальна (правове регулювання людської поведінки та суспільних відносин через волевиявлення суб'єкта права);
- 5) культуроносна (збереження й передачі правового знання та правової культури);
- 6) виховна (вплив на правосвідомість, правове виховання);
- 7) естетична (ясність, точність, однозначність, лаконічність, нормативність, мовностилістична довершеність правового акта як еталонні якості юридичного тексту) [1, ^ 9].

Багаторівневність мови права простежується в застосуванні мовних одиниць і засобів різних рівнів: лексеми (слова), терміни права, термінологічні словосполучення, фразеологізми, юридичні дефініції, лексико-граматичні моделі, синтаксичні конструкції, стилістичні засоби і прийоми тощо [2, а 115].

Відкритість мови права як системи виявляється у наявності в юридичних текстах поряд із юридичною лексикою загальноновживаних слів, спеціальної лексики суміжних із правом сфер, у процесах термінологізації та детермінологізації, тенденції до розширення юридичного словника за рахунок новоутворень, взаємодії власних мовних ресурсів і запозичень тощо.

Стилістична диференційованість мови права обумовлена широкою і розгалуженою сферою її застосування: законодавство, судочинство, нотаріат, діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація, правова публіцистика [1, с. 9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія. - К., 2004. - С 9.
2. Баранник Д. Х. Мова нормативно-правових актів і система функціональних стилів літературної мови // Право і лінгвістика. У двох частинах. Частина 2. - Сімферополь, 2003. - С 115.
3. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. Інформаційний ресурс [режим доступу] : <http://eprmts.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>.
4. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія. Збірник наукових праць. - Запоріжжя : ЗНУ, 2007. - № 27. - С. 203-208.
5. Кияк Т. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження /Т. Р. Кияк // Іноземна філологія. Випуск 121. - 2009. - С. 138-141.

СЕКЦІЯ 2
РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Заїка Юрій Олександрович,
професор кафедри цивільного
права і процесу Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

ВИКОРИСТАННЯ ТАБУЙОВАНОЇ ЛЕКСИКИ І ПРАВО
НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України честь та гідність людини визнаються вищими соціальними цінностями. Право на повагу до честі та гідності фізичної особи закріплює ст. 297 Цивільного кодексу України.

Вітчизняне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріям, яким закон надає значення самотійних об'єктів судового захисту.

Водночас в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зазначено, що під гідністю, зокрема, слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло.

Останніми роками зусиллями певного кола осіб, у тому числі і публічних політиків, зростає кількість позовів, пов'язаних із захистом честі та гідності осіб у зв'язку із використанням опонентами образливих слів чи висловів, тобто вживанням *табуйованої* лексики (лайливих слів, вульгаризмів, *обсценної* лексики), яка протиставляється лексичного фонду літературної мови. *Образливі вислови* - це вживання непристойних, лайливих слів і фразеологізмів, які і принижують честь та гідність потерпілого, або в яких дається непристойна

оцінка особистим якостям чи поведінці потерпілого в формі яка різко суперечить суперечать правилам поведінки, прийнятим у суспільстві. Негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальноновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Саме юридична лінгвістична експертиза повинна дати відповідь чи має місце непристойна форма вживання слів і чи є вжиті слова і вирази образливими для особи. Об'єктом дослідження може бути як рукописний текст, так і текст, який з'явився в мереже Інтернет, або усного мовлення (промови, виступи, інтерв'ю та ін.)

Від образливих висловів слід відмежовувати **описові вислови** та **оціночні судження**. Описові вислови містять відомості про факти і події та підлягають перевірці на відповідність дійсності. Описові вислови не можуть бути образливими, але вони можуть бути спростовані, якщо вони не відповідають дійсності. Оціночні судження характеризують об'єкт. Вони можуть бути негативно-оцінними і позитивно-оцінними. Відповідно до ч. 2 ст. 47-1 Закону України «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком образи чи наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Такими можуть розглядатися порівняння з відомими літературними чи казковими персонажами: пустими базікалами - **Голохвастовим** та **Маніловим**, користолюбцями - **Калиткою** та **Собакевичем**, скнарами - Гобсеком, **Плюшкіним**, **Пузирем**, недалекоглядними - **Митрофанушкой** та **Угрюм-Бурчєєвим**, зразками лицемірства - Іудушкою Головлєвим та Урією Гіпп;

Проте оціночні висловлення неприпустимі, якщо в них містяться лайливі, **обсценна** лексика, яка прямо характеризує

конкретну фізичну особу. На практиці традиційно виділяють наступні категорії слів і виразів, адресованих конкретній особі, які, як правило, є образливими:

- нецензурні слова та вирази, якими характеризують особу;

- слова і вирази, що позначають антигромадську, протиправну соціально негативну діяльність: **зрадник**; сепаратист, повія, злодій;

- слова, що негативно оцінюють особисті якості особи в цілому - **мерзотник, негідник, паскуда, стерво**;

- зоосемантичні метафори, які відсилають до назв тварин, птахів, ссавців і підкреслюють негативні риси характеру, зовнішності чи поведінки особи - **осел, свиня (свинюка), корова, жаба, гієна, пацюк, дятел**;

- неологістичні утворення негативного характеру : **«колоради», «сєпари», «ватники», «коммуняки», «прихватизатори»;**

- слова, які містять специфічний, образливий зміст - **«півник», «блакитний», «готельна дівчинка»; «хлопчик за викликом»;**

- натяк на нетрадиційну орієнтацію, висловлений у непристойній формі;

- порівняння з одіозними, тобто відомими своїми негативними

властивостями особами, які викликають негативне сприймання - **Іудою, Онопрієнко, Берія**;

- назви деяких професій, які можуть вживатися в переносному значенні: **«м 'ясник», «бухгалтер», «лісоруб»;**

- дієслова з осудливим значенням або прямою негативною оцінкою - **«нагріб», «заграбастав», «нахапав»;**

Юридична лінгвістична експертиза тексту, перш за все, виходить з того, що для образи необхідні дві ознаки: а) факт приниження честі і гідності, б) непристойна форма такого приниження. Непристойна форма приниження - словесна образа, для досягнення мети якої використовується негативно емоційно-оцінна лексика. З лінгвістичної точки зору непристойна форма - це наявність висловлювань на адресу громадянина, що містять образливі, непристойну лексику та

фразеологію, яка ображає суспільну мораль, порушує норми громадських пристойності.

У таких експертизах висновки ґрунтуються на ретельному вивченні значення і стилістичного забарвлення слів і словосполучень сучасної мови, враховуючи їх можливе використання для приниження честі та гідності конкретної особи, виражених в непристойній формі. Однією із найскладніших проблем лінгвістичної експертизи є з'ясування істинних намірів автора висловлення, а, з іншого боку, оцінка інтерпретації цього висловлення особою, яка вважає себе ображеною.

Використання образливих слів і виразів повинно бути прямо адресовано конкретній особі з метою приниження її як політика, представника правоохоронних органів, фахівця, спортсмена, члена сім'ї в очах присутніх осіб чи осіб, які зможуть ознайомитися з цими словами чи висловами, в яких дається узагальнююча оцінка особистості.

Експерти-лінгвісти досліджують етимологію слів, зміст словосполучення в певному контексті, встановлюють чи містить текст негативну інформацію про особу, в якій формі (твердження чи оціночного судження) подано інформацію, чи є підстави вважати, що судження виражено в брутальній, принизливій або непристойній формі і за своїм характером є образливим для конкретної особи.

Не можна погодитися із твердженням одного із державних службовців, який публічно назвав колишнього високого посадовця «покидьком», пояснивши при цьому, що «покидьок» за словником української мови це - «морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи суспільства, непотрібна, негідна людина і таке інше», відповідно, він «вжив «цензурне, мало того, адекватне слово». Якої б негативної оцінки не заслуговувала особа, суб'єктивна думка, висловлена в брутальній, принизливій образливій лексиці може становити склад цивільного правопорушення.

Слово чи вислів є образливим, якщо вони застосовуються з метою публічно принизити особу. Так, один із провідних вітчизняних баскетбольних клубів має назву «Черкаські мавпи». Зрозуміло, що в даному випадку використання цього

словосполучення до гравців клубу не може вважатися образливим.

Судова лінгвістична експертиза може проводитися комплексно з комп'ютерно-технічною експертизою, фоноскопичною та ін. Обґрунтований висновок експерта, який базується на напрацюваннях юридичної лінгвістики повинен стати надійним доказом у суді по справах про захист честі та гідності особи.

Яценко Ніна Олександрівна,
старший науковий співробітник
відділу граматики і наукової
термінології Інституту української
мови НАН України

ТЕРМІН «ЛЮСТРАЦІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Революційні події в Україні сколихнули весь світ та кардинально змінили хід української історії, крім того, вони стали проявом патріотизму, героїзму та мужності українських громадян. Уже давно держава не бачила такої піднесеності та настільки високих хвиль супротиву діючій владі. До цього часу слово «люстрація» носило лише описовий характер та мало тільки теоретичне значення, сьогодні ж ми спостерігаємо яскравий приклад того, як люстраційні процеси не лише практично втілюються в життя і на наших очах відбувається кардинальна зміна влади, а й те, як поступово починає перебудовуватись політична система держави. Так, наприклад, за доволі короткий проміжок часу було скинуто діючу владу, створено люстраційні комісії, ухвалено низку законопроектів щодо обмеження депутатських повноважень тощо.

Про застосування люстрації в українському політикумі останнім часом заговорили всі: опозиційні сили, політичні лідери, ЗМІ і громадяни держави.

Саме слово «*люстрація*» латинського походження. Першопочатково люстрація відображала процеси, що відбувалися в кризовій Римській республіці у I ст. до н.е. У цей період словом «Ішітаю» позначали процес заборони посадовим особам, що займали важливі пости в армії і сенаті при диктаторі Суллі (Марії, Помпеї, Цезарі та ін.) займати їх надалі. Іншими

словами, це був різновид репресій наступною елітою попередньої еліти, щоправда, без вбивств і переслідувань. Надалі люстрація передбачала собою відсторонення представників однієї політичної сили від влади із заборonoю зайняття посад через те, що вони представляли політичний режим, викритий у злочинах проти людини [1].

Термін **люстрація** у загальномовних та спеціальних словниках української мови вживають з такими значеннями: люстрація - **іст.** «У зах. губерніях царської Росії - опис мешканців державних або орендованих маєтків з метою встановлення доходів з них» [6, с. 573]; «релігійні обряди, пов'язані з уявленням про очищувальну силу магічних дій», «заборона функціонерам високих чинів забороненої в певній країні політичної партії протягом певного терміну обіймати посади в державному апараті, обиратися у представницькі органи, бути суддями і т.ін.», «у Польщі (XVI-XVII ст.), Литві, Білорусі та на Правобережній Україні (XVIII-XIX ст.) - періодичні описи державного майна для обліку прибутків», «визначення доходів з нерухомості; опис, здійснюваний з цією метою» [3, с. 347]; **фін.** «визначення доходу з нерухомого майна» [5, с. 423-424]; «процедура перевірки державних службовців на предмет їх співпраці зі злочинним чи окупаційним режимом після зміни влади. В процесі люстрації скомпрометовані особи усуваються з посад із заборonoю займати державні посади в майбутньому; службовцям може надаватися амністія в обмін на інформацію чи добровільну відставку», «опис стану замків чи маєтків з метою встановлення їх населення, прибутковості, озброєння тощо; ревізія»: Розумні дорадники молодого королевича канцлер і воєвода віденський ЯнГлебович та підскарбій Іван Горностай провели фінансову реформу, **люстрацію** пограничних замків і розпочали знамениту земельну волючну реформу, що однак більше відбилася на Білорусі, ніж на Україні (Олена Апанович, Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі, 1993), у переносному значенні: «документ такого опису»: У середині XVI ст. додався ще один тип документів - т. зв. **люстрації**, тобто описи ревізій замків з усіма приналежними до них людьми та майном (Юрій Шевельов, Історична фонологія української мови, 2002)[4]; «у феодал. Польщі 16-18 ст. - ревізія-опис корол. маєтностей. Започатковані сеймом 1562 р. і проводилися, як правило, один

раз на 5 років. Л. заносилися до судових книг, на них посилялися як на засіб доказування у судових справах», «у деяких сучасних постсоц. країнах - особлива процедура перевірки осіб, які займають відп. державні посади, а також кандидатів на ці посади на предмет їх співробітництва в минулому зі службами держ. безпеки. З цього приводу у 1990-93 р. в Естонії, Латвії, Румунії, Угорщині, Чехії прийнято спец. Закони про Л., які забороняють відповідним особам займати посади, включені до спец. переліку, а також обиратися в органи представн. влади. Одержані в ході люстрац. перевірки компроментуючі матеріали на ту чи ін. особу можуть бути публічно оголошені, якщо ця добровільно не погодиться залишити займану нею посаду [7, III, с. 538]. Також термін *люстрація* застосовувався як джерело вивчення історичної демографії Волині другої половини XVI - першої половини XVII ст. У цей час на території Волині було три типи землеволодіння - приватне, державне і церковне. Саме внаслідок описання державних землеволодінь і утворився такий різновид описово-статистичної документації, як люстрації. За таких обставин люстрації набували значення загальнодержавних обстежень господарсько-фінансового стану королівщин (державних маєтностей) з метою отримання детальних свідчень про стан та результати експлуатації державних володінь та прибутків, а також обчислення на підставі цього прибутків та витрат розміру державного податку з королівщини. Саме слово «*люстрація*» у цей час означає - «оглядати» або «вивчати». У законодавстві Великого Князівства Литовського термін «*люстрація*» вперше було вжито 1545 р. у значенні «оцінки стану військової справи». Пізніше в сенсі урядового опису державних маєтностей цей термін вперше було вжито в Конституції Пйотрковського сейму 1562-1563 рр. Отже, *люстрація* - це перевірка королівських маєтностей і староств, що здійснювалася приватними особами, направленими для огляду й детального опису їхнього стану, доходів і повинностей підданих [2, с. 313].

Підтвердженням активного вживання терміна *люстрація* та його похідних є художній і публіцистичний стиль сучасної української літературної мови: ... хоч через 10 років, а полізуть «Януковичі», і питання про *люстрацію* повернеться і воздвигнеться наново, в усій своїй красі. (Оксана Забужко,

2005); Але я - за обов'язкову **люстрацію** тих, хто йде чи хоче йти в політику (Марія Матіос, 2010); В Україні у 1991 році **люстрація** була просто неможливою - адже новітня українська держава - за влучним визначенням Сашка Кривенка - була зачата комуністами і націоналістами (Кость Бондаренко, 2014); **люстратор** (юр.) (той, хто здійснює люстрацію): Дуже важливо, хто саме виконуватиме закон про **люстрацію**, адже майбутні **люстратори** матимуть багато незаконних можливостей стати новими багатіями (Український тиждень, № 329, 27.02.2014) **люстратор (іст.)** (той, хто складав люстрацію): Мешканцям пограничних замків і їхніх околиць, що то по словам люстратора з XVI ст. «рушниці мали й стріляти добре вміли» не сиділося поза окопами й частоколами городів (Микола Голубець, Велика історія України, 1935);

люстраційний: Люстраційна палата повинна складати **люстраційні** списки, до яких потраплятимуть усі ті, хто підлягає процесу за формальною ознакою (Український тиждень, № 329, 27.02.2014) , **люстрований:** ... Литва, Латвія, Естонія свого часу пройшли через **люстраційні** процеси. Згодом у половині з цих країн колишні **люстровані** прийшли до влади (Кость Бондаренко, Думки про люстрацію, 27.03. 2014); **люструвати(піддавати** процедурі люстрації): Якби членів парламенту можна було **люструвати**, то такі дії (нівелювання конституційного порядку) однозначно підпадали б під критерії **люстрації** (Ярина Журба, Хто писатиме нову Конституцію?, 06.03.2014) .

Зважаючи на зазначені джерела, у сучасному вітчизняному політикумі, як і в суспільстві загалом термін **люстрація** (від. лат. *lustrare* - очищення через жертвоприношення) треба насамперед вживати як **опис** маєтків державних чиновників з метою встановлення їх прибутковості (синонім **ревізії**), і як **заборону** діячам високого рангу, які скомпрометували себе, впродовж певного часу або позитивно працювати на державній службі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костеж С. Люстрація : політичні чистки за ширмою реформ. [Електронний ресурс] / С. Костеж - Режим доступу : <http://ua.112 / analityka/ lyustratiya-poPitichnu-sbIstki-za-sbIrmoyu-reform-52168.html>.

2. Рибачок І. О. Джерела вивчення історичної демографії Волині другої половини XVI - першої половини XVII ст. / І. О. Рибачок // Наукові записки історичного факультету Київського національного інституту ім. Тараса Шевченка. - 2009. Вип. XXVII. - С. 310-318.

3. СІС - Словник іншомовних слів : близько 30 тис. слів і словосполучень / С. П. Бирик, Г. М. Сютя / за ред. С. Я. Єрмоленко - Харків: Прапор, 2012. - 623 с. - (Словники України).

4. Словник.пе^ 2006-2013. [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <http://www.slovnyk.net/about>.

5. ССІС - Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. - К. : Довіра, 2006. - 789 с. - (Словники України).

6. СУМ - Словник української мови : В 11-ти т. - Т.IV. - К. : Наук. думка, 1973. - 840 с.

7. ЮЕ - Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. - К. : «Укр. енцикл.», Т. 3 : К-М. - 2001. - 792 с.

Клименченко Світлана Дмитрівна,

доцент кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

**ДОТРИМАННЯ ЛЕКСИЧНИХ МОВНИХ НОРМ
ЯК ЗАПОРУКА ТОЧНОСТІ ЗМІСТУ ЮРИДИЧНОГО
ТЕКСТУ**

Юридичний текст як одна з найважливіших форм вираження права є головним реквізитом документа, завдяки якому складається і оформлюється цей документ.

Як будь-який офіційний текст, текст юридичного документа не допускає двозначності розуміння його змісту, виникнення певних асоціацій та ремінісценцій. З цієї причини основними вимогами до змісту юридичного тексту є його зрозумілість і точність викладу. Доступність розуміння та прозорість документа досягається не за рахунок повноти

викладу, а забезпечується точним добором потрібного слова та правильним використанням термінів.

Вимога ретельного добору слів та вживання лише тих мовних елементів, які однозначно сприйматимуться у відповідному контексті, ставить правника перед необхідністю засвоєння поняття унормованості юридичної мови як однієї з найважливіших ознак літературної мови, яка у свою чергу лежить в основі офіційно-ділового стилю.

Мовні норми охоплюють усі рівні мови. Як головна категорія культури мови мовна норма, як вважає Л. І. Мацько, це сукупність найбільш традиційних реалізацій мовної системи, повторюваних, відібраних і закріплених у процесі спільної комунікації. Лексичні мовні норми як ті, що регулюють правильність використання слова відповідно до властивого йому лексичного значення, - одні з найголовніших, бо саме вони найбільшою мірою впливають на правильне розуміння юридичного тексту.

З метою запобігання спотворенню змісту юридичного припису слід ретельно дотримуватися лексичних мовних норм, уникаючи таких основних груп помилок:

нерозрізнення паронімів (слів, які є близькими за звуковим складом і вимовою, але різні за значенням і написанням: виборчий процес, але виборна посада; громадська організація, але громадянський обов'язок; особовий склад, але особиста думка; погроза комусь, але загроза чогось; місце скоєння злочину, але рідне місто; давати показання, але показ мод; напрямок руху, але напрям навчання і т. п.);

недоречне або невинуватне вживання іншомовних слів (репрезентувати замість представити, інкримінується скоєння злочину замість обвинувачується у скоєнні злочину, суїцид замість самогубство, потерпіти фіаско замість зазнати невдачі або провалу);

неправильне вживання омонімів (слів, які пишуться однаково, але мають різне значення: АКТ як документ - у такому випадку родовий відмінок однини матиме форму АКТА, АКТ як дія - відповідно родовий відмінок однини матиме форму АКТУ; ТЕРМІН як поняття в галузі будь-якої науки - ТЕРМІНА, ТЕРМІН як проміжок часу - ТЕРМІНУ). Особливої уваги потребують так звані міжмовні омоніми, ці «фальшиві друзі перекладачів», які в умовах українсько-російської

двомовності можуть зіграти злий жарт з укладачем документа (російське «неделя» на позначення семи днів тижня та українське «неділя» на позначення одного дня; російське «вероятный» та українське «вірогідний» ніяк не можуть бути тотожними за значенням, оскільки українське «вірогідний» слід розуміти як «гідний віри», тобто «достоверный» російською);

уживання росіянізмів, що породжує банальний «суржик» (участковий замість дільничний, приймати участь замість брати участь, розмовляти на українській мові замість розмовляти українською, вступати в силу замість набирати чинності, розглянемо слідуючі питання замість розглянемо такі питання і т. п.);

уживання архаїзмів, тобто застарілих слів (належить замість слід, попереднє розслідування замість досудове розслідування, кримінальна справа замість кримінальне провадження, міліціонер замість працівник поліції, цим пропонується замість пропонуємо і т. п.);

неправильний вибір дієслова з-посеред слів-синонімів (здійснити злочин замість скоїти злочин, виявляти опір замість чинити опір, надати подяку замість скласти подяку, у тексті зустрічаються помилки замість у тексті трапляються помилки)

уживання просторічних слів та професіоналізмів (відмовив ручник замість ручне гальмо, балакати замість говорити, застосовувати браслети замість застосовувати кайданки, дістати ствол замість дістати пістолет і т. п.);

використання в тексті тавтології, тобто логіко-лінгвістичної помилки, суть якої полягає у поєднанні в межах словосполучення чи навіть речення споріднених слів, як-от: скарги оскаржують, характеристика характеризує, користь від користування, відшкодування шкоди та ін.);

побудова плеонастичних конструкцій, тобто таких, у яких одне із слів є логічно зайвим, оскільки за значенням є тотожним до іншого члена словосполучення (таємна крадіжка, вільна вакансія, у квітні місяці, колега по роботі, преїскурант цін і т. п.).

Дотримуючись вищезазначених лексичних норм, укладач юридичного документа зможе досягти найголовнішого - однозначного і правильного розуміння юридичного тексту, що у свою чергу забезпечить ефективне функціонування такого документа.

Красницька Анжела Віталіївна,
доцент кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Посмітна Вікторія Віталіївна,
доцент кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Юридична термінологія є історично сформованою сукупністю термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері законодавства, судочинства, юридичної науки та юридичної практики.

Українська юридична термінологія є одним із найдавніших прошарків термінологічної лексики української мови. Упродовж тривалого часу юридична термінологіка формувалася на національній лексичній основі, поповнюючись запозиченнями з генетично споріднених і неспоріднених мов [1, с. 15].

На основі аналізу текстів правової сфери можна виділити таку градацію історії розвитку української терміносистеми: 1) становлення правової системи Київської Русі; 2) правова система XIV-XVII ст.; 3) правова система ХУНТ - поч. XX ст.; 4) радянська правова система (20-80-ті рр. XX ст.); 5) пострадянська правова система України (90-ті рр. XX ст. - 10-ті рр. XXI ст.).

Важливими джерелами права давньоруського періоду є: «Руська правда», Новгородська і Псковська судні грамоти, договори руських із греками 907, 911, 944, 945 рр., документи князівського законодавства, галицько-волинські грамоти. У текстах ділових документів староукраїнська лексика виступає здебільшого в прямому значенні, вона стилістично нейтральна. Навіть у складі стійких стандартизованих юридичних словосполучень простежуються первинні значення слів:

«*головою заплатити*», «*горла избавити*», «*заплатити шию*» означало бути покараним на смерть; «*хрест целувати*», «*присягати*», «*молчаніє чинити (творити)*» - оскаржувати судові рішення і т. ін. У «Руській правді» широко представлена юридична термінологія (напр.: «суд» - розбір справи; «*клепати*» - звинувачувати; «*татъ*» - злодій; «*обіда*» (образ) - правопорушення; «*рота*» - присяга; «*видок*» - свідок, який щонебудь бачив; «*послух*» - свідок, який щонебудь чув; «*правда*» - звід правил і т.д).

Основними джерелами права XIV-XVІ ст. були Судебники 1497 і 1550 рр., Статути Великого князівства Литовського, Соборне уложення 1649 р.

У середині XV ст. утворюється низка нових юридичних термінів (напр., «*статок*» - спадщина, «*живот*» - власність, «*мит*» - торгове мито, «*воевода*», «*піддячий*», «*губний староста*», «*пристав*»). Чимало термінів було запозичено з татарської мови (*казна, караул, таможня* - «митниця», *ярлик* - «грамота на князівство» тощо).

У цей період у мові права з'явилося багато іншомовних термінів. У закони інколи механічно переносилися шведські, німецькі, голландські, латинські слова. У ділову мову ввійшли такі іншомовні слова, як *адміністратор, губернатор, інспектор, президент, оренда, апеляція, акт, вексель* тощо. Замість колишніх *грамот, уложень, судебників, указів* використовують *регламенти, маніфести, артикули*.

Протягом XVI-XVІІ ст. у зв'язку з еволюцією старої судової системи та виникненням козацького судочинства відбуваються зміни у складі назв судових урядників, суддів, членів суду. Із запровадженням шляхетських судів на українських землях поширюється назва *возний* - «судовий пристав», «слідчий». З'являються нові терміни на позначення осіб, які засідають у суді - *присяжніє, засьдаючі*, представники будь-якої сторони - *учасники*. Серед офіційних назв, з якими зверталися до суду протягом XVІІ ст. громадяни, вживається слово *скарга*.

Протягом XVІІ-XVІІІ ст. серед назв документів уживається багато латинських термінів. Загальну назву важливих юридичних паперів позначав *документъ*. Видами документів були *копия* (від *copia*) - передавало значення «запис, множинність»; *ориналь* (від *originalis*) - «первинний»;

дуплькатъ (*duplikatus* - «подвоєний») - другий примірник документа; **екстрактъ** (*extractus* - «витягнений») - витяг із актової книги, завірений печаткою; **універсаль** (*universalis* - «загальний») - урядовий документ, грамота адміністративно-політичного характеру.

Із кінця XVII ст. уживаються спеціальні слова та словосполучення **«показання», «очная ставка», «свѣдѣтельство не в силе»**, які позначають доведені факти вчиненого злочину. Збільшується кількість синонімів для позначення поняття «допит»: **«опытъ», «допросъ», «перепросъ»** поруч з книжними **«квестія»** (лат. *questio*), що перебуває в синонімічних зв'язках із терміном **«проба»** - «допит з катуванням» [2, с. 62].

Протягом XVII-XVIII ст. відбувається подальший розвиток спеціального словника для позначення понять, пов'язаних із винесенням вироку, оскарженням судової ухвали, касаційним провадженням, амністією. У законодавстві нагромадилося багато застарілих форм, архаїзмів, канцеляризмів, що були притаманні правозастосуванню та справочинству майже до початку 20-х рр. XX ст.

Із розвитком юридичної термінології тісно пов'язане становлення термінології ділового письменства. Незважаючи на відсутність офіційного діловодства українською мовою, на більшій частині українських земель відбувається поступове становлення офіційно-ділової лексики і термінології: **засвідчення, метрика, список, витяг, засвідчувати, свідоцтво, посвідчення, протокол, циркуляр, ухвала, протоколювати, резолюція** [3, с. 82].

Після 1917 року відмовилися від багатьох термінів (**граф, губернатор, імператор, сенатор, поліцейський, жандарм, жалування** тощо). Було відкинуто старослов'янізми, архаїчні слова, а також терміни, які позначали неіснуючі суспільні відносини (**торговий капітал, акціонерна компанія, земство**). Ліквідували терміни **«генерал», «міністр», «посольство», «злочин»**, але з часом вони повернулися в мову.

Мова права за радянських часів збагатилася новими словами й термінами. На початку 60-х рр. були введені такі терміни кримінального судочинства, як **впізнання, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, спеціаліст**. На початку 80-х рр. терміносполука **орган охорони громадського порядку** була замінена терміном **органи внутрішніх справ**.

Сучасний стан юридичного термінолекту засвідчує, що одні термінологічні одиниці повністю нівелюються (*карний позов, карна обставина, карний порядок, карна розправа, карний суд*), інші, зберігаючи галузеве поняття, перевтілюються в нові термінологічні одиниці та перифрастичні словосполучення або звороти (*карний статут / статут про кари / карні закони / кримінальний кодекс (закон); карний / кримінальний розшук - органи дізнання*) [4, с. 76-85].

У пострадянській правовій системі України багато слів, словосполучень, термінологічних конструкцій замінено іншими у зв'язку з удосконаленням законодавства України. Зокрема, в Кримінальному кодексі України терміносполука *позбавлення волі* замінена на *обмеження волі, скритися від слідства та суду* - на *ухилитися від слідства та суду, захоплення заручників* - на *захоплення заручників, викрадення державного або колективного майна* - на *викрадення чужого майна, утаювання* - на *приховування, вогнестрільна зброя* - на *вогнепальна зброя* тощо.

Наприкінці зазначимо, що українська юридична термінологія сформувалася як система у процесі тривалого історичного розвитку. Пройшовши тривалий і складний шлях становлення, юридична термінологія на сьогодні є сформованою терміносистемою, що задовольняє комунікативні потреби правознавців і правозастосувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології / Г. А. Сергеева // Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Х., 2002. - 20 с.
2. Красницька А. В. Юридичний термін як елемент техніки правозастосування / А. В. Красницька // Формування культури професійної мови фахівця: теорія і практика. Матеріали міжвуз. наук.- метод. конф., 25 січ. 2003 р. - Донецьк, 2003.
3. Кикоть Г. О. Сучасний стан української терміносистеми (на матеріалі термінології цивільного права) / Г. О. Кикоть // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи. Тези доповідей. - К., 2008.
4. Іващенко В. Л. Термінолектне конотування та конотації термінологічності / В. Л. Іващенко // Ономастика і апелятиви : Зб. наук. пр. - Дніпропетровськ : Вид-во, 2000. - Вип. 12.

Паршак Катерина Дмитрівна,
доцент кафедри української мови
Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова,
кандидат філологічних наук, доцент

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Розвиток української юридичної термінології безпосередньо пов'язаний з історією української державності та української мови. Нині юридична термінологія як основний і найбільш інформативний пласт лексики мови законодавства активно розвивається і збагачується.

Словниковий склад української юридичної термінології формується з різних джерел: запозичення латинських термінів і правових понять, які стали основою для термінології різних правових систем (документ, реформа); використання термінів з правових актів Київської Русі (суддя, свідок); новітні запозичення з сучасних правових систем (контрабанда, монополізм); термінологія нормативно-правових актів України (Конституції, законів, кодексів), міжнародних документів; перекладацька діяльність.

Юридичні терміни посідають особливе місце в мові законодавства. Однією з характерних рис юридичної термінології є її поширеність, оскільки предметом правового регулювання є різноманітні суспільні відносини. Тому в юриспруденції порівняно небагато вузькоспеціальних термінів, що позначають особливі юридичні поняття. Переважно законодавство спирається на термінологію, яка має прозору семантику й будується на ґрунті загальноновживаного словника. Іншим аспектом є спеціалізація значення загальноновживаного слова, що термінологізується. У нормативних актах використовується багато термінів, узятих із різних галузей науки, техніки, а також професіоналізми.

Отже, серед юридичних неосемантизмів виділяють такі групи термінів: 1) загальноновживані терміни (документ, справа);

2) загальноновживані терміни, що мають у нормативному акті більш вузьке, спеціальне значення (відповідальність, хабар, доказ); 3) власне юридичні терміни (судимість, позивач, слідчий); 4) технічні терміни (піротехніка, дискета, комп'ютер, плівка).

Продуктивним для українського юридичного термінотворення є дериваційна актуалізація іншомовних (переважно грецьких чи латинських) морфем, які набули статусу інтернаціоналізмів:

а) префіксів: анти-/айу-, де-Me-, дис-Mys-, інтер-Zinter-, контр-Zkontr-, характерних для іменних основ (антидержавний; демаркація; дискваліфікація, контраргумент) ;

б) префіксоїдів: квазь/quasi-, макро-/такго-, мікро-/тікго-, фото-/foto (квазігроші, фотографія (криміналістична) та ін.)

2. Процес актуалізації словотвірних префіксоїдів і суфіксоїдів, характерний для української мови, спостерігається і в інших мовах, зокрема польській, що свідчить про тенденцію використання цієї словотвірної моделі у мові права.

Однією з моделей творення юридичних термінів є неологізація, зокрема авторська, тобто саме створення нових термінів.

Для української юридичної термінології характерною є наявність у її складі великої кількості інтернаціоналізмів. Зокрема, це терміни-латинізми, запозичені з римського права, яке набуло високого рівня розвитку і було взірцем для наслідування. На сьогодні такі інтернаціоналізми поширені в багатьох європейських мовах. Наприклад, в українську мову через польське посередництво були запозичені з латинської мови такі терміни, як кодекс (пол. kodeks з лат. *codex*); амністія (пол. *amnestia* з лат. *amnestia*); кримінологія (пол. *kryminologia* з лат. *crimen* + грец. *logos*).

Упродовж тривалого періоду в Європі грецька та латинська мови були міжнародними і вважалися мовами науки. Латинська лексика перетворилася на джерело поповнення наукової термінології в усіх сучасних європейських мовах. З огляду на те, що латина містила грецькі запозичення, грецизми

також почали використовуватися для створення термінів, що в подальшому склали основу національних терміносистем. Терміноелементи греко-латинського походження є інтернаціоналізмами, оскільки вони не належать до жодної з живих мов, водночас представлені в терміносистемах різних європейських мов, зокрема в юридичній термінології української мови.

На сучасному етапі розвитку української мови лінгвісти виділяють такі словотвірні типи юридичних термінів:

1. Терміни - кореневі слова: а) власне українська лексика (закон, право, уряд, позов, ухвала, вирок тощо); б) запозичена лексика (ембарго, адвокат та ін.).
2. Похідна лексика: а) терміни, утворені за допомогою суфіксації (законний, урядовий, правовий та ін.); б) терміни, утворені за допомогою префіксації (перешкода, недоторканість та ін.);
3. Терміни — складні слова (злочинець, наймодавець, законопроект, правовідносини та ін.).
4. Терміни-словосполучення (безпека руху, демонстрація сили, неправдиве свідчення, речовий доказ, підозріла особа тощо).
5. Терміни-аббревіатури (ЦК, ЦПК, МВС, Мін'юст та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. В. Українська юридична термінологія / уклад. Н. В. Артикуца. - К., 1998. - 38 с.
2. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / М. Б. Вербенец. - К., 2004. - 15 с.
3. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичний та соціолінгвістичний аспекти /А. С. Д'яков, Г. Р. Кияк, З. Б. Куделько. - К., 2000. - 218 с.
4. Чулінда Л.І. Українська правнича термінологія: навч. посіб./Л. І. Чулінда. - К., 2005. - с.112.

Бабаніна Вікторія Вікторівна,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем експертно-криміналістичного
забезпечення навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЗАКОН» ЯК БАЗИСНОЇ КАТЕГОРІЇ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття «закон», є базисним відносно поняття «законодавство» і тільки через призму розуміння поняття «закон» може бути вивчена як специфіка співвідношення права та законодавства в цілому, так і кримінального зокрема. Поняття «закон» має чимале розмаїття визначень та підходів до розуміння, як на філософському, так і на прикладному рівнях. При цьому, основоположним є саме розуміння поняття «право», від якого і відштовхуються всі інші (закон та законодавство). Тому, цілком логічним, буде вивчення поняття «закон» саме у контексті нормативістської концепції праворозуміння.

Зокрема, філософське розуміння закону, визначає його як верховне джерело правового регулювання вищої форми, що опирається на гармонійне поєднання всіх інших правових джерел існуючих у суспільстві [1, с. 8]. В онтологічному ракурсі - закон є однією із форм вираження права, оскільки законодавство містить правові норми. Із гносеологічної точки зору, враховуючи усвідомлення права, як багатоаспектного складного явища, яке не тільки співвідноситься з державою, але й дозволяє розкрити механізм становлення та реалізації правових відносин, закон є суттєвою, але не єдиною і не основоположною його характеристикою.

На відміну від цього, поняття «закон» розуміється як формальне закріплення права, заснованого на гуманістичних та прогресивних поглядах, із максимальною реалізацією суспільних ідей розвинутого громадянського суспільства, демократичної та правової держави [1, с. 10].

За словами Г. І. Дутки, закон пройшов довготривалий шлях свого становлення й розвитку - від його розуміння, - як певного правила поведінки людей, встановленого чиеюсь свідомою волею, до визнання закону як акта, що приймається органом законодавчої влади (або ж референдумом), регулює найважливіші суспільні відносини і має вищу юридичну силу. При цьому, сучасне розуміння закону обов'язково пов'язується із актом представницького органу державної влади або безпосередньо народу, у відповідності з чим держава наділяється повноваженнями не тільки охороняти, але й створювати право [1, с. 7, 12]. Але при цьому слід зазначити, що воля народу може реалізуватися через діяльність державних органів.

Подібно до цього визначає поняття закону також І. М. Овчаренко, який розуміє під ним нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм), що приймається із додержанням законодавчої процедури та має вищу юридичну силу [4, с. 6-7].

На аналогічні ознаки закону вказує також О. Ф. Скакун, яка стверджує, що закон це нормативно-правовий акт представницького вищого органу державної влади (або громадянського суспільства /безпосередньо народу/), який регулює найважливіші питання суспільного життя, установлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури [5, с. 316].

За словами І. М. Колкаревої, закон це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили (порівняно до інших нормативно-правових актів) і є (поряд із Конституцією) основним джерелом права. Серед ознак закону виділяються такі: спеціально уповноважений суб'єкт прийняття закону; суворий процесуальний порядок прийняття закону; закон регулює найбільш важливі та значимі суспільні відносини; закон є стабільним (сталим), за рахунок специфічної і порівняно складної процедури його прийняття; закон має вищу юридичну силу [3, с. 22].

Окрім цього, вчена звертає увагу на таку ознаку закону як його загальна обов'язковість, що на її думку є дещо відмінним від вищої юридичної сили і повинно виділятися окремо [3, с. 12-13, 15, 22]. Певною мірою з такою позицією можна погодитися, оскільки наявність вищої юридичної сили ще прямо не свідчить про загальну обов'язковість відповідного правила поведінки і дійсно закон за своєю сутністю є обов'язковим для всіх учасників суспільних відносин, незалежно від їх правового статусу, повноважень, політичного чи фінансового становища. Проте, така ознака може стосуватися не тільки закону, але й інших форм існування права. Тому, застосування цієї ознаки не може бути визначальним для самого закону. Більше того, із проаналізованих вище визначень поняття «право» (у контексті нормативістської концепції праворозуміння) випливає, що ця ознака є притаманною саме для нього.

Так само не повинні прийматися до уваги й інші ознаки закону, які не є визначальними для нього і не відмежовують його від права та інших можливих форм існування права. Утім, разом із цим, обов'язково слід звернути увагу на таку ознаку закону як його формальне визначення. Необхідність вказівки саме на цю ознаку закону пояснюється тим, що закон як форма вираження права обов'язково повинен набувати нормативного закріплення і є нормативно-правовим актом вищої юридичної сили.

Із наведених визначень випливає розуміння закону як однієї із форм (до того ж не єдиної) існування права. Очевидно, що окрім закону існують ще й інші нормативні приписи, які можуть виступати формою вираження права. До останніх, насамперед, можна віднести підзаконні нормативно-правові акти та міжнародні правові акти, які хоча і закріплюють (встановлюють) певні правила поведінки, проте є відмінними від закону за способом створення (за процедурою надання їм юридичної сили).

Саме ці ознаки і відрізняють закон від інших форм існування права. До того ж, такі ознаки забезпечують закріплення у законі найбільш важливих та ціннісних правових приписів (правил поведінки), які не можуть закріплюватися в інших нормативно-правових актах чи інших формах вираження (існування) права. Зокрема, йдеться про питання, які підлягають

виключно законодавчому регулюванню та визначенню тільки в законі. Наприклад, злочинність діяння, його кримінальна караність та інші кримінально правові наслідки визначаються тільки законом (тільки КК України). Також підстави численних правових обмежень конституційних прав та свобод людини і громадянина є предметом виключно законодавчого регулювання.

Отже, такі ознаки закону як нормативне закріплення, вища юридична сила, спеціальний порядок прийняття, в багатьох випадках обумовлюють сутність закону та коло правових приписів чи правил поведінки, які віднесені до сфери регулювання закону як однієї із форм вираження (існування) права.

Таким чином, приходимо до висновку, що обов'язковими ознаками закону є його чітке нормативне закріплення, вища юридична сила, особливості законодавчої процедури, прийняття прямо або опосередковано (через вищі представницькі органи державної влади).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко А. В. Правовий закон : питання теорії та практики в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Грищенко А. В. - К., 2002. - 18 с.

2. Дутка Г. І. Закон у системі нормативно-правових актів України: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» / Г. І. Дутка. - К., 2003. - 19 с.

3. Колкарева И. Н. Проблемы теории правового закона и правовой законности специальность : 12.00.01 «Теория и история государства и права; история правовых учений» : диссертация на соиск. ученой степени кандидата юридических наук / Колкарева Инна Николаевна. - Ростов на Дону, 2002. - 170 с.

4. Овчаренко І. М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» / І. М. Овчаренко. - Х., 2004. - 16 с.

5. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник / Скаун О. Ф. [пер. з рос.] - Харків : Консум, 2001. - 656 с.

Алексеева Світлана Геннадіївна,
старший викладач кафедри української
мови Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУРЯДНИХ КОМПОНЕНТІВ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У юридичному дискурсі широко представлені однорідні сурядні компоненти, які являють собою ряди однорідних членів речення, об'єднаних засобами сурядного зв'язку та сурядними семантико-синтаксичними відношеннями. Сурядні компоненти з однорідними членами речення (СК з ОЧР) беруть участь у семантичному і граматичному ускладненні простих побудов. Наприклад: ***Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах*** (Загальна декларація прав людини).

Однорідні сурядні компоненти, семантично ускладнюють просте речення сурядними відношеннями, перетворюючи його на поліпропозитивне висловлювання з імпліцитними компонентами. У юридичному тексті імпліцитність, яка породжує семантичні компресії [1, с. 64], набуває особливої ваги як «економний спосіб відображення позалінгвістичного змісту» [2, с. 3]. Імпліцитними, формально не вираженими, виступають окремі змістові компоненти, однак висловлювання зберігає автосемантичність та інформативну достатність, бо «вербалізовані ланки наче вбирають в себе семантику невербалізованих» [2, с. 3-4]. Наприклад: ***Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання*** (1, Ст. 9); ***не може зазнавати безпідставного арешту, не може зазнавати безпідставного затримання, не може зазнавати безпідставного вигнання.***

У юридичних текстах імпліцитність або скорочення окремих елементів у реченнях з однорідними сурядними компонентами має певні обмеження через необхідність точного, несуперечливого опису фактів або для підкреслення важливості повідомлюваного. Зокрема, повторюваними, не скороченими є прийменники в ряді однорідних словоформ або другорядні залежні від однорідних членів словоформи. Наприклад: ***Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту***

недоторканність (І, Ст. 3); *Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком* (І, Ст. 14); *Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань* (І, Ст. 12).

Сурядні компоненти з однорідними членами, побудовані за принципом паралелізму, об'єднують в ряд граматично незалежні, рівноцінні, рівноправні словоформи зі спільними лініями синтаксичних зв'язків. У СК з ОЧР виявляються типові ознаки паратаксису: засоби сурядного зв'язку, сурядні внутрішньорядні відношення, однорідність, та супідрядність, - які зумовлюють граматичне ускладнення простого речення.

Головні ознаки однорідності: однакова синтаксична функція, сурядний зв'язок та відношення, супідрядність, семантична сумісність, однакове морфологічне вираження, - найповніше виявляються у СК з ОЧР, що репрезентовано в юридичних текстах. Наприклад: *Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються* (І, Ст. 16, п. 2). Однорідність синонімізує однорідні члени через їх розміщення, сему подібності та інтонацію.

У юридичному дискурсі однорідні члени ряду можуть бути морфологічно різнооформленими, виражатися словоформами, словосполученнями чи підрядними частинами речення, що зумовлено прагматикою стилю, який вимагає докладного потрактування понять. Наприклад: *Національне агентство, у межах визначених цим та іншими законами, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України* (ІІ, Розділ ІІ, Ст. 4, п. 2); *Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство* (І, Ст. 15, п. 2); *Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання* (І, Ст. 5).

Найпоширеніші в юридичних текстах однорідні сурядні компоненти з єднальними та розділовими сполучниками (*і, та, або*) та відношеннями, а також з єднально-перелічувальними відношеннями, поєднані інтонацією. Рідше вживаються ряди однорідних членів з протиставними та градаційними сполучниками (*але, як.так*) та відношеннями. Особливістю юридичного дискурсу є також взаємозамінність єднального та

розділового сполучників *та / або* і поєднання в одному ряді єднальних та розділових відношень. Наприклад: *Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію і переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів* (І, Ст. 18); *б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги...*(ІІ, Розділ 1, Ст. 3, п. 1); *...корупційне правопорушення - діяння, ...за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та / або цивільно-правову відповідальність* (ІІ, Розділ 1, Ст. 1).

Синтаксичним конструкціям в юридичному дискурсі властивий синкретизм відношень [3, с. 8] через поєднання і взаємодію однорідних сурядних компонентів з різними внутрішньорядними семантико-синтаксичними відношеннями. Наприклад: *Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію* (І, Ст. 12).

У ході дослідження функціонування СК з ОЧР у юридичному дискурсі встановлено поряд з істотними ознаками, вияв яких не залежить від сфери поширення, їх семантичні, синтаксичні та стилістичні особливості, властиві текстам юридичного змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. - К. : Вища школа, 1985. - 127 с.
2. Колосова Т. А. О сигналах неразвёрнутости некоторых имплицитных сложных предложений / Т. А. Колосова // Синтаксис предложения. - Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1983. - С. 3-11.
3. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. К. Мойсієнко. - К. : ДП Вид. дім «Персонал», 2009. - 208 с.

I - Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. - 1948. - Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

II - Закон України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]. - 2014. - Режим доступу до ресурсу : zakon.rada.gov.ua/go/1700-18.

Конєєва Олена Олексіївна, старший
викладач кафедри української мови
Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова

СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ВЗАЄМНОЇ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Дієслово є найбільш конструктивною частиною мови порівняно з усіма іншими [1, с. 7], оскільки воно виявляє багатство семантичної структури, має складну систему граматичних категорій, виражає ознаку динамічну, активну, в процесі її становлення й розгортання [4, с. 296]. Саме тому дослідження дієслівних лексико-семантичних груп становить значний інтерес для сучасного мовознавства. Парадигматичний опис лексико-семантичних групувань передбачає виділення складу групи, визначення кола семантичних ознак, суттєвих для системи певної лексико-семантичної парадигми, встановлення внутрішньої структури цієї групи.

Зацікавленість семантичними аспектами мови, зокрема дослідження семантики дієслова, реалізується шляхом вивчення дієслівної лексики з огляду на граматичну та лексичну семантику. У лексичній семантиці предметом аналізу мовознавців є природа лексичного значення дієслова, його типологія та структура; розмежування дієслів за типами лексичних значень; номінація, зміни значення дієслівної лексики, полісемія, омонімія, синонімія; природа багатозначності дієслова; лексико-семантична класифікація дієслів; лексична сполучуваність дієслів тощо [2, с. 16].

Такі дослідження зазвичай проводять в межах певних парадигматичних групувань різного рівня: лексико-семантичних

полів, лексико-семантичних груп, підгруп тощо, які створюються на основі опозицій одиниць таких групувань, класів, підкласів один одному за їхніми інтегральними і диференційними ознаками.

Одним з таких парадигматичних групувань є лексико-семантична група (ЛСГ) дієслів взаємної дії, які належать до взаємно-зворотних дієслів і виражають дію, виконувану кількома суб'єктами, кожний з яких виступає водночас і об'єктом дії [3, с. 260]. До складу ЛСГ входять менші семантичні групування - лексико-семантичні підгрупи (ЛСПГ), виокремлення яких зумовлюється специфікою їхніх семантичних параметрів і функційних особливостей. Архісема «взаємодіяти», яка означає «перебуваючи у зв'язку, взаємно діяти, бути у взаємодії», властива усім лексемам, що входять до лексико-семантичної групи дієслів взаємної дії.

I. Лексико-семантична підгрупа дієслів, які позначають взаємодію під час знайомства

Словом-ідентифікатором лексем цієї групи, які означають «заводити, починати знайомство з ким-небудь», виступає дієслово *знайомитися*. Базове слово ідентифікується словосполученням «починати знайомство». Основну роль, роль ядра, у підгрупі відіграють ті дієслова, для яких значення взаємодії під час знайомства є основним. Це такі лексеми, як *знайомитися*, *познайомитися*, *зазнайомлюватися*, *запізнаватися*, *роззнайомлюватися*. Периферія підгрупи є неоднорідною. Деякі лексеми менш віддалені від ядра й за своїм вторинним значенням належать лише до аналізованої ЛСПГ. Водночас частина лексем за своїм неосновним значенням, крім ЛСПГ взаємодії під час знайомства, входить також до інших лексико-семантичних підгруп ЛСГ дієслів взаємної дії. Складовою частиною архісеми «взаємодіяти» є ядерна сема «знайомитися», яка притаманна семантичній структурі дієслів взаємодії під час знайомства.

II. Лексико-семантична підгрупа дієслів мовленнєвої взаємодії

Словом-ідентифікатором цієї підгрупи виступає дієслово *розмовляти*, яке характеризується найбільшою узагальненістю свого значення, з його допомогою можна з'ясувати значення будь-якого дієслова відповідної підгрупи. Ядро підгрупи

становлять дієслова **розмовляти, перемовлятися, домовлятися, поговорити, розговоритися, обговорювати, зговорюватися, гомоніти, дискутувати** та ін., які належать до підгрупи своїм основним значенням. Периферія підгрупи менша з кількісного погляду, її члени своїм основним значенням можуть належати як до інших підгруп аналізованої ЛСГ взаємної дії, так і до інших ЛСГ взагалі.

III. Лексико-семантична підгрупа дієслів дружби

Більшість лексем цієї підгрупи ідентифікується словосполученнями, які складаються з дієслів **бути, ставати, вступати, мати, заводити** та іменників **дружба, друзі, подруги, товариші, приятелі** або похідних від них прикметників та іменника **стосунки**. Словосполучення такого типу можна вважати синонімічними дієслову **дружити**. Отже, всі розглянуті ідентифікатори зводяться до одного дієслова **дружити**. Основна частина лексем входить до цієї підгрупи основним своїм значенням, а отже, становить ядро підгрупи: **дружити; дружитися; здружуватися; подружити; подружитися; передружитися; подружувати; товаришувати; стоваришуватися; приятелювати; сприятелюватися; заприятелювати; заприятитися; водитися; знатися; злигатися; злигуватися; брататися**.

Лексико-семантична підгрупа дієслів спорідненості

Лексеми цієї ЛСПГ ідентифікуються такими словосполученнями: «вступати в родинні стосунки, зв'язки», «стати/ставати рідними, родичами, близькими, дорогими», «виявляти братні почуття», «бути/стати кумами». Майже всі лексеми входять до підгрупи своїм основним значенням і утворюють ядро лексико-семантичного розряду. Лише дієслова **своячитися, споріднюватися, брататися** знаходяться на периферії.

V. Лексико-семантична підгрупа дієслів емоційної взаємодії

Лексеми, що складають цю підгрупу, поділяються на два лексико-семантичні розряди: 1) лексико-семантичний розряд (ЛСР) дієслів емоційної взаємодії між особами різної статі; 2) ЛСР дієслів із загальним значенням «цілуватися». Таке розмежування зумовлене тим, що хоча слова цієї ЛСПГ і об'єднані спільністю семантики, але емоційна взаємодія, позначена дієсловами другого ЛСР, має цілком специфічний

вияв. Дієслова першого ЛСР мають ідентифікуючу сему «емоційна взаємодія між особами різної статі», а дієслова другого ЛСР - ідентифікуючу сему «цілуватися».

VI. ЛСПГ дієслів взаємодії між неістотами (між предметами та явищами)

Більшість дієслів взаємної дії позначають процес взаємодії, що відбувається між істотами. Але, звичайно, позамовна дійсність є настільки багатогранною, що взаємодія може відбуватися не лише між особами (істотами), а також між неістотами. Втілюючи архісему «взаємодіяти», всі лексеми аналізованої підгрупи мають у своїй семантичній структурі ядерну сему «з'єднуватися», оскільки саме цим дієсловом ідентифікується найбільша кількість лексем ЛСГ взаємодії між предметами та явищами.

VII. ЛСПГ дієслів взаємодії, пов'язаної зі стосунками антагоністичного плану

Залежно від того, як конкретно проявляється антагонізм, усі дієслова аналізованої ЛСПГ можна поділити на два лексико-семантичні розряди: 1) ЛСР дієслів із загальним значенням «битися»; 2) ЛСР дієслів із загальним значенням «сперечатися». Такий розподіл зумовлений тим, що лексеми, які мають спільну ядерну сему «антагоністичні стосунки», характеризуються виразною конкретизованістю семантики, тобто кожен ЛСР має свою ідентифікуючу сему: 1) «битися»; 2) «сперечатися».

VIII. ЛСПГ дієслів роз'єднання соціальної та духовної взаємодії

Дієслова аналізованої підгрупи позначають взаємодію, яка полягає в роз'єднанні істот або рідше неістот, які перебували в якихось стосунках чи були з'єднані між собою. Тобто це взаємодія, що спрямована не один до одного, а один від одного. Гіперонімом підгрупи можна вважати лексему *роз'єднуватися*. За допомогою цього дієслова можна дати визначення будь-якої лексеми ЛСПГ дієслів роз'єднання.

IX. ЛСПГ дієслів відновлення соціальної та духовної взаємодії

Лексеми, які належать до аналізованої лексико-семантичної підгрупи, позначають процес, що полягає у встановленні чи відновленні соціальної та духовної взаємодії, якої не існувало взагалі або вона була припинена внаслідок

якихось причин, найчастіше в результаті антагоністичних стосунків. Лексема *миритися* є гіперонімом цієї лексико-семантичної підгрупи.

Отже, аналіз структури ЛСГ дієслів із значенням взаємної дії засвідчує, що вивчення семантичних параметрів дієслів є важливим завданням сучасної лінгвістичної науки з огляду на системний характер лексики, а також зважаючи на те, що дієслово характеризується здатністю до вияву широких парадигматичних і синтагматичних відношень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений // Вопр. языкознания. - 1953. - № 5. - С. 3 - 29.
2. Дієслово в лексикографічній системі / О. Г. Рабулець [та ін.] ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. - К.: Довіра, 2004. - 260 с. - Бібліогр.: с. 247-257.
3. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник / М. Я. Плющ. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 328 с.
4. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. - К.: Наук. думка, 1971. - С.296.

Баулін Олег Вячеславович, викладач
відділу підготовки прокурорів з
нагляду за додержанням законів
органами, які проводять оперативно-
розшукову діяльність, дізнання та
досудове слідство Національної
академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК), крім органів досудового розслідування, прокуратури і суду, їх керівників, слідчих, прокурорів, суддів та співробітників оперативних підрозділів як владних суб'єктів кримінально-процесуальних відносин (пп. 2, 8, 9, 15, 17 - 23 ч. 1

ст. 3, ст. 31, 36, 38-41 КПК України та ін.), є згадки про працівників (службових осіб) та приміщення правоохоронних органів. Так, вручення особі повістки про її виклик до слідчого, прокурора, суду є можливим через працівників правоохоронного органу (ч. 6 ст. 135 КПК України); відсторонення від посади службової особи правоохоронного органу не залежить від тяжкості вчиненого нею злочину (ч. 1 ст. 154 КПК України); понятими не можуть бути працівники правоохоронних органів (абз. 3 ч. 7 ст. 223 КПК України); слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів (п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України); розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо працівників правоохоронних органів та/або у приміщеннях цих органів, який віднесений законом до повноважень слідчого судді, має здійснюватися слідчим суддею апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ч. 2 ст. 247 КПК України).

У таких ситуаціях іноді важко визначитися у тому, належить певний суб'єкт правовідносин до правоохоронного органу чи кола його працівників, а об'єкт - до приміщення правоохоронного органу. А помилка у цьому питанні при відстороненні особи від посади пов'язується із застосуванням до неї зайвого примусу, що може розцінюватися порушенням вимог закону або проявом упередженості суб'єктів, які ініціювали, погодили та застосували цей захід забезпечення кримінального провадження. При визначенні підслідності та проведенні слідчих дій ця помилка може призвести до втрати юридичної сили обвинувальних доказів через визнання їх судом недопустимими та інших шкідливих наслідків. Так чи інакше, невизначеність кола правоохоронних органів, працівники і приміщення яких мають на увазі в ст. 154, 216, 223, 247 КПК України, унеможливорює однозначне їх застосування в слідчій та судовій практиці, призводить до збільшення сперечань учасників процесуальних відносин, зайвих процесуальних витрат, породжує тяганину в кримінальному процесі.

Суть проблеми в тому, що сам законодавець по-різному визначає поняття «правоохоронні органи». В абз. 4 ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами» - це державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. В абз. 6 ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» - органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій.

У теорії існують різні погляди на визначення правоохоронної діяльності і правоохоронних органів, їх ознаки, види, функції. Поняттям «правоохоронні органи» охоплюються усі уповноважені державою органи, установи і організації, якщо вони наділені правоохоронними функціями. У широкому розумінні - це всі органи, що наділені певними повноваженнями у сфері контролю за дотриманням законності і правопорядку. У вузькому - державні органи, спеціально створені для забезпечення законності і правопорядку, протидії правопорушенням і яким з цією метою надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу [1, с. 98-99]. Існує позиція, що взагалі при формулюванні поняття «правоохоронні органи» в чинному законодавстві порушено принцип правової визначеності у змісті понять «правоохоронні» та «правозастосовні» функції, які не тотожні, а тому віднесення до правоохоронних органів всіх органів, які здійснюють правозастосовні функції, тобто більшість державних органів виконавчої влади, видається досить сумнівним [2, с. 70]. Проте, за своїм змістом правоохоронна діяльність вважається різновидом правозастосовної діяльності [3, с. 111]. В її структурі, поряд з метою, завданнями, об'єктами і суб'єктами, виділяють як окремі елементи охоронну, профілактичну, регулятивну, каральну, виховну функції, а також функцію (напряму) нагляду (контролю) [4, с. 16].

Розмаїття наукових точок зору знаходить відображення у нормативних актах. Згідно зі ст. 2, 4 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до органів, на працівників яких поширюється дія заходів державного захисту від перешкоджання виконанню покладених на них повноважень, віднесені органи прокуратури, поліції,

СБУ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національного антикорупційного бюро України, охорони державного кордону, доходів і зборів, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи фінансового контролю, рибоохорони, лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Отже, перелік таких органів не є вичерпним.

Справи про адміністративні правопорушення розглядають адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчі комітети цих рад та їх посадові особи; органи державних інспекцій та інші органи, у т. ч. міграційної служби; залізничного, морського, річкового, автомобільного, електричного транспорту та цивільної авіації; безпеки праці; санітарно-епідеміологічної служби, ветеринарної медицини, карантину і захисту рослин, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів; енергетичного нагляду тощо (ст. 213, 222-2, 224-229 та ін. Кодексу України про адміністративні правопорушення). За Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо компетенції правоохоронних органів в питаннях охорони підводної культурної та археологічної спадщини» діють органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону культурної спадщини») тощо. І важливість їх ролі у забезпеченні правопорядку у певній сфері правовідносин не залежить від того здійснюють вони правоохоронну діяльність як основну, чи факультативно, поряд з виконанням інших функцій, оскільки лише на них у цій сфері покладено його забезпечення.

Іноді пропонують прийняти закон, у якому навести вичерпний перелік правоохоронних органів, та визначити правовий статус їх працівників [5, с. 94]. Проте, результати правового аналізу спеціальної літератури, міжнародних документів, чинного законодавства України та інших держав, переконують у тому, що прийняття його є недоцільним. Як уявляється, вирішити проблеми, що постали через вживання в КПК терміносполучень «правоохоронний орган», «працівники правоохоронного органу», краще шляхом їх заміни в його тексті

на такі: «орган прокуратури, досудового розслідування і оперативних підрозділів», «працівники органів прокуратури, досудового розслідування і оперативних підрозділів», уживши їх у відповідних відмінках, оскільки саме зазначені органи і підрозділи та їхні працівники втілюють інтереси сторони обвинувачення. Інші правоохоронні органи та правоохоронці в кримінальному процесі не є стороною обвинувачення, вони не мають повноважень щодо проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, а також оперативно-розшукових заходів, використання яких дозволило б їм протидіяти в ситуації проведення щодо них або в їх службових приміщеннях вказаних дій та заходів, а також вимагало б такої додаткової процесуальної гарантії забезпечення таємниці досудового розслідування як зміна територіальної компетенції слідчого судді.

У недоцільності прийняття окремого закону переконує досвід Казахстану, де у 2011 р. був прийнятий Закон «Про правоохоронну службу», введення в дію якого вкотре відкладено на 2017 р., незважаючи на внесення вже майже двох десятків змін і доповнень [6]. В інших державах є закони, присвячені регулюванню діяльності органів судової влади і поліції, основи діяльності яких закладені в конституційних і міжнародних актах. Права і інтереси учасників правовідносин та порядок врегулювання спорів з приводу їх реалізації, з урахуванням особливостей статусу суб'єктів, уповноважених застосовувати державний примус, - в спеціальних законах. Такий підхід характерний Україні.

Отже, прийняття окремого закону про правоохоронні органи, який в ієрархії законодавчих актів посяде місце між Конституцією України і законами України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», КПК України тощо, здатне штучно погіршити умови регулювання процесуальних відносин через з'явлення зайвих суперечностей і прогалин в праві при такому багаторівневому регулюванні та негативно позначиться на стані правопорядку в країні.

Для вирішення проблем, що постали через згадування в ст. 154, 216, 223, 247 КПК України правоохоронних органів, їх працівників та приміщень, доцільно змінити їхню редакцію.

Зокрема, у ч. 1 ст. 154 КПК України словосполучення «щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу» замінити словосполученням «щодо особи, яка є суддею або службовою особою органу прокуратури, досудового розслідування чи оперативного підрозділу». У пункті 1 ч. 4 ст. 216 КПК України словосполучення «працівником правоохоронного органу» пропонуємо замінити на словосполучення «працівником органу прокуратури, досудового розслідування чи оперативного підрозділу». У пункті 2 ч. 5 ст. 216 КПК України словосполучення «правоохоронного органу» замінити словосполученням «органу прокуратури, досудового розслідування чи оперативного підрозділу». В абзаці 3 ч. 7 ст. 223 КПК України словосполучення «працівники правоохоронних органів» замінити на «судді, працівники органів прокуратури, досудового розслідування та оперативних підрозділів». Частина 2 ст. 247 КПК України пропонуємо викласти таким чином: «2. Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та органів прокуратури, досудового розслідування і оперативних підрозділів та/або у приміщеннях суду та органів прокуратури, досудового розслідування і оперативних підрозділів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : Монографія / В. І. Осадчий. - К. : Атіка, 2004. - 336 с.

1. Сушинський О. І. Правоохоронні органи України: проблемні аспекти статусу : монографія / О. І. Сушинський. - Львів : Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола, 2010. - 247 с.

2. Ведерніков Ю. А. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності / Ю. А. Ведерніков, В. К. Шкарупа,

В. П. Карпунчев // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. - 2001. - № 3. - С. 102-111.

3. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. - К., 2007. - 20 с.

4. Братковський А. В. Окремі питання визначення кола правоохоронних органів України та правового статусу їх працівників / А. В. Братковський // Часопис Академії адвокатури України. - № 10 (1'2011). - С. 01 -04; Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/oldJm/e-journals/Chaau/2011-1/11bavsip.pdf>.

5. О правоохранительной службе : Закон Республики Казахстан от 06 января 2011 года (с измен. и доп. на 06.04.2016). - Електронний ресурс : Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594.

Бацько Ігор Миколайович, доцент
факультету заочного навчання
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЯ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І НЕ ТІЛЬКИ (РЕПЛІКА)

Доволі часто доводиться читати у засобах масової інформації (далі - ЗМІ) або слухати по радіо інформаційні повідомлення про діяльність поліції, в яких вживається не зовсім правильна і тотожна стосовно місця, часу й обставин описуваних подій термінологія.

Наприклад, після резонансного вбивства восени 2016 року двох працівників поліції в місті Дніпро (Україна) у заголовку інформаційного повідомлення [1, 2] було зазначено : «В поліції розповіли про цікаву деталь вбивства патрульних» *(підкреслено автором)*. У повідомленні йшлося про подробиці обставин вчинення особливо тяжкого злочину - злочинець заволодів

табельною зброєю вбитого ним поліцейського і смертельно поранив його напарника по патрулю. Шокує вжите журналістом - автором повідомлення словосполучення: «...цікаву деталь вбивства». Що може бути цікавим у тому, що позбавили життя двох людей? Який нездоровий інтерес може пробуджати обставина жажливої по суті події? Про що думав редактор сайту, коли ставив новину з такою назвою в смугу гарячих новин? На наш погляд, у таких випадках треба обережніше ставитися до формулювання назв інформаційних повідомлень. І думати при цьому, насамперед, про авторитет ЗМІ, не говорячи про почуття родичів і близьких осіб загиблих людей.

Доволі часто можна стикатися з незграбністю у публічних виступах представників правоохоронних органів, в тому числі перед громадськістю.

Автор цієї роботи у свій час працював начальником статистичного підрозділу в управлінні внутрішніх справ на залізничній магістралі й одного разу був присутнім на оперативній нараді керівного складу підрозділу. На трибуні з доповіддю про результати діяльності відділу по боротьбі з організованою злочинністю виступав його керівник. З його слів виходило, що в результаті наполегливої роботи працівниками відділу боротьби з організованою злочинністю (далі - ВБОЗ) було виявлено «прекрасну організовану групу», членами якої було вчинено «два вбивства, три розбійних напади із застосуванням вогнепальної зброї, декілька грабежів» та інших особливо тяжких і тяжких злочинів. У контексті малося на увазі, що співробітники підрозділу ВБОЗ добре попрацювали і знешкодили стійку злочинну групу, члени якої вчинили немало суспільно небезпечних діянь і «прекрасно, що цю небезпечну діяльність було припинено». Можливо, це була просто обмовка, недолуга примовка, які часто трапляються, коли людина спочатку висловлює думку, а думає про те, що сказала тільки згодом, після сказаного. Проте дослівно слова «прекрасна група» з уст керівника правоохоронного органу звучали трохи дивно, якщо не сказати доволі дико: як може бути «прекрасною» група злочинців, які вбили декілька людей та послідовно

навмисно вчинили ще цілу низку суспільно небезпечних діянь, від яких у пересічних громадян буквально «волосся стає дибом».

Ще приклад: в одному з телеінтерв'ю на місці пожежі працівник Міністерства надзвичайних ситуацій у своїй «промові» повідомив про те, що було врятовано жінку, якій в результаті дії високої температури було спричинено шкоду «заднім кінцівкам»... Хочеться запитати: у якому «звіринці» навчали і виховували цього пожежного? Напевно, він хотів занадто заумно і вичурно висловитися і повідомити телеглядачам про заподіяні опіки ніг потерпілої людини. Проте замість прийнятої у медичних закладах термінології про «нижні кінцівки» ним було вжито ветеринарний термін, який звичайно застосовується до тварин. Не подумав. .

На думку автора, під час промов необхідно ретельно готуватися і продумувати подробиці тих відомостей, які будуть оприлюднені. У спеціалізованих навчальних закладах правоохоронної системи під час викладання спеціальних навчальних курсів з риторики, етики та з інших дисциплін необхідно звертати увагу на можливі подібні недолужності в процесі промов перед громадськістю або в теле- або радіоінтерв'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанов Ярослав. В поліції розповіли про цікаву деталь вбивства патрульних // uapress.info. - 25 вересня 2016. - [Електронний ресурс] - режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/145125>.

2. Степанов Ярослав. Троян розповів подробиці затримання вбивці двох патрульних // uapress.info. - 25 вересня 2016. - [Електронний ресурс] - режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/145177>.

Семененко Лариса Леонідівна, докторант
кафедри германської і фіно-угорської
філології Київського національного
лінгвістичного університету, кандидат
філологічних наук

МЕНТАЛЬНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЗНАНЬ ПРО ДІЙСНІСТЬ

Проблема типології знань у свідомості індивіда та їхньої об'єктивації мовними способами за допомогою мовних засобів є актуальною з часу постановки антропологічної парадигми в лінгвістиці, метою якої є визначити місце людської психіки в процесах категоризації дійсності, вивчити здатності і можливості мовної свідомості індивіда категоризувати і концептуалізувати знання про дійсність, результатом чого є впорядковані і систематизовані класифікації мовних одиниць залежно від галузей вживання, позаяк саме ці ментальні дії займають чільні місця в пізнавальних процесах.

Ментальні способи організації знання передбачають їхнє формування і впорядкування у свідомості в концептах різного рівня складності. Концептом визначаємо одиницю мислення, в межах якої накопичуються знання про певний сегмент дійсності: об'єкт, відношення між об'єктами чи процес та ін.

Концепти можуть мати різну структуру і містити різний обсяг знань. Так, М. М. Болдирев [1] виділяє такі ментальні структури, в межах яких категоризується інформація про дійсність загалом: конкретно-чуттєвий образ, схема, уявлення, поняття, прототип, пропозиція, фрейм, сценарій, гештальд, категорія, когнітивна матриця.

Складність визначення ментальних структур, у першу чергу, пов'язана з неможливістю чітко визначити межі між ментальною категорією і власне мовною. Дослідники не надто часто переймаються наведенням принципової різниці між цими формами знань. А між тим диференціація дозволяє розмежувати різні галузі когнітивістики і окреслити зацікавлення когнітивної лінгвістики. Концептуальне впорядкування знань у (тематичних) категоріях є універсальною здатністю людського організму класифікувати і укладати типології фактів/об'єктів дійсності. Власне цим ментальна категоризація значно

відрізняється від мовної, яка не позбавлена накладання значного культурно-семантичного пласту інформації на власне логічно-ментальні форми.

Способи формування концептів у свідомості людини можуть бути різними. Їхні характеристики часто залежать від каналів надходження інформації. М. М. Болдирев [1, с. 40] називає такі способи формування концептів у свідомості людини: (1) на основі чуттєвого досвіду, (2) через предметно-практичну діяльність людини, (3) через експериментально-пізнавальну і теоретико-пізнавальну діяльність, (4) на основі мисленнєвої діяльності та (5) на основі вербального і невербального спілкування. Власне нам видається така класифікація раціональною, проте такою, що відображає не способи, а джерела, через які формується певного типу концепт. Ми розуміємо способи як шлях досягнення якогось результату (спосіб - певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [3, с. 578]). Тому способами формування концептів у людській психіці визначаємо дію, пов'язану з формуванням певного концепту (наприклад, схематизація).

Виходячи із такого розуміння, визначаємо спосіб категоризації дійсності пізнавальною ментальною дією, за якої відбувається виділення класифікаційних ознак в об'єкта дійсності і співвіднесення цих ознак із центральним членом категорії (концептом, прототипом) для виявлення приналежності до цієї категорії і його місця в ній.

Що стосується структуризації знань в межах певної мовної картини світу (мовна категоризація), то їхнє впорядкування відбувається за законами і правилами мови, в якій формується / сформована база знань про певний виділений фрагмент / сегмент дійсності. Якщо взяти до уваги той факт, що під час вербального комунікативного акту відбувається зіставлення інформації, яка надходить, із системою наявних мовних знань і виявлення їхньої категоріальної приналежності, то логічним буде визначити, що будь-яка інформація надходить не хаотично, а через впорядковані канали. Тому можна систематизувати і описати способи, які є базовими в мовній категоризації дійсності.

Концептуальні характеристики об'єктів дійсності визначаються через лексичне (структурне) і прагматично зумовлене значення мовних одиниць. Для прикладу **міністерство** - це структура, що існує у світі об'єктивно (центральна урядова установа, яка відає окремою галуззю господарства або державного управління) [2, с. 742]. Ми можемо визначати структуру і набір сем в межах лексичного значення цього поняття і об'єктивувати знання про неї мовними способами за допомогою різних мовних засобів.

Способи мовної категоризації дійсності - це різні види номінації лексичної (пряма номінація, метафорична номінація, метонімічна номінація) і граматичного оформлення номінативи відповідно до часу, способу, виду, похідності / непохідності тощо та особливостей його відношень щодо інших об'єктів дійсності.

Ще більше ускладнює лінгвістичний аспект дослідження способів мовної категоризації прагматичний аспект висловлювання. Те, що в системі мови зазвичай сприймається як однозначне, в мовленні часто має діаметрально протилежне значення. Так, словосполучення **любити батьківщину, наш президент, миротворчий контингент** та ін. в мовленні трапляються з антонімічними значеннями. Ускладнюються такі випадки тим, що ментальна галузь джерела запозичення, наприклад, для метафоричної номінації часто не є тематично однорідної з галуззю, в яку приходить таке запозичення смислів.

Отже, знання про дійсність - це складний психічний феномен, що фіксується, накопичується, систематизується у свідомості у вигляді різноструктурних ментальних утворень та закріплюються в ментальному лексиконі за певними вербальними формами в межах мовних категорій - тематичних лексичних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : Введение в когнитивную лингвистику / Н. Н. Болдырев. - Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2014. - 236 с.
2. Словник української мови : в 11 томах. - Том 4. - 1973.
3. Словник української мови : в 11 томах. - Том 9. - 1978.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
докторант кафедри державного
управління та місцевого самоврядування
Дніпропетровського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного
управління при Президентіві України,
кандидат юридичних наук, доцент

АКРОНІМ «КВАНГО»: ГЕНЕЗА Й СУЧАСНА
СПЕЦИФІКА ФІКСАЦІЇ ТЕРМІНА НА НОРМАТИВНО-
ПРАВОВОМУ ТА НАУКОВОМУ РІВНЯХ

Компаративні дослідження широкого спектру сформували одну з фундаментальних парадигм розвитку сучасних суспільних наук. Не залишились осторонь від цих процесів і вітчизняні науки, передусім юриспруденція, політологія та наука державного управління. Одним із похідних результатів активного вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання та нормативно-правових джерел усіх рівнів є запозичення термінів-неологізмів у національний науковий тезаурус, що завжди пов'язано з відомими складнощами, пов'язаними зі ступенем адекватності мовного перекладу. Особливою мірою це проявляється у випадках зіткнення континентально-європейського праворозуміння зі специфікою іншої правової сім'ї (зокрема, англосаксонською) чи іншої моделі організації державної служби (емпіричною). Терміни- акроніми у цьому сенсі заслуговують на особливу увагу (з огляду на їх незначну поширеність в сучасному українському науковому дискурсі).

Досвід спостереження за розвитком цивільної служби Великої Британії в останній чверті XX-го та на початку XXI-го століть свідчить про те, що усталені традиціоналістські та консервативні концепти не здатні перешкодити системній модернізації, хоча, безумовно, уповільнюють її перебіг. Так звані «кванго» (quango) - квазіавтономні неурядові організації (quasi-autonomous non-governmental organization), що утворили особливу частину державної служби Великої Британії після початку реалізації програми «Наступні кроки» у 1988 р. [1, с. 261-262], стали, на наш погляд, по суті безпрецедентним

кроком до реалізації конвергентної форми взаємодії держави та громадянського суспільства.

Термін «квазінеурядова організація» був запропонований Аланом Пайфером, президентом Корпорації Карнегі, у 1967 році для опису «ініціатив, інкорпорованих до приватного сектору», але фінансованих Федеральним урядом США (агенції в оборонній сфері; організації, що фінансувалися ЦРУ; регіональні освітні лабораторії, встановлені адміністрацією Президента Л. Джонсона; агенції, що підтримувалися Управлінням Економічних Можливостей (Office of Economic Opportunity) у 1964-1981 рр. тощо) [3]. Ідеями А. Пайфера зацікавились у британському парламенті, побачивши в них дієвий інструмент, що здатний модернізувати тогочасну неповоротку та в деяких аспектах відверто застарілу бюрократію у Великій Британії. Спільний американо- британський проект результував як у створення акроніма «кванго», так і у проведення кількох конференцій та публікацію тематичних видань. Концепцію в кінцевому рахунку було втілено у життя в контексті програми модернізації британської цивільної служби.

У широкому сенсі під «кванго» слід розуміти будь-яку квазіавтономну неурядову організацію, якій урядові структури делегують владні повноваження у порядку деволюції та забезпечують фінансування чи принаймні підтримку [4]. У двотисячні роки термін набув ширшого тлумачення: органи, що частково або повністю фінансуються департаментами уряду, або навіть функціонують на засадах самофінансування та мають великий ступінь незалежності від уряду [2, с. 4].

Зазначимо, що термін «кванго» не використовується на рівні офіційних актів уряду Великої Британії, хоча і набув широкої популярності у наукових, науково-публіцистичних виданнях та політичних колах, де-факто узагальнюючи цілу низку специфічних органів, які дещо відрізняються один від одного за своєю природою: позавідомчі державні органи (Non-Departmental Public Bodies), відомства, що не входять до складу міністерств тощо. Основні кванго - це виконавчі органи (Executive quangos), дорадчі органи (Advisory), що консультують міністрів по спеціальних питаннях, трибунали (спеціалізовані

суди) та інспекторські ради (Boards of Visitors), що наглядають за пенітенціарною системою [2, с. 4].

У перших дослідженнях системного характеру в межах пострадянської літератури, присвячених тематичній проблематиці, закріпилася пряма транслітерація акроніма «quango», проте його визначення формулювалося за допомогою використання терміна «напівнеурядові організації» [1, с. 261], що, на наш погляд, не є точним.

Незважаючи на те, що правовий статус «кванго» в цілому було визначено ще у 70-ті роки минулого століття, потенціал цієї інституціональної форми було повністю розкрито лише в контексті програми реформ «Наступні кроки», що стартувала 1988 р. [1, с. 260-261] і передбачала упровадження у практику цивільної служби Великої Британії ринкових механізмів та стимулів за допомогою розподілу всіх урядових структур на центри формування політики та підпорядковані ним периферійні виконавчі служби з поступовою трансформацією останніх у квазіавтономні агенції з можливістю їх приватизації [1, с. 260]. При цьому тарифна сітка, пенсійні та інші гарантії зберігалися лише за персоналом центрів формування політики та деякими неприватизованими агенціями [1, с. 260]. Механізм роботи оновленої системи цивільної служби виглядає наступним чином: так звані ключові департаменти, що входять до складу центрів формування політики, в межах рамкових угод, які визначають мету діяльності, критерії оцінки ефективності діяльності та обсяги й порядок фінансування кванго, виступають у ролі «замовників робіт» для останніх. Керівники кванго використовують у власній управлінській діяльності ринкові механізми; це стосується в тому числі порядку наймання персоналу, встановлення розміру заробітної платні та штатного розпису [1, с. 261]. У результаті це дозволило заощадити кошти бюджету та надати відому свободу уряду у виборі виконавця окреслених функцій.

Предметна діяльність кванго охоплює всі аспекти суспільних відносин: вони функціонують у галузях енергетики, охорони навколишнього середовища, сферах туризму, спорту, охорони здоров'я, науки та техніки, музейної справи тощо [2, с. 5-9].

Застосування терміна «кванго» в зазначеній транслітераційній формі є вдалим рішенням з огляду на близьку відповідність складових елементів українського перекладу англomовному оригіналу (квазіавтономні неурядові організації) та усталеність цього акроніма в англomовній науковій та публіцистичній літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Государственная служба (комплекс. поход) : Учеб. пособие / А. В. Оболонский, А. Г. Барабашев и др. - М. : «Дело», 2000. - 440 с.

2. Lewis Dan. The Essential Guide to British Quangos / D. Lewis // London : Centre for Policy Studies, 2005. - 104 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.cps.org.uk/files/reports/original/111028110058-quangoesproofcopy.pdf>.

3. Pifer Alan. Letter: On Quasi-Public Organizations; Whence Came the Quango, and Why / A. Pifer // The New York Times. - 1987. - September 5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nytimes.com/1987/09/05/opinion/1-letter-on-quasi-public-organizations-whence-came-the-quango-and-why-969587.html?pagewanted=1>.

4. Roger. The Quango Phenomenon / R. Wettenhall // Current Affairs Bulletin. - Sydney, 1980. - 57 (10). - p. 14-22.

Wettenhall
Phenomenon /

Овсейчик Станіслава Володимирівна,
асистент кафедри стилістики та мовної
комунікації Інституту філології
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, кандидат
філологічних наук

**ТИПИ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-СЛІВ У СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Стрімкий поступ у науці і техніці, широке використання української мови в усіх сферах суспільного життя зумовлюють розвиток українських галузевих терміносистем. Телебачення,

інтернет, періодичні видання, наукова література подають комплексну інформацію з різних галузей знань, що зумовлює появу термінів-інновацій у мові.

Серед новітніх юридичних термінів особливе місце посідають терміни- складні слова, оскільки саме вони окреслюють власне юридичну семантику і не порушують одну з основних вимог до терміна - стислість.

Терміни складної структури мотивовані прагненням синтетично втілити кілька ідей, закріплених переважно за двома словами (кореневими основами). Регулярність вияву таких моделей цілком умотивовано може залежати від актуалізації вихідного слова, здатного приєднувати до себе ряд елементів, які перебувають між собою в певному лексико-семантичному зв'язку, що ніби конденсує, ущільнює зміст, розподілений між ними з метою «передати одним словом досить складне наукове поняття, бажанням увійти в європейську мовну спільність, мати єдиний термінологічний фонд» [1, с. 24].

Ці процеси набувають особливої ваги в контексті розвитку тенденції до економії мовних засобів, лаконічності висловлення, що загалом відбиває специфіку однослівного терміна як мовної одиниці і надає йому переваги над словосполученням [7, с. 35].

Типологію складних слів висвітлено у працях Н. Ф. Клименко [8], А. А. Дем'янюк [6], А. М. Нелюби [9], О. А. Стишова [13] та ін. Специфіку функціонування складних юридичних термінів розглянуто у працях Н. В. Артикуци [4], Г. С. Онуфрієнко [11], Н. В. Руколянської [12] та ін. Проте комплексне дослідження юридичної термінологіки, з'ясування особливостей структури і семантики її одиниць, вивчення системних відношень між ними перебуває в колі актуальних лінгвістичних проблем ще й досі.

Це стосується і специфіки реалізації складних слів юридичної галузевої лексики. Під час дослідження нами проаналізовано 138 таких одиниць, відібраних із спеціальних джерел (підручників з мовлення правника, словників).

Більшість складних юридичних термінів становлять **терміни-композиції** (від лат. *compositus* - складений, складний) - похідні складні слова, утворювані способом основоскладання

[15, с. 244]. Такі терміни, як і складні слова загальноповжитої лексики, утворено шляхом об'єднання в одне ціле кореневих морфем (основ) за допомогою інтерфіксів -о-, -е-, -є- або без них: *дактилограма* [14, с. 289], *законопроект* [10, с. 83], *законотворчість* [10, с. 83], *правоздатність* [3, с. 588], *правовірність* [3, с. 588], *фондовіддача* [3, с. 681], *казнокрад* [3, с. 488], *работорівля* [2, с. 501], *кримінологія* [14, с. 292], *самовиправдання* [3, с. 628], *двоєженство* [3, с. 415] тощо.

Термін-комполит постає як лексикалізація первинних, переважно підрядних двочленних словосполучень (двокореневих структур), що впливає на зміну структури нового слова, яка стає фіксованою [5];

6]. За класифікацією А. М. Нелюби, така модель трактується як інтерфіксально-суфіксальний різновид композиції з уточненням - варіація конфіксального [9, с. 96], у якому особливе функціональне навантаження несе суфіксальний формант - виразник родової приналежності слова (пор.: іменники-назви осіб: -ець, -ач, -тель, -ник;), пор.: *іпотекодержатель* [2, с. 524], *іпотекодавець* [10, с. 95]; *патентотримач*, *патентовласник* [2, с. 361]; *правознавець* [3, с. 588], *правонаступник* [3, с. 589], *правопорушник* [3, с. 590] тощо. Видовими терміноелементами у цих конструкціях є основи таких слів, як *іпотека*, *патент* і *право*, що виступають у функції кваліфікатора.

Спосіб творення юридичних термінів шляхом словоскладання порівняно з основокладанням є менш продуктивним. У складі української юридичної термінології таких термінів-юкстаполитів (від лат. *juxta* - поряд, біля і *rogiu* - положення) - кількаосновні складні слова, що утворені шляхом складання слів або словоформ) [15, с. 742] - невелика кількість. Пор., наприклад: *адвокат-консультант* [2, с. 62], *поручитель-гарант* [3, с. 572], *державо-кредитор* [2, с. 471], *власник-господар* [2, с. 354], *злочинець-утікач* [3, с. 76] тощо.

Крім безпосередньо складних слів, в українській юридичній термінології зафіксовано випадки вживання складноскорочених назв-аббревіатур, «з'єднувані компоненти яких є здебільшого асемантичними частинами слова або окремими звуками ... слів» [1, с. 66].

На матеріалі юридичної термінології виділено два типи аббревіатур: **ВР** (Верховна Рада), **ВРЮ** (Вища рада юстиції) [10, с. 51], НРУ (Народний Рух України) [14, с.201] - ініціальні (літерні) аббревіатури, що вимовляються за опорними буквами слова; **держ/департамент** [10, с. 61], **держ/мито** [14, с. 48], **проф/спілка** [2, с. 514], **госп/розрахунок** [3, с. 410] - часткові аббревіатури, утворювані на базі складних найменувань шляхом поєднання сегментів слів у складі словосполучення переважно за моделлю - частина слова + ціле слово.

Таким чином, аналіз представлених юридичних термінів - складних слів дає підстави вважати, що складання як спосіб словотвору, реалізований у термінах-композиціях, юкстапозитах та аббревіатурах, зазнає послідовної активізації. У подальшому видається перспективним встановлення дериваційного потенціалу складних юридичних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л. Є. Складання як один із способів словотворення / Л. Є. Азарова, Н. Й. П'яст ; Вінниц. нац. техн. ун-т. - Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. - 123с.
2. Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права / Упор. : В. І. Муравйов [та ін.] ; за ред. В. І. Муравйова, Л. І. Шевченко. - К. : Арій, 2010. - 608 с.
3. Англо-український українсько-англійський юридичний словник: близько 70 000 термінів / Упор. : Л. І. Шевченко, В. І. Муравйов [та ін.] ; за ред. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйова. - К.: Арій, 2010. - 704 с.
4. Артикуца Н. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію // Наталія Артикуца // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць - Вип. 6. - К. : КНЕУ, 2005. - С. 84-89.
5. Виноградов В. А. Словосложение // Языкознание : Большой энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева (гл. ред.). - 2-е изд. - М. : БРЭ, 1998. - С. 469.
6. Дем'янюк А. А. Композити як об'єкт дослідження в українській мові / А. А. Дем'янюк // Актуальні проблеми

української лінгвістики: теорія і практика. - В. VIII. - К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2003. - С. 38-45.

7. Зеніна А. Типи складних слів у сучасній банківській термінології / Анастасія Зеніна // Лінгвістичні студії. - 2011. - Випуск 23. - С. 35-39.

8. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів в сучасній українській мові : монографія / Н.Ф. Клименко. - К. : Наук. думка, 1984. - 244с.

9. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови: монографія / А. Нелюба. - Харків, 2007. - 302 с.

10. Нові слова та значення : словник / Інститут укр. мови НАН України; уклали Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. - К. : Довіра, 2009. - 271 с.

11. Онуфрієнко Г. Синтагматичні властивості гібридних дериватів у правничій термінології / Галина Онуфрієнко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». - 2000. - № 402. - С. 375-379.

12. Руколяньська Н. Іменникові композити у правничій термінології / Наталія Руколяньська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». - 2000. - № 402. - С. 371-374.

13. Стишов О. Сучасне українське словотворення : основні тенденції розвитку / Олександр Стишов // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя / відп. ред. Г. І. Мартинова. - Черкаси, 2009. - Вип. 8. - 348 с. - С. 136 - 147.

14. Токарська А. С. Культура фахового мовлення правника : навч. посібник / А. С. Токарська, І. М. Кочан. - Львів : Світ, 2003. - 312 с.

15. Українська мова. Енциклопедія. - К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. - 752 с.

Кличков Андрій Олексійович,
ад'юнкт кафедри цивільного права і
процесу Національної академії
внутрішніх справ;

Науковий керівник: Зайка Ю. О.,
професор кафедри цивільного права
і процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

УКРАЇНСЬКА ЦИВІЛІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Основним засобом комунікації між людьми, **вираження їх думок** і одним з головних чинників що сприяє розвитку суспільства і держави є мова загалом і наукова зокрема. Невід'ємною частиною наукової мови є термінологія, яка займає фундаментальне місце в обслуговуванні всієї [наукової структури](#).

Термін (від лат. terminus - межа, кордон) - слово або словосполучення, яке точно й однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо, його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. На відміну від слів загальної лексики, які часто є багатозначними та мають емоційний відтінок, терміни в межах сфери застосування є однозначними й позбавлені експресії [1].

Юридична термінологія (від лат. - межа, кордон, межовий знак і грец. - слово, вчення) - це сукупність термінів, яка виражає систему правових понять та призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки і практики.

Цивілістична термінологія як прояв української юридичної термінології поєднує в собі найбільш вдалі й точні терміни, що позначають найважливіші поняття цивільного права, які набувають статусу нормативно-правових, а потім використовуються у всіх сферах цивільно-правової діяльності, у всіх видах нормативно-правових актів.

Сучасна юридична термінологія є розгалуженою і динамічною системою найменувань правових явищ, понять, інститутів, категорій тощо. Вона ієрархічно структурована на підсистеми (галузі, підгалузі) та групи термінів на основі логіко-

змістових зв'язків між поняттями. Має ядро (основний термінологічно-правовий фонд) і периферію (суміжні з правом ділянки), в яких під впливом екстралінгвістичних та власне мовних чинників постійно відбуваються певні лексико-семантичні зміни, процеси термінологізації та детермінологізації.

Н. В. Артикуца зазначає, що загальний стан правничої термінології є своєрідним індикатором розвитку суспільства: «Увага до юридичної термінології та її розбудови на власній національній основі, ступінь розробленості й впорядкування, стан і глибина її наукового вивчення - це показники рівня розвитку держави, суспільства, нації, національної свідомості і правосвідомості, національної культури у різних її проявах» [2].

На жаль, розвиток української юридичної термінології як і всієї української наукової мови, відбувався в умовах тривалої відсутності державності, а після здобуття незалежності під суттєвим впливом російської мови.

Учений-мовознавець С. І. Караванський зазначав: «Читаючи Конституцію України, важко збутися враження, що це переклад з російської мови, і то не найкращий». Наприклад він вважає що термін «показання» є точною копією російської форми. Відповідно, в статті 63 Конституції України, замість «давати показання» було б більш доречно, використовувати коротше і простіше «свідчити» [3].

Серед найтипівіших труднощів, що зустрічаються у сучасній цивілістичній термінології є термінологічні синоніми. Наприклад: строк - термін.

У статті 251 Цивільного кодексу України законодавець визначає поняття «строк» та «термін».

Під **строком** у цивільному праві розуміють певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Так, якщо протягом трьох років громадянин відсутній за місцем постійного проживання і його місцезнаходження невідоме, то суд, за заявою зацікавленої особи, може оголосити такого громадянина померлим. Цей проміжок часу (три роки) і є строком.

За своєю правовою природою строки належать до юридичних фактів, найчастіше - до подій, оскільки перебіг чи настання строку має об'єктивний характер і, як правило, не залежить від волі суб'єктів цивільних правовідносин.

Терміном є певний **момент** у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Термін може визначатися або вказівкою на час, або подією, яка має відбутися.

Одним із шляхів подолання проблеми росіянізмів в юридичній термінології може слугувати складання термінологічних словників які сприяють, передусім, правильному слововживанню, розвитку найрізноманітніших словесних конструкцій і появі нової юридичної лексики тощо.

Зараз можемо констатувати, що українська юридична термінологія потребує значних зусиль з боку науковців спрямованих на її удосконалення, зокрема на позбавлення від росіянізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упор. Бусел В. Т. - К. : Перун, 2005. - 1728 с.

2. Артикуца Н. В. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології / Н. В. Артикуца // Право України. - 1998.- № 4. - С. 56-57.

3. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я» / Святослав Караванський. - К. : КМ Академія, 2001. - 240 с.

Нечваль Анна Олегівна, ад'юнкт
Національної академії внутрішніх
справ;

Науковий керівник: Самодін А. В.,
завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ,

АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Діяльність правознавців починається з опрацювання юридичної літератури, що дає змогу накопичити необхідний обсяг знань. Засвоєння та залучення до вжитку термінології конкретної галузі права - один із найважливіших елементів функціонування правового середовища.

Сьогодні законодавство України перебуває на етапі реформування. Цей процес, безумовно, складний та викликає ряд неузгодженостей між раніше діючими та новими нормами права. Підміна понять, структурна неузгодженість, а часом і повна відсутність тлумачення понять - основні види колізій в умовах формування законодавства країни.

Як зазначають В. Титов та С. Зархіна, мова права має бути точною та ясною, її слова і терміни повинні мати суворо визначений смисл, а також їй мають бути притаманні простота і надійність синтаксичних конструкцій, що виключають двозначність. Наведена думка відомих вітчизняних дослідників закінчується такими словами: «Оскільки правова норма за своєю логічною природою є командою, що виражає вимогу, уповноважування, дозвіл або заборону, неточність або двосмисленність в її вираженні призведе до того, що її не будуть адекватно розуміти й виконувати» [4, с. 14 - 22].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) України, кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. У контексті однієї із основоположних засад кримінального провадження, варто звернути увагу на тлумачення поняття «право», через призму джерел його походження. Отже, основними джерелами права є: правовий звичай, правовий (судовий, адміністративний) прецедент, нормативно-правовий договір та нормативно-правовий акт [3, с. 178-179]. Із сказаного зрозуміло, що складовою права є не лише законодавча база, а й інші інститути, які в нашій країні, з юридичного погляду, не рівносильні. У ч. 2 ст. 8 КПК України законодавець зазначає, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1]. На нашу думку, не є доцільним виокремлення одного із джерел права, що прямо суперечить природі його походження.

Щодо питання структурної неузгодженості, то, як приклад, можемо розглянути Розділ III КПК України «Досудове розслідування», а саме Главу 20 «Слідчі (розшукові) дії» та Главу 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Відповідно, до ч. 1

ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [1]. Проте у змісті глави 20 «Слідчі (розшукові) дії» відсутні будь-які відомості про розподіл слідчих (розшукових) дій. Вважаємо, що доцільним є виокремлення таких трьох глав: загальні положення слідчих (розшукових) дій (з урахуванням особливостей їх розподілу), гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

У Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 з'явилася новела - «поліцейське піклування». Статтею 41 вказаного закону, перераховано осіб, відносно яких здійснюється цей поліцейський захід, його процес та наслідки [2]. Проте розкриття змісту поняття «поліцейське піклування» законодавець не надає, що унеможливорює однозначне розуміння новели ні з теоретичного, ні з практичного погляду.

Отже, необхідним елементом функціонування правової держави є узгоджена термінологічна система у законодавстві, що забезпечує належне тлумачення та реалізацію правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (ред. від 11 червня 2016 р.) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VTTT. (редакція від 05 жовтня 2016 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Загальна теорія держави і права : підручник. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.]. - Харків : Право, 2009 - С. 178 - 198.
4. Литвинов О. М. Знову щодо проблеми прихованих інтенцій культури в юридичній термінології або про новий сюжет з нового КПК України / Вісник Державного луганського університету внутрішніх справ ім. О. Е. Дідоренка, № 2 - 2014. - С.14 - 22.

Рибик Лариса Анатоліївна,
аспірант докторантури та
аспірантури Національної академії
внутрішніх справ;
Науковий керівник: Давидова О. В.,
доцент кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент

ЕТИМОЛОГІЯ ТЕРМІНА «ВДОВА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Кожна галузь науки в процесі свого розвитку проходить шлях формування власної лексики і спеціалізації мовних засобів для виконання своїх завдань у межах наукового стилю. Відбувається становлення наукового стилю завдяки відборумовних засобів, зокрема їх спеціалізації і термінологізації. Тобто загальнонавчване слово за допомогою семантичного розвитку переходить в спеціальне, стає терміном. Як зазначив академік В. В. Виноградов: «Будь-яка наука починається з результатів, здобутих мисленням і мовленням народу, і в подальшому своєму розвитку не відривається від народної мови» Г2, с. 162-1891.

Точність і ясність розуміння наукової думки забезпечується правильним вживанням слів, зокрема конкретними термінами. У мовознавчій літературі існує багато спроб визначити поняття «термін», встановити співвідношення терміна, слова і поняття Г5, с. 2211. Проблематику терміну досліджували Т. Андрусяк, Н. В. Артикуца, М. Б. Вербенец, М. Вікул, В. В. Головченко, Ю. Зайцев, Г. Зацерковний, Іван Огієнко (Митрополит Іларіон), А. Ю. Іванова, Д. С. Лотте, А. В. Крижановская, Л. А. Симоненко, Л. І. Чулінда та ін. Майже вся науковці, надаючи визначення «термін», звертають увагу на його зв'язок з поняттям: 1) термін - це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя Г1, с. 1241]; 2) «терміни - це слова спеціальні, обмежені своїм

особливим призначенням; слова, які прагнуть бути однозначними як точний вираз понять і називання речей» [8, с. 1101; 3) «у широкому розумінні терміни - це слова або словосполучення, що виражають певне поняття тієї чи іншої галузі науки, техніки та інших сфер людської діяльності» [7, с. 14].

Тлумачення правових текстів здійснюється через декодування мовних засобів. Використання різної термінології призводить до неоднозначності в інтерпретації і як результат різні правові наслідки і правові статуси. Так наприклад, слово «**вдова**» не є загальноживим терміном. У Законі України «Про Національну поліцію» зазначено: «Члени сімей поліцейських, які загинули (померли) під час проходження служби в поліції, мають право на безоплатне санаторно-курортне лікування та оздоровлення один раз на два роки. До таких членів сімей належать: **дружина (чоловік)**, якщо вона (він) не одружилися вдруге» [3]. У словнику чітко зазначено тлумачення «Вдова (Удова), Жінка, яка після смерті чоловіка не одружилася вдруге» [9, с. 312] і «Дружина, Одружена жінка стосовно до свого чоловіка» [9, с. 424]. Блез Паскаль казав, що думка змінюється залежно від слів, які її висловлюють. У конкретному випадку сенс статті закону не змінюється, але не треба забувати, що за кожним словом стоїть людина і її доля.

Аналізуючи інші статі Законів України, з'ясували, що термін «вдова» використовують: у Законі України [«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»](#) - «**Вдова (вдівець)** загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина (чоловік) військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, у разі якщо вона (він) не взяла (не взяв) інший шлюб» [4]; [Хартії соціального забезпечення](#), ООН - «**вдови**, які мають дітей, повинні знаходитися під особливим захистом» [11], а також Конвенціями Міжнародної організації праці - «Для **вдови** право на допомогу може обумовлюватися досягненням установленого віку» [6].

Отже, розділяючи погляди низки вчених, розуміємо під терміном слово, яке має співвідношення до спеціального поняття, явища чи предмета. І враховуючи вищесказане,

вважаємо що слово «*вдова*» може бути терміном юридичної наукової мови, використання якого не тільки є доречним в статті закону, а і дає змогу чітко зазначити соціальний статус жінок, чоловіки яких загинули. Правильне застосування того чи іншого поняття це повага до мови і повага до долі людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол.ред. В. Т. Бусел]. - Київ; Ірпінь : Перун, 2003. - С.1426.
2. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. - М., 1977. - С. 162-18
3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580УШ, ст. 95 п. 7.
4. Закон України [«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»](#); від 20.12.1991 № 2011-ХІІ, ст. 18, п. 6.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. - К., 1969. - С. 306.
6. Конвенція про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника № 128. Класифікація від 28.06.1952, р.І, ст.1 п.І.
7. Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии / А. В. Крыжановская, Л. А. Симоненко. - К. : Наукова думка, 1987. - 161 с.; С. 14.
8. Реформатский, А. А. Введение в языковедение: учеб. для филол. фак. пед. ин-тов / А. А. Реформатский. - 4-е изд-е, испр. и доп. - М. : Просвещение, 1967. - 542 с.; С. 110.
9. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. - К. : Наукова думка, 1970-1980. - Т. 2. - С. 424.
10. Хартія соціального забезпечення, ООН; Хартія, Міжнародний документ від 15.02.1982, III п. 7.

Куцук Катерина Володимирівна,
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх
справ;

Науковий керівник: Чурпіта Г. В.,
професор кафедри цивільного права і
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕПОВАГА ДО СУДУ»

Конституцією України право на здійснення правосуддя делеговано виключно судам (ст. 124). Відповідно до ч. 1 ст. 129 Основного Закону, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Очевидно, що у правовій державі, де діють принципи законності, верховенства права і незалежності суддів, таке явище як прояв неповаги до суду в кожному конкретному випадку повинно викликати адекватну реакцію у вигляді застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності.

І, дійсно, положення про притягнення винних осіб до юридичної відповідальності у разі неповаги до суду або судді закріплене у ч. 5 ст. 129 Конституції України. Окремі норми щодо підстав та порядку притягнення особи за неповагу до суду містяться також у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства, Господарському процесуальному кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Постанові Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади», наказах Державної судової адміністрації України від 18 жовтня 2004 року № 182/04 «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами», від 14 липня 2011 року № 112 «Про затвердження Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності».

Цивільним процесуальним законодавством України також передбачено відповідні заходи реагування у разі прояву неповаги до суду - заходи процесуального примусу. Однією із ознак вищезгаданих заходів є їх примусовий характер, оскільки заходи процесуального примусу застосовуються судом всупереч волі та бажанню правопорушника шляхом вжиття заходів фізичного чи психологічного впливу та завжди пов'язані з деякими обмеженнями прав і свобод певних суб'єктів.

Відтак, зважаючи на передбачену законодавством можливість суворого реагування на прояви неповаги до суду, доцільно з'ясувати, що ж включає у себе це поняття та які саме дії порушника підпадають під визначення вказаного терміну.

Слід звернути увагу на те, що на сьогодні в законодавстві України немає окремого нормативно-правового акта, який би визначав повний перелік діянь, які підпадають під визначення поняття «неповага до суду». На противагу зазначеному, у колишньому СРСР діяв Закон «Про відповідальність за неповагу до суду» від 02 листопада 1989 року, згідно з яким неповагою до суду вважалося: втручання у вирішення судових справ (ст. 1), погроза щодо судді чи народного засідателя (ст. 2), образа судді або народного засідателя (ст. 3), невиконання судового рішення (ст. 4), прояв неповаги до суду (ст. 5), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 6), невжиття заходів щодо окремої ухвали (постанови) суду або подання судді (ст. 7). Крім того, проявом неповаги до суду вважалося злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача або невідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи порушення порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил» (ст. 5) [1, с. 296].

Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 4 травня 1990 року № 9166-XI Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) було доповнено статтею 185-3 «Прояв неповаги до суду», яка, з урахуванням деяких доповнень, є чинною і нині.

Отже, статтею 185-3 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду, що виразився у

злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, а також злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд.

Аналізуючи норми зазначеної статті, можна дійти висновку, що неповага до суду може проявлятися як у формі активних дій, так і у формі бездіяльності. Так, до активних дій, що свідчитимуть про неповагу до суду, можна віднести невідкорення свідка, потерпілого, позивача, відповідача та інших громадян розпорядженням головуючого у судовому засіданні, порушення порядку в судовому засіданні, а також вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил.

Розпорядження головуючого - це усні владні вказівки суду учасникам процесу, спрямовані на забезпечення порядку в судовому засіданні [2, с. 298]. Відповідно, їх порушення свідчатиме про неповагу до суду, та, як наслідок - застосування відповідних заходів реагування.

Як уже було зазначено вище, чиним законодавством не передбачено, які дії можуть бути кваліфіковані як порушення порядку в залі судового засідання. І в цьому немає практичної потреби, оскільки перелік таких конкретних дій був би досить «об'ємним». Тому в кожному конкретному випадку суд вирішує, чи порушує особа встановлений порядок. При цьому суд, як правило, керується своїм внутрішнім переконанням про громадський порядок. Судова практика показує, що як порушення порядку в залі судового засідання, здебільшого, розцінюються суперечки та сварки між сторонами, гучні репліки, жвава жестикуляція присутніх тощо [3, с. 214-215]. Також, це можуть бути дії, спрямовані на протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства, внаслідок яких судочинство не може відбутися взагалі або істотно ускладнюється (хуліганські дії в приміщенні суду, образа судді чи інших учасників процесу, псування обладнання або меблів, пошкодження електричних мереж суду, неправдиві повідомлення про наявність вибухових чи отруйних речовин, порушення санітарного чи протиепідемічного законодавства тощо) [4, с. 273].

Таким чином, активні умисні дії особи, спрямовані на порушення порядку у судовому засіданні є протиправними, свідчать про неповагу до суду та тягнуть за собою застосування відповідних заходів реагування.

Що стосується протиправної бездіяльності, яка також є проявом неповаги до суду, то тут мова йде про ухилення особи від виконання покладених на неї процесуальних обов'язків. Так, Пленум Верховного Суду України у п. 16 своєї Постанови від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» як неповагу до суду визначив злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, невідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушення порядку під час судового засідання, а також вчинення будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

У пункті 3 вказаної Постанови зазначено, що суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ та наявності підстав вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності. При цьому, не можна оминати увагою той факт, що у кожному конкретному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про неповагу до суду, суд має вирішити питання про притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, передбаченої статтею 185-3 КУпАП.

Отже, аналізуючи положення національного законодавства можна дійти висновку, що законодавцем не дотримано принципу правової визначеності щодо підстав притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду, оскільки норми законів та підзаконних актів здебільшого закріплюють оціночні поняття («злісне ухилення», «явна зневага», «порушення порядку»), і очевидно, що їх тлумачення може носити суб'єктивний характер. Тому, на наш погляд, доцільною є подальша розробка окресленої проблематики для чіткого визначення поняття «неповага до суду». Норми права щодо відповідальності за правопорушення у сфері правосуддя становлять важливу гарантію забезпечення незалежності суду та верховенства права, а тому чітке розуміння того, що саме включає у себе поняття «неповага до суду» сприятиме

підвищенню об'єктивності та неупередженості під час розгляду питання про притягнення порушника до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остафійчук Л. Неповага до суду в українському законодавстві / Людмила Остафійчук. // EVROPSKÝ POLITICKÝ A PIAUM DISKURZ. - 2015. - № 2. - С. 294-298.

2. Кравчук Володимир Миколайович. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України : [станом на 1 жовтня 2010 р.] / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. - 2-ге вид., перероб і допов. - Х. : Фактор, 2010. - 786 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; С.С. Бичкова (ред.). - К. : Атіка, 2008. - 840 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практич. коментар станом на 22.06.2010 / Андронов І. В. [та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова [та ін.]. - К. : «Правова єдність», всеукраїнська асоціація видавців, 2010. - 648 с.

СЕКЦІЯ 3
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАЇЬ
В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Дудко Ірина Володимирівна,
професор кафедри української мови
Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова,
кандидат філологічних наук, доцент

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ДІЄСЛОВА В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дієслово - це універсальна частина мови, що, втілюючи наше знання про просторово-часові характеристики об'єктів позамовного світу, про людську діяльність, означає дії та стани, спрямовані на відображення дій та станів у позамовному світі, і характеризується узагальненим значенням процесуальності [2, с. 16].

Дієслово репрезентує найважливіший фрагмент мовної картини світу [7, с. 110-111] через семантику кореневих морфем (лексичну семантику), через семантику афіксальних морфем, що є носіями того чи того категорійного значення (семантику граматичних категорій). Семантика процесуальності набуває в системі граматичних категорій дієслова складної і багатоаспектної організації, виявляючи регулярні й обов'язкові варіанти, пов'язані зі змістом категорій виду, стану, способу, часу, особи. На думку Ю.О. Пупиніна, «сукупний зміст системи граматичних категорій дієслова виступає як реально-мовна зумовленість (і конкретне виявлення) «процесуальності» дієслова в таких протиставлюваних один одному семантичних елементах, як, наприклад, реальність / ірреальність, минулий / теперішній / майбутній час, цілісність / нецілісність тощо, а також ... в комбінаціях таких семантичних елементів» [6, с. 44]. Граматичне значення «процесуальності», як і будь-яке граматичне значення, має певні формальні показники. Такими формальними показниками або зовнішніми виразниками граматичного значення «процесуальності» є морфологічні та синтаксичні властивості дієслова.

Опис граматичних категорій, зокрема дієслівних, не можна вважати достатньою мірою адекватним, якщо розглядати їх в так званому «чистому вигляді», абстрагуючись від обов'язкової співвіднесеності їхнього функціонування з реальною ситуацією спілкування, з конкретними мовленнєвими реалізаціями.

У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує аналіз дієслова з його граматичними особливостями у дискурсі.

Дискурс - це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими) чинниками; текст, розглянутий в контексті подій; мовлення, розглянуте як цілеспрямований, соціальний акт, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах) [4, с. 136].

Юридичний дискурс є різновидом інституційного дискурсу, має чітку мету, визначених учасників та встановлений шаблон розгортання мовленнєвої ситуації. Юридичний дискурс витлумачують як текст права в динаміці, у процесі тлумачення і роз'яснення. Як зазначає Н.Є. Коваль [3], він є специфічним видом комунікації, який функціонує у різних середовищах: 1) судових засіданнях; 2) консультаціях (адвокат - клієнт); 3) допитах свідка в усній формі; 4) законодавчих документах (законах, контрактах, угодах); 5) судових протоколах та рішеннях суду. У межах юридичного дискурсу виокремлюють такі його основні типи: 1) законодавчий; 2) усний судовий; 3) письмовий судовий; 4) освітньо-правовий.

Мові права в цілому властиві такі ознаки: офіційність; повнота; раціональна стислість; аргументованість; системність; логічність; об'єктивність; вмотивованість; однозначність; достовірність; зобов'язально-інформативний характер; зрозумілість, точність і визначеність; нейтральність; кодифікованість; стандартизованість; сталість; нормативність мовних засобів тощо [1; 5, с. 61].

Юридичний дискурс репрезентований різножанровими документами законодавчого (*конституція, постанова, указ, декрет, кодекс*), дипломатичного (*договір, угода, конвенція, декларація, меморандум, нота*), судово-правового (*позов, апеляція, касаційне подання*), адміністративно-канцелярського (*акт, протокол, заява, ухвала, контракт, доручення*) характеру.

У мові права використовуються книжні дієслова та їх форми: **визначати, активізувати, дезінформувати, знаменувати, символізувати.**

Розпоряджувальний характер інформації передають дієслівні структури зі значенням модальності необхідності та можливості: **Насамперед треба акцентувати свою увагу на тих обставинах, що наявні у справі; Укладення договорів повинно здійснюватися** з додержанням умов.

Інфінітив у наказах, розпорядженнях, службових листах, інструкціях, дорученнях надає висловленню категоричності: **вважати, доручити, звільнити, призначити, внести пропозицію, рекомендувати до зарахування, вилучити з ужитку, затвердити на посаді, допустити до участі в конкурсі, позбавити пільг, встановити доплату в розмірі, заборонити** здійснення розрахунків з бюджетом у грошовій формі.

Найпоширенішою дієслівною формою є форма теперішнього часу першої особи множини або третьої особи множини та однини із значенням позачасовості: **ми вимагаємо, дирекція звертається, рівень інфляції становить, підприємства несуть відповідальність, вважаємо за доцільне звернутися до ректора університету, наймач відповідає за майно, банк впроваджує нові форми роботи з клієнтами, допускають до участі в конкурсі осіб, Верховна Рада України від імені Українського народу приймає цю Конституцію.**

Теперішній час може вживатися у значенні майбутнього, коли треба підкреслити обов'язковість виконання дії (**рада розпочинає роботу об 11-й годині, засідання суду розпочинається завтра о 10-й**).

Форми майбутнього часу часто набувають відтінків повинності, можливості, необхідності: **Військове командування виділить ...** (= «має виділити»).

Дієслова доконаного виду утворюють просту форму майбутнього часу: **профінансуємо, сплатимо, переглянемо.** Дієслова недоконаного виду мають просту і складену форми майбутнього часу. У юридичному дискурсі переважають складені форми дієслів недоконаного виду майбутнього часу: **кредитні та фінансові установи будуть** вживати належних

заходів, **держави-учасниці будуть** забезпечувати інформування.

Дієслово **бути** в усіх особах однини і множини теперішнього часу має форму **є**: **підприємство є юридичною особою, контракт є документом, Україна є унітарною державою.**

Фіксують також використання пасивних конструкцій: **Перевищення своїх повноважень, зловживання службовим становищем переслідуються законодавством України; активних дієприкметників минулого часу та пасивних дієприкметників: збіднілий, збанкрутілий, підтверджений; покритий акредитив; опротестований вирок; втрачена вигода; вироблений національний дохід.**

Предикативні форми на **-но, -то** виражають значення результативного стану, тому їх вживають замість пасивних дієприкметників, якщо хочуть наголосити на дії, а не на ознаці: **У зобов'язанні визначено** грошовий еквівалент в іноземній валюті; пор. також: **Запрошення розіслано вчасно** замість **Запрошення розіслані вчасно.**

Інтегральною ознакою юридичного дискурсу виступає ситуація спілкування в юридичній сфері, яка разом з екстралінгвістичними чинниками визначає його диференційні мовні ознаки. Отже, юридичний дискурс - це комплексна система лексичних, граматичних і синтаксичних засобів вираження, що підпорядковується завданням і цілям комунікації у сфері права, характеризується специфічною термінологією й особливими юридичними категоріями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н.В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України [Текст] / Н.В. Артикуца // Зб. матеріалів наук.- практ. конф. - С. 155-158.

2. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. - К.: Наук. думка, 1988. - 256 с.

3. Коваль Н.Є. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англomовних законодавчих та судових документів): Автореф. дис. ... канд. філол.наук / Одеський

національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса, 2007. - 22 с.

4. Лингвистический энциклопедический словарь/ гл. ред. В.Н. Ярцева. - Москва: Сов. энциклопедия, 1990. - 685с.

5. Правнича лінгвістика: навч. посіб. [Текст] / Г.П. Проценко, Л.М. Шестопалова, О.Ф. Прохоренко [та ін.] за заг. ред. С.М. Гусарові. - К.: ПАЛИВОДА А. В., 2010. - 312 с.

6. Пупынин Ю.А. Грамматические категории русского глагола в их системно-парадигматических и функциональных связях / Ю.А. Пупынин // Межкатегориальные связи в грамматике / отв. ред. А.В. Бондарко. - СПб.: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1996. - С. 43-60.

7. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А.А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. - М.: Наука, 1988. - С. 108-140.

Вовк Мирослава **Петрівна,**
професор кафедри загальноправових і
психологічних дисциплін
факультету підготовки фахівців для
Національної гвардії України
Національної академії внутрішніх
справ України; провідний науковий
співробітник відділу змісту і
технологій навчання дорослих
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України, доктор
педагогічних наук

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЯК КРИТЕРІЙ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

На сучасному етапі реформування вищої військової освіти актуалізується проблема формування фахових компетентностей майбутнього офіцера, з-поміж яких ціннісне ставлення до використання ресурсів рідної мови у процесі професійної комунікації визначає мовно-комунікативна компетентність.

Майбутній фахівець як культуромовна особистість (О. Семеног) має насамперед володіти термінологічною, лексикографічною культурою, яка визначає спрямованість особистості на опанування і реалізацію нормативного використання галузевої термінології у професійному середовищі, що сприяє розвитку професіоналізму, формуванню мовно-комунікативної культури фахового спілкування.

Окремі проблеми формування термінологічної культури фахівців різних сфер порушували О. Семеног, Л. Пшенична, В. Шевченко та ін. Теоретичні засади, особливості розвитку галузевих терміносистем обґрунтовано у публікаціях О. Кобилинської, Ю. Бойка, Е. Огар, К. Панасюк, С. Шевчук та ін.

На сучасному етапі у військовому середовищі функціонує специфічне військове утворення - Національна гвардія України, функції якої закріплені у Законі України «Про Національну гвардію» (2014). Специфіка процесу формування термінологічної культури майбутнього фахівця Національної гвардії України зумовлена необхідністю опанування термінолексем власне військової галузі, а також окремого спектру терміносполук, пов'язаної з діяльністю військового формування з правоохоронними функціями.

На думку О. Семеног, термін (від лат. *terminus* - межа) - це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності [3, с. 26]. Л. Пшенична, В. Шевченко, Н. Шишкіна обґрунтовують, що «термін - це будь-яке слово чи словосполучення природньої або штучної мови, що **позначає** утямок (осягнення розумом об'єкта пізнання. - М.П.), словесно представлений дефініцією, є складником словникового фонду мови (номінативна функція) і заступає у фаховому тексті дефініцію утямку (комунікативна функція); будь-яке слово чи словосполучення природньої або штучної мови, що позначає утямок, представлений дефініцією й заступає її у фаховому тексті» [2]. Науковці акцентують увагу на таких ознаках терміна, як: системність, точність, прагнення до однозначності, наявність дефініції, кодифікація у словниках, створення на основі національної мови або іншомовне запозичення, є одиницею словникового (термінологічного)

фонду, реалізується в усному мовленні або фахових текстах тощо.

Військова терміносистема в історичній ретроспективі розвивалась з урахуванням соціально-політичних, науково-технічних, освітніх чинників, які визначили семантичну специфіку термінологічних груп військової лексики, способи їх творення, походження. На сучасному етапі розвитку української військової термінології (1990-і рр. - перше десятиліття XXI ст.) пов'язаний з відродженням традицій термінотворення і терміновживання на національній основі, активізацією лексикографічної роботи у військово-професійному середовищі. Зокрема з початку 1990-х рр. вийшли друком такі видання, як: Я. Яремко «Нариси з історії української військової термінології» (2012), А. Бурячок «Російсько-український словник для військовиків» (1995), «Російсько-український словник військово-технічних термінів» (за ред. М. Гуця, 1994), Б. Канцелярук «Словник військових термінів» (1993), О. Шмаков «Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань» (2005) та ін.

Упродовж останнього десятиліття розвивається такий лексикографічний напрям, як комп'ютерна (електронна) лексикографія, яка, на переконання О. Семеног, «стимулює розвиток, зумовлює інформаційно-комп'ютерну складову в лексикографічній культурі сучасного користувача» [3, с. 59-60]. Дослідниця наводить відомості про розвиток електронної лексикографії в Україні. Електронні словники видає Український мовно-інформаційний фонд, який в онлайн-овому варіанті розробив інтегровану лексикографічну систему «Словники України», до складу якої включено п'ять академічних словників нового покоління: орфографічний, транскрипцій, фразеологічний, синонімів та антонімів (252 тис. слів), яка, за свідченням фахівців, немає аналогів у світі. На сьогодні впорядковується «Великий тлумачний словник української мови» або «СЛОВНИК. net» [3, с. 59-60]. Військовослужбовці, зокрема майбутні фахівці Національної гвардії України, мають можливість скористатися цим цінним лексикографічним фондом, який становить потужний ресурс для самоосвіти, професійного саморозвитку, формування лексичної,

лексикографічної та термінологічної культури фахівців військової сфери.

Ретроспектива розвитку військової терміносистеми визначається зовнішніми (політичними, інтернаціональними) та внутрішніми (власне національними, науковими) чинниками. Л. Туровська переконливо доводить, що «звернення до аналізу саме позамовних чинників свідчить, що формування української військової термінології зумовлене кількома обставинами. Для їх з'ясування важливо визначити, які саме реалії об'єктивного світу та спеціальні знання про них у певні історичні періоди термінувалися; що являли собою ці реалії, які саме ознаки були покладені в основу їхнього найменування; хто і за яких соціальних обставин виступав термінотворцем» [4].

Дослідниця визначає такі чинники розвитку військової терміносистеми:

1. Соціально-комунікативний (людський) чинник, який пов'язаний з тим, що термін є результатом закріплення певного поняття у слові, цей чинник визначає термінологічну синонімію, яка є об'єктивною ознакою природно сформованих терміносистем. Наприклад, у військовій термінології для номінування деяких звань та посад вживалося кілька термінів-синонімів, що було пов'язано з різною мовною орієнтацією військовиків: західноукраїнських - з яскравою німецько-польською мовною орієнтацією (*жовнір, ротмістр*), східних частин - з переважанням козацької традиції (*козак, сотник*), центральних частин - з помітним російським впливом та використанням іншомовних запозичень, вживаних в російській армії (*солдат, капітан*). За період існування Радянського Союзу простежується активне калькування російських військових термінів, що спричинило в подальшому невинновдану синонімію в уживанні певних терміноодиниць: *атакуючий* замість *наступальний*, *головнокомандуючий* замість *головнокомандувач*, *вишка* замість *вежа*, *дозорний* замість *стежник*, *взвод* замість *чота* тощо.

2. Виробничо-технологічний чинник. Якщо військова термінологія на початку свого розвитку (період Київської Русі, пізніше козаччина) була відносно замкненою, нечисельною за кількістю одиниць системою, то сучасна науково-технічна військова термінологія є відкритим системним утворенням, яке

постійно поповнюється лексичними запозиченнями з термінологій суміжних або дотичних наукових дисциплін (наприклад, молекулярної фізики і термодинаміки, квантової фізики, хімії високомолекулярних сполук), технічних галузей (автоматизації та комп'ютеризації військових технічних засобів) через нові відкриття, впровадження досягнень науки. На сучасному етапі розвитку у військовій терміносистемі активно функціонують терміни цих суміжних дисциплін: *радіокерування, радіолокатор, газонепроникність, гідроакустичний, дезінфекція, космічна навігаційна система, лазерна система наведення зброї, хімічна розвідка* тощо. Серед термінів на позначення сучасних військових звань та посад функціонують давні (*рядовий, старшина, полковник*) та сучасні (*пілот, бортінженер, бомбардувальник*). Це лінгвальне явище пояснюється тим, що від появи війська до новітніх часів не змінилося основне його завдання, досить повільно змінювалася посадова та рангова системи.

3. Історично-політичний чинник. Аналіз історичного тла українського війська у мовленнєвому аспекті, тісно пов'язаний з політичною історією України, передбачав з'ясування того, в яких часових площинах українське військо обслуговувала переважно рідна мова, а в яких - мова панівної держави. Важливою є геополітична ситуація, що склалася внаслідок розподілу українських земель упродовж кількох століть між різними державами, де українці підлягали законодавствам цих країн, де по-різному виявляли себе права і статус української мови. Різна лінгво-політична орієнтація регіонів України вплинула на формування української термінології військової справи на наддніпрянських та наддністрянських землях [4].

Деякі дослідники (Е. Огар та ін.), визначаючи основні показники термінологічної культури особистості, зазначають, що «термінологічна культура фахівця передбачає: 1) володіння термінологічним словником, постійне його поповнення; 2) володіння навичками ефективної роботи з джерелами, необхідними для розв'язання завдань лінгвістичного і термінознавчого характеру; 3) вміння аналізувати термінологічний матеріал щодо його походження, структури, способу творення, нормативності, ступеня засвоєння мовою, актуальності та ін.; 4) вміння виявляти на основі попередньо

описаних знань помилки і вади у терміновживанні і, відповідно, усувати їх; 5) вміння розрізняти продуктивні й непродуктивні моделі термінотворення, використовувати їх для творення чи удосконалення термінологічного матеріалу» [1]. Отже, під **термінологічною культурою майбутнього військовослужбовця, зокрема фахівця Національної гвардії України**, потрібно розуміти комплекс мовних знань, мовленнєвих умінь особистості з вживання термінологічних одиниць, на основі яких формуються фахові компетентності і які необхідні для розвитку професійної майстерності, професіоналізму, складовою якого є мовно-комунікативна культура.

Колектив викладачів факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України підготував до друку словник професійної термінології майбутнього фахівця Національної гвардії України є інформування курсантів з основами фахової термінології, що дозволить підвищити рівень їхніх професійних компетентностей, зокрема мовно-комунікативних умінь, лексичної і термінологічної культури. Матеріал словника укладено з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутнього фахівця Національної гвардії України. Акцентовано увагу на власне професійних, психологічних аспектах діяльності НГУ, специфіці службово-бойової діяльності, що акумульовано у спектрі словникових статей, які представляють професіоналізми, терміни військової сфери. Лінгвістична термінологія подана з проєкцією на особливості діяльності НГУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огар Е. І. Українська видавнича термінологія: нормалізаційні та функціональні аспекти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://joumlib.univ.kiev.ua/index.php?act=artide&artide=2399>. - Загол. з екрану. - Мова укр.
2. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна культура фахівця - освітньо-навчальний процес [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk733/TK_wisnyk733_1_pshenychna_shevchenko .htm](http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk733/TK_wisnyk733_1_pshenychna_shevchenko.htm). - Загол з екрану. - Мова укр.

3. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. - 2-ге вид., стерео. - К. : «Академія», 2012. - С. 26.

4. Туровська Л. В. Екстралінгвальна обумовленість лінгвістичних процесів у термінології (на прикладі військової терміносистеми) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id68/>. - Загол. з екрану. - Мова укр.

Кузьменко Борис Володимирович,
професор кафедри автоматизації та
комп'ютерно-інтегрованих технологій
Академії муніципального управління,
доктор технічних наук, професор

ХМАРИ І ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Хмарні технології - це технології, які надають користувачеві Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн сервісу. Це особливо необхідно невеликим фірмам і установам, які не мають змоги придбати й обслуговувати власні сховища даних дата-центри, для опрацювання складних обрахунків, що є виходом із складної ситуації. Ця технологія економічна і доцільна для організацій, корпорацій та фірм, вона не потребує значних ресурсів наявного пристрою (КПК, планшет, смартфон, нетбук або комп'ютер), але вона вимоглива стосовно доступу до Інтернету [1].

Згідно із соціологічним дослідженням, проведеним в США, 54 % опитаних помилково вважали, що не користувалися хмарними технологіями, проте понад 95 % відвідувачів інтернету використовують хмарні технології, не підозрюючи цього. Ці технології використовуються, коли переглядають відео, вебінари, в онлайн-іграх, при завантаженні музики через iTunes, перегляданні пошти на Gmail або при входженні на Facebook.

Хмара — це деякий ЦОД (дата-центр, сервер) або їх мережа, де зберігаються дані та програми, що з'єднуються з користувачами через Інтернет. Хмарні технології - це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання

даних. Простим прикладом хмарних технологій є сервіси електронної пошти, наприклад, Gmail, Meta і т.д.

Хмарні технології ([англ. Cloud Computing](#)) - це модель забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до спільного пулу обчислювальних ресурсів, що підлягають налаштуванню (наприклад, до комунікаційних мереж, [серверів](#), засобів збереження даних, прикладних програм та сервісів), і які можуть бути оперативно надані та звільнені з мінімальними управлінськими затратами та зверненнями до провайдера [2], це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Ця технологія надає користувачам мережі [Інтернет](#), доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса. Тобто якщо є підключення до Інтернету то можна виконувати складні обчислення, опрацьовувати дані використовуючи потужності віддаленого сервера.

Необхідні компоненти для роботи в «хмарах» такі: Інтернет; комп'ютер (планшет, мобільний телефон, нетбук); браузер; компанія, яка надає послуги хмарних технологій; навички роботи з Інтернет та веб-застосунками. Переваги використання наступні: немає потреби в потужних комп'ютерах; менші витрати на закупівлю програмного забезпечення та його систематичного оновлення; необмежений обсяг збереження даних; доступність із різних пристроїв та відсутність прив'язки до робочого місця; забезпечення захисту даних від втрат та виконання багатьох типів навчальної діяльності, контролю та оцінювання, тестування онлайн; відкритості освітнього середовища; економія коштів на утримання технічних фахівців.

Основні категорії такі: Програмне забезпечення як послуга ([SaaS](#)) По моделі SaaS постачається апаратна інфраструктура і ПЗ, також розробник забезпечує взаємодію з користувачем через інтерфейсний портал. SaaS на сьогодні є досить широким ринком. За SaaS можуть надаватися самі різноманітні послуги, від веб-пошти, до управління запасами, обробки [БД](#). Перевагою такої моделі є те, що кінцевий користувач може вільно користуватись послугою з будь-якої точки світу. Платформа-як-сервіс ([PaaS](#)) PaaS в хмарі визначається як набір програмних продуктів та засобів

розробки, що розміщені на інфраструктурі провайдера. Розробники можуть створювати програми на платформі провайдера через Інтернет. PaaS провайдери можуть використовувати API, сайт-портали, шлюзи, або програмне забезпечення встановлене на комп'ютері клієнта; Інфраструктура як послуга ([IaaS](#)) IaaS являє собою віртуальний сервер [instanceAPI](#) для запуску, зупинки, доступу, налаштування своїх віртуальних серверів та систем збереження. IaaS дозволяє компанії платити саме за стільки потужностей, скільки їй необхідно. Дану модель іноді називають «комунальні обчислення».

Основні моделі розгортання такі: [Приватна хмара \(англ. *private cloud*\)](#) - це хмарна інфраструктура, яка призначена для використання виключно однією організацією, що включає декілька користувачів (наприклад, підрозділів). Приватна хмара може перебувати у власності, керуванні та експлуатації як самої організації, так і третьої сторони (чи деякої їх комбінації). Така хмара може фізично знаходитись як в, так і поза юрисдикцією власника; [Публічна хмара \(англ. *public cloud*\)](#) - це хмарна інфраструктура, яка призначена для вільного використання широким загалом. [Публічна хмара](#) може перебувати у власності, керуванні та експлуатації комерційних, академічних (освітніх та наукових) або державних організацій (чи будь-якої їх комбінації). Публічна хмара перебуває в юрисдикції постачальника хмарних послуг; [Гібридна хмара \(англ. *hybrid cloud*\)](#) - це хмарна інфраструктура, що складається з двох або більше різних хмарних інфраструктур (приватних, громадських або публічних), які залишаються унікальними сутностями, але з'єднанні між собою стандартизованими або приватними технологіями, що уможливають переносимість даних та прикладних програм (наприклад, використання ресурсів публічної хмари для балансування навантаження між хмарами).

Із поширенням мережі Internet технології опрацювання даних зазнали чималих змін. Раніше комп'ютер без встановленого набору програмного забезпечення був звичайною купою металобрухту. З появою хмарних технологій навіть простий мобільний телефон з можливістю виходу в Мережу може допомогти вирішувати складні задачі. Хмарні технології - це і браузерний інтерфейс поштової скриньки, і

можливість створення та редагування офісних документів онлайн, і складні математичні обчислення, для яких потужності одного персонального комп'ютера недостатньо. Якщо коротко, хмарні технології — це такі технології обробки даних, в яких комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачу як онлайн-сервіси.

Термін «хмарні», що прийшов з перекладу англійської назви «cloud technology» — не зовсім правильний. Власне, дослівний переклад слова «cloud» і означає «хмара» (звідси і термін «хмарні технології»), однак в іншому значенні це ж слово перекладається як «розсіяний, розподілений». Тож хмарні технології по суті є «розподіленими технологіями», тобто опрацювання даних відбувається з використанням не одного стаціонарного комп'ютера, а розподіляється по комп'ютерах, підключених до Internet. Вперше термін «хмарні технології» з'явився 2008 року. У документах IEEE, можна знайти наступне визначення: хмарні технології - це парадигма, яка постійно зберігає для користувача інформацію на інтернет-серверах і лише тимчасово кешується на стороні користувача. По суті, на сьогодні хмарні технології — це одна велика концепція, що включає в себе багато різних понять. Це і програмне забезпечення, інфраструктура, платформа, дані, робоче місце і т.п. Найголовнішою функцією хмарних технологій є задоволення потреб користувачів, що потребують віддаленої обробки даних.

Використання поняття «хмарна технологія» має перспективу у юридичній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://programming.in.ua/other-files/intemet/100-doud-technologies.html>.
2. Mell, Peter and Grance, Timothy The NIST Definition of Cloud Computing. Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. NIST (20 October 2011).

Павловська Наталія Володимирівна,
професор кафедри цивільного права і
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДО ПИТАННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ДІЛОВОДСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогодні нотаріальне діловодство регулюється Законом України «Про нотаріат» [1] та наказом Міністерства юстиції «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 № 3253/5.

Правила встановлюють порядок документування нотаріальної діяльності та зберігання архіву і визначають порядок організації роботи з документами в державних нотаріальних конторах (далі - контора), державних нотаріальних архівах (далі - архів), приватними нотаріусами, визначаючи, що діловодство ведеться українською мовою [2].

Нотаріальне діловодство включає:

ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій відповідно до вимог порядку, встановленого Мін'юстом, книг, журналів реєстрації (обліку), передбачених номенклатурою, у яких реєструються нотаріальні документи та документи, на підставі яких вчиняються нотаріальні дії;

зберігання, облік, видавання та використання нотаріальних документів і документів, на підставі яких вчинені нотаріальні дії;

складання, оформлення, реєстрування, облік і виконання конторою, архівом, приватним нотаріусом документів щодо витребування та надання відомостей і (або) документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії, у тому числі передбачених міжнародними договорами, у зв'язку з наданням правової допомоги;

реєстрування, облік, зберігання та передавання конторою, архівом, приватним нотаріусом довідок, документів і відомостей про вчинені нотаріальні дії, у тому числі відомостей, переданих до органів державної податкової служби про посвідчені договори, видані свідоцтва про право на спадщину тощо;

розгляд звернень фізичних та юридичних осіб з питань вчинення нотаріальних дій у строки, визначені законодавством; тимчасове зберігання документів у конторі, у приватного нотаріуса та їх підготовку для передавання до державного нотаріального архіву.

Також п. 2.3 Правил ведення нотаріального діловодства встановлено, що невід'ємною складовою нотаріального діловодства та документаційного забезпечення нотаріального процесу є спеціальні бланки нотаріальних документів, що використовуються нотаріусами виключно під час вчинення нотаріальних дій [2, с. 148].

У Законі України «Про нотаріат» міститься перелік нотаріальних дій, оформлення яких неможливе без використання спеціальних бланків.

Так, згідно зі статтею 34 з обов'язковим використанням таких бланків викладаються тексти: 1) договорів, 2) заповітів, 3) довіреностей, 4) свідоцтв, 5) актів про морські протести та протести векселів, 6) перекладів у разі засвідчення нотаріусом правильності перекладу документа з однієї мови на іншу, 7) заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, 8) дублікатів нотаріальних документів [1].

Зазначені нотаріальні дії, вчинені без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, є не дійсними.

Стаття 15 Закону України «Про нотаріат» встановлює, що мова нотаріального діловодства визначається статтею 16 Закону України «Про засади державної мовної політики», а саме: нотаріальне діловодство в Україні здійснюється державною мовою. Якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не володіє державною мовою, за її заявою тексти оформлюваних документів мають бути перекладені нотаріусом або перекладачем мовою, якою вона володіє [1].

Право нотаріуса витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій зафіксовано у статті 4 Закону України «Про нотаріат».

У статтях 43 та 44 «Про нотаріат» містяться вимоги про те, які саме документи має витребувати нотаріус для встановлення особи, та про обсяг цивільної дієздатності

учасника цивільних відносин, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії та її представників.

Також у процесі перевірки цивільної правоздатності та дієздатності юридичної особи нотаріус зобов'язаний ознайомитися з установчими документами, свідоцтвом про державну реєстрацію та витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, обсягу її цивільної правоздатності та дієздатності. У разі наявності у нотаріуса сумнівів щодо поданих документів він може витребувати додаткові відомості або документи.

Нотаріуси, які вчиняють нотаріальні дії, мають право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії. Неподання відомостей та документів на вимогу нотаріуса є підставою для відкладення, зупинення вчинення нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

Також слід зазначити, що документи нотаріального діловодства та архів приватного нотаріуса є власністю держави і перебувають у володінні та користуванні приватного нотаріуса у зв'язку зі здійсненням ним нотаріальної діяльності.

Ураховуючи зазначене вище, на нотаріуса покладається обов'язок вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил, дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса та не допускати їх пошкодження чи знищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про нотаріат : Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/page>
2. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 № 3253/5 // Офіційний вісник України. - 2010. - № 98. - Ст. 164.

Мороз Людмила Іванівна, доктор
психологічних наук, професор
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ПОРОЗУМІННЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА

Міжмовна й міжкультурна комунікація стала повсякденною практикою, особливо адекватною у випадку необхідності перекладу офіційних документів, укладання міжнародних угод і спілкування пересічних людей різних культур. Досить часто люди спілкуються за допомогою посередників - перекладачів. Активно розробляються автоматизовані системи перекладу, хоча вони ще довго залишатимуться недосконалими, адже існує не тільки текст, але і контекст і підтекст; різні комунікативні ситуації й комунікативні завдання. Звідси випливає необхідність виникнення і розвитку нової галузі психолінгвістики - перекладознавства.

Англійський лінгвіст Дж. Кэтфорд вважає, що теорія перекладу - це частина порівняльної лінгвістики, оскільки переклад реалізується у конкретних мовних творах, текстах. Лінгвістична ж теорія перекладу - не що інше, як порівняльне вивчення семантики тотожних різномовних текстів, які повинні бути в ідеалі еквівалентними. Цього, насправді, важко досягти через відмінності ментальності, а подеколи й через різні наміри сторін у комунікації. Тому, перекладач потребує знань психології комунікації та етнопсихології.

Деякі автори проводять психолінгвістичний аналіз перекладацької діяльності або більш глибоко досліджують окремі проблеми перекладу (труднощі перекладу, пов'язані з розбіжністю граматичних, лексичних і стилістичних структур різних мов). Ці розбіжності досить великі, навіть у випадках перекладу з близьких мов, наприклад, при перекладі Мінських угод з російської - українською і навпаки.

Перекладач повинен втілювати дві особи учасників комунікації, які мають різні цілі й відрізняються специфічним баченням картини світу.

Треба навчитися сприймати текст у «внутрішній формі» (що думає людина насправді) і як її думка втілюється у зовнішній мовній формі, як особа формулює думку і як її може сприймати та тлумачити опонент.

Слід зауважити, що усне контекстне мовлення, супроводжене паралінгвістичними засобами й оформлене як письмовий текст, справляють часто різне враження. Перекладач повинен уміти бачити автора в тексті - як творця повідомлення й розуміти значення слів у контексті діалогу. Перекладач має зрозуміти повідомлення й уявляти, як його передати іншій стороні, щоб та сприйняла суть повідомлення, навіть тоді, коли сам автор висловлюється не зовсім зрозуміло. У цьому випадку розуміння проявляється не лише в узгодженості денотативного змісту оригіналу та перекладу, а й у погодженості діяльності продукування та репродукування.

У перекладацькій діяльності основою для перекладу є зміст як двомірне явище: 1) зміст як завершена думка, як ідея чи фрагмент загального тексту й 2) зміст як доцільність тексту, що відображає логіку взаємин сторін у комунікації. У перекладі розуміння комунікативної ситуації й цілей сторін спрямоване на збереження сутності висловленої думки, яка повинна ідентично відтворюватися мовою перекладу. Перекладач повинен бути нейтральною особою, свідомо чи несвідомо не викривити суть перемовин, особливо в умовах дефіциту часу - за синхронного перекладу.

У письмовому перекладі актуальним є питання автентичності. Це стосується перекладу офіційного документа та звичайного договору, що має однакову юридичну чинність із оригіналом. Відповідно до міжнародного права текст угоди може обговорюватися й бути зафіксованим однією мовою (наприклад, англійською), а його автентичність установлена на двох і більше мовах.

Технічно еквівалентність тексту досягається неодноразовим прямим та зворотним перекладом, але при цьому відбувається спрощення (вихолощення) тексту, в якому зникають слова, що можуть тлумачитися по-різному. Терміни бажано супроводжувати узгодженими визначеннями, адже деякі з них («співвітчизники», «братські народи» можуть стати приводом для загострення міжнародних стосунків).

В Євросоюзі нагромаджено досвід міжнародної комунікації та створення сотень офіційних документів, які характеризуються такими властивостями, як офіційність, логічність, точність, емоційна нейтральність, чітка архітектонічна побудова тексту, прості речення. При створенні тексту міжнародних документів пріоритетне значення мають його призначення, максимальна точність й однозначність формулювань, прагматичність домовленостей, виконання яких можливе так само, як можлива перевірка дотримання термінів виконання кожного пункту.

Точність перекладу дуже важлива для успішної зовнішньоекономічної діяльності, й у кримінальному судочинстві - за участю іноземців¹.

Ураховуючи специфіку кримінальної субкультури, виникає питання, що важливіше за участю перекладача у допиті - знання літературної мови чи кримінального аргю; юридичної термінології, чи психології учасників кримінального процесу. На відміну від перекладу документів, у процесі перекладу живого мовлення доводиться мати справу із емоційно насиченими текстами, із застосуванням нецензурної лексики (чи потрібно її перекладати?). У висловлюваннях допитуваних осіб може бути відсутня логіка, так само як і бажання повідомити щось по суті справи. Якою мовою вести протокол допиту, чи доцільно дублювати відеофіксацію протокольною формою фіксації?

У випадку застосування поліграфу при допиті іноземця виникає питання, чи він не розуміє запитань насправді, чи це тактика захисту, коли запитання особа чує два рази - від фахівця й від перекладача, на яку реакцію на поставлені запитання треба звертати увагу?

У випадку дистанційного провадження й допиту особи, яка перебуває в іншій країні, за допомогою, наприклад, скайпу, - де має знаходитись перекладач? чи потрібна присутність двох

¹ Іноземці подеколи зловживають правом на переклад з метою затягування справи в суді, як це робив Сандей Аделаджа, звинувачений за ч. 4 ст. 190. КК України ("Шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах"), який раніше заробляв на життя як проповідник у Церкві "Посольства Божого" і на суді вимагав перекладача.

перекладачів в обох місцях? Ці питання в КПК України не врегульовані.

Наведені проблемні питання стосуються не стільки труднощів перекладу, скільки недосконалості КПК України, що свідчить про необхідність вивчення міжнародного досвіду та його урахування в національній нормотворчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Е. В. Перевод как трансгрессия / Е. В. Андреева // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. - 2011. - № 952. - Вип. 43. - С. 63-68.
2. Багмут И. А. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою / И. А. Багмут. - К. : НД, 1968. - 299 с.
3. Касько В. В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми / В. В. Касько, А. М. Орлеан. - К. : ВАІТЕ, 2012. - 50 с.
4. Фролова А. В. Труднощі при перекладі юридичних термінів українською мовою [Електронний ресурс] / А. В. Фролова. - Режим доступу : http://confcontact.com/2013_04_17/6_Frolova.htm.
5. Хист і глузд : Теорія і практика перекладу / редкол. : Ігор Оржицький та ін. - Х. : Акта, 2011. — 389 с.

Братель Сергій Григорович,
начальник відділу організації науково-
дослідної роботи Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

**ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТЕРМІНІВ «ЮРИДИЧНА ПРОЦЕДУРА»
ТА «АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА»**

Процедура тлумачиться як офіційно встановлений чи прийнятий за звичаєм порядок, послідовність дій для здійснення або оформлення якихось справ, в той час як процесом вважають визначений законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розслідуванні та розгляді кримінальних та інших справ, а також сам розгляд справи судом [1]. Отже, процедура

передбачає впорядковані, послідовні дії, спрямовані на досягнення певної мети (оформлення, виконання, здійснення, обговорення якої-небудь справи).

Процедуру слід розглядати крізь призму суспільних відносин, тобто послідовні дії, які складають процедуру, повинні врегульовуватися визначеними нормами права і спрямовуватися на досягнення правового результату, який відображається в певних правових наслідках. У теорії та практиці юридичну процедуру визначають як систему послідовних правових відносин, спрямованих на досягнення правового результату, що виражається у формуванні норм, зміні або припиненні певних правовідносин, запобігання правопорушенням.

Юридична процедура є особливим нормативно встановленим порядком здійснення юридичної діяльності, що забезпечує реалізацію норм матеріального права й матеріальних правовідносин, який охороняється від порушення правовими санкціями [2, с. 22].

Будь-які процедури юридичного характеру спрямовані на розв'язання індивідуальних адміністративних справ, які, в свою чергу, є сукупністю юридичних документів, на підставі яких державний орган підтверджує права, обов'язки приватних осіб або факти, дії, події чи санкціонує, веде реєстрацію таких фактів, дій, здійснює контроль, перевірку та інші процедури.

Н.І. Матузов і А.В. Малько визначають юридичну процедуру як особливий нормативний порядок здійснення юридичної діяльності, тобто визначену юридичну форму, а також організуючий засіб забезпечення непримусової реалізації права [3, с. 671].

У свою чергу, адміністративна процедура визначається як особливий порядок вчинення певних дій, які мають юридичне значення і наслідки, причому зазначений порядок має чітко визначену форму та зміст.

Адміністративна процедура характеризується низкою рис: складається із певної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, в результаті чого досягається певний результат; діє в межах адміністративних правовідносинах та має особливе

практичне значення при досягненні визначеного результату; має чітку регламентуючу форму, діє на підставі норм права; порядок здійснення адміністративної процедури регламентується відповідними процедурними нормами права; призводить до виникнення, зміни та припинення адміністративних правовідносин; має інтелектуально-вольовий характер; результатом здійснення юридичної процедури є реалізація прав, свобод, законних інтересів суб'єкта права або виконання юридичних обов'язків; підсумком є прийняття адміністративного акту.

На нашу думку, адміністративну процедуру слід вважати видом соціальної процедури, що регламентується відповідними процедурними нормами права, має офіційний правовий характер, складається із певної послідовності дій, в результаті чого досягається певний результат у вигляді прийняття, зміни чи припинення правовідносин. Тобто адміністративні процедури мають нормотворчий та правозастосовний характер.

Проводячи паралель між адміністративною та юридичною процедурами, можна виокремити такі ознаки: вони передбачають послідовність дій об'єднаних спільною метою, яка регулюється нормами права та структурована відповідними правовідносинами, мають ієрархічну структуру та обслуговуючий характер, а також завжди знаходяться у динаміці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. - К. : Гол. ред. Укр. радян. енциклоп., 1974. - 776 с.
2. Васильев А. М. О правоприменении в процессуальной сфере. Проблемы соотношения материального и процессуального права / А. М. Васильев. - М. : Юрид. лит., 1980. - 256 с.
3. Малько А. В. Теория государства и права : [учеб.] / А. В. Малько, Н. И. Матузов. - М. : Юристъ, - 2004. - 541 с.

Конончук Тетяна Іванівна, завідувач і професор кафедри української філології та суспільних наук Академії адвокатури України, кандидат філологічних наук, доцент

ПРАВО НА ЖИТТЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ТЕКСТУ (ЗА РОМАНОМ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ» ВАСИЛЯ БАРКИ)

Серед художніх текстів української літератури, що розкривають реалії Голодомору 1932-1933 рр., роман «Жовтий князь» В. Барки посідає одне з найпомітніших місць. Василь Костянтинович Очерет (Барка - псевдонім) народився 16 липня 1908 р. в с. Солониці колишнього Лубенського повіту на Полтавщині, завершив земний шлях 11 квітня 2003 р. в США в українському поселенні Глен Спей коло Нью-Йорка. У його спадщині поетичні, прозові, драматичні твори, літературно-критичні праці, статті, есе на релігійні теми. Роман «Жовтий князь», написаний у 1958-1961 рр., побачив світ 1963 р. в Нью-Йорку; 1968 р. перевиданий, а 1981 р. надрукований у перекладі на французьку мову, 1991 р. російською мовою (переклад Леся Танюка), 2009 р. - німецькою. З часу видання в Україні (1991 р.) неодноразово брався для наукових пошуків (М. Жулинський, Р. Мовчан, А. Гурбанська, В. Мацько, М. Кульчицька, Н. Тимошук та ін.). Лексична палітра спеціально не досліджувалася. Ми виділяємо в ній лексеми, що відтворюють проблематику права на життя, виявляють, як «відбувалося систематичне масове винищення народу» [4, 8]. Авторська мета - донести інформацію про трагічні події, максимально відтворити реальність. Як відомо, за законами художнього письма моделювання картини світу передбачає включення багатьох художніх засобів і прийомів. Тому природно, що роман

В. Барки, домінантно демонструючи реалістичну стилістику, ілюструє прийоми психологізму, містики. Текст виявляє причини й наслідки фантазмагоричних подій, у центрі яких доля однієї родини в контексті широкої географії з літ Голодомору; змальовано типологічну панораму голодного буття, балансування на межі життя, картини масових смертей. Роман показує, з одного боку, боротьбу за життя, а з іншого, - боротьбу проти життя. Право на життя є центральною ідеєю роману, що оприявнюється через широкий спектр подій,

персонажну сферу, діалоги, внутрішні монологи, авторські відступи, своєрідну лексичну структуру.

Як відомо, право на життя - одне з ключових прав людини, це подарунок Творця. Але люди вдаються до війн, вбивств, посягаючись на святе. Нині учені й політики дискутують, яке справжнє число жертв у роки Голодомору? Статистика не велася, причини смерті, якщо фіксувалися, то вписувалися не реальні, а, наприклад, що людина померла від серцевої недостатності чи дизентерії. Отже, кількість жертв приблизна, вона називається в межах від 7 до 12 мільйонів. У романі В. Барки питання життя і смерті часто обговорюються персонажами, тому лексеми, що належать до цих понять, складають лексичну матрицю, хоча в терміносистемі кожної мови їх відносять загальнонавжivanoї лексики. Але в тексті «Жовтого князя» показано, що право на життя порушене в такій мірі, що лексеми цієї проблематики набувають особливого трагічного звучання, бо над людиною постійна смертельна загроза, життя не проходить природних стадій від народження індивідуума до відходу. Лексеми називають поняття, що ведуть до погіршення обставин, позначають дії влади, саму владу - *реквізіція, план до двору, артіль, комісія, партійці, активіст, міліціонери, сільрадівці, кара, одноосібник, обшук, грабунок, державна заготівля, хліб забрано, розкуркулені, зганяти в колгоспи, забирати хліб, грабіжники, комуна*. Їжа стає означенням того, як людина прагне вижити: *хліб* (він постає найчастіше як такий, що його немає, про нього думається, згадується, він сниться, його просять, його за щось вимінюють); самоочевидні словосполучення: *жадоба до їжі, колоски, їснива, крадений сніп, невідпокутуваний гріх*. Лексеми чи словосполучення на змалювання обставин, коли вже вимерли люди: *тривога, народ страшно вирідів, хліборобів домучено, хлібороби валялися на землі, хлібороби повзли в лани, наповнювали собі вихолоджені шлунки, мерли на місці; мертві, трупарня, покійник, мертвий, пустка, бур'яни, гнилі буряки, надходить погибель, безгоміння в хаті*. Характерні назви місяців: *трупень* (грудень), *могилень* (січень), *розбоєнь* (вересень), *худень* (жовтень), *пухлень* (листопад), *людодіень* (лютий), *пустирень* (березень), *чумень* (квітень) [1, с. 205]. Лексеми та словосполучення на означення стану людей: *опух з голоду, мертві люди, трупи, хворісний погляд*. Слова, що

позначають поведінку і дії людей, спрямовані на виживання: *хліботруди, хлібокуси, хлібоприси, хлібоноси, хлібовози, хліботорги, хлібокупи, хлібокради, хлібодани* і на протигагу їм - *хліботруси, хлібобери, хлібохани* [1, с. 38-39], показують, як поводитися - *тримати язик на замку*, аби вижити [1, с. 39]. Право на життя порушене, і люди внаслідок репресивних дій влади масово гинуть від голоду. Так, із великої сім'ї Катранників залишився один Андрій як символ на відродження роду, нації. Його буття позначено лексемами, які означають його емоційний стан, що демонструє спустошеність, незахищеність, відчай: Андрій *«звися з своєю пустою. Але хворісний смуток приходив до нього, і не розраджували ні пташки, ні комахи; здається, міг би впасти ницьма і кричати з відчаю, плачучи і б'ючи кулачками землю. Це проходило; якщо ж не зовсім розвіювалося, тоді він, щоб забути біль, мандрував через село, але обережно і з нашорошеністю, мов крізь тигрячі хащі»* [1, с. 256]. Автор залучає символічний образ - *село як тигрячі хащі*, тобто хащі з хижакими, бо хижакими стали люди, які, божеволіючи від голоду, вдавалися до людодіства. Людина стала боятися своїх голодних земляків. Проблема страху, людодіства лексично засвідчена в текстах різних жанрів про Голодомор - у прозі У. Самчука, Т.Осьмачки, Д. Гуменної, А. Дімарова, Ю. Мушкетика, А. Гудими, І. Кирія, П. Запаренка, В. Малика, О. Волі, В. Шовкошитного, в поетичних текстах В.Базилевського, І. Качуровського, М. Руденка, В. Забаштанського, Д. Павличка, М. Петренка, Д. Іванова, Н. Харасайло, А. Сазанського, в драматичних - Б.Бойчука, С. Кокота-Ледянського, О. Коломійця, О.Чугуя та ін. Такі тексти спрямовані на утвердження життя, у багатьох із них є звернення до винуватців усенародної трагедії. Наприклад, у повісті «Тридцять...» (Притча про хліб) А. Дімарова подано діалог померлого від голоду з Богом уже на тому світі. Дід Хлипавка обвинувачує Сталіна: *«Він хотів знищити весь мій народ»* [3, с.174]. Для підтвердження цієї думки є багато свідків, каже автор. І коли їх приведуть, то *«ввійдуть чоловіки й жінки, померлі од голоду в розквіті сил, - страшно буде дивитись на тих жінок і чоловіків. І буде їх тисяча тисяч. Зайдуть матері з немовлятами на опухлих руках, і немовлята тятимуться мертвими ротиками до висохлих грудей, де не буде й краплини молока, страшно буде дивитись на тих немовлят і матерів. І*

буде їх тисяча тисяч. Стануть перед Богом похилі віком люди, перемішані, переплутані руками й ногами, ще й облиті вапном, -страшно буде дивитись на тих похилих віком людей. І буде їх тисяча тисяч. І люди, змучені, закатовані по тюрмах та таборах, стануть перед Всевишнім суддею. І побачивши їх, жахнеться Бог, затулить очі руками: - Виведіть геть, я не можу дивитись на них! (...) Тоді відірве Бог руки від очей, запитає болісно свідків: - Хто вас, люди, умертвив? Хто вас замучив? -І вони всі до одного повернуться в бік Сталіна. (...) І важко задумається Бог. І скаже по довгому роздумові: Простіть мене, люди, бо я вам не суддя: нема в світі кари, що зрівнялася б із страшними злочинами цього чоловіка!» [3, с. 175]. За влучним висловом М. Жулинського, «Василь Барка намагався в міру своїх фізичних і творчих сил відкрити перед нами моторошну безодню людського горя і відчаю» [4, с. 20]. І цей процес, як бачимо, триває в творчості інших письменників. Стверджуючи право на життя, В. Барка на високому художньому рівні змалював українську голодову трагедію. В одному з листів до автора цієї статті він наголосив: «Жовтий князь» - це історичний документ, поданий у наративному вигляді: призначений для всесвітньо-історичного судового розбору, і тут кожний вислів приречено свідчити, під авторською присягою - про люту реальність найстрашнішого, справді, вельзевуличного злочину» [2]. На основі багатого лексичного матеріалу про право на життя реалії роману демонструють екзистенцію, типологічну зі свідченнями очевидців, творами інших авторів цієї тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барка В. Жовтий князь : роман / передм. М. Жулинського / Василь Барка. - К. : Дніпро, 1991. - 266 с.
2. Барка В. Лист від 08. 03. 1999 / архів автора статті.
3. Дімаров А. Тридцяті...(Притча про хліб) // Дімаров А. В тіні Сталіна: повісті /А. Дімаров. - Київ : Дніпро, 1990. - С. 120-174
4. Жулинський М. У світлі віри: Голодомор в Україні та роман Василя Барки «Жовтий князь» // Барка В. «Жовтий князь» : роман / М. Жулинський. - К. : Дніпро, 1991. - С. 5-22.

Чабан Наталя Іванівна, завідувач
загальноуніверситетської кафедри
мовної освіти Херсонського
державного університету, кандидат
педагогічних наук, доцент

ГРАМАТИЧНІ НОРМИ ВЖИВАННЯ ПРІЗВИЩ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Жорстка нормативно-правова регламентація юридичної діяльності вимагає від фахівців складання, обробки та аналізу великої кількості документації. Оскільки юристові у професійній праці доводиться активно контактувати з різними категоріями громадян та колегами по роботі, то важливого значення в юридичній документації набуває правильність вимови, відмінювання й написання особових найменувань учасників правового процесу.

Серед трьох компонентів назви особи - прізвища, імені та по батькові - особливої уваги щодо використання в документах потребує перший. Прізвище як юридично значуще особове найменування передається від батьків дітям і значною мірою індивідуалізоване аніж ім'я та по батькові. У документах, що посвідчують особу - паспортах, свідоцтвах про народження, наводиться лише називна форма прізвища (**Іванченко Світлана Федорівна, Плахтій Іван Вікторович, Широка Галина Павлівна**). У ході оформлення інших документів - викликів, посвідчень, заяв, наказів, розпоряджень, протоколів тощо юристові доводиться залежно від контексту записувати прізвище в різних відмінкових формах. Наприклад, оформлюючи заяву, прізвище адресата вживають у формі давального відмінка (кому?), адресанта — родового (від кого?). У наказі про переведення до іншого підрозділу прізвище співробітника ставиться в знахідному відмінку (**перевести майора Березенка Ю.М., підполковника Лапчука В. С.** — якщо йдеться про представників чоловічої статі). Текст розпорядження або наказу про оголошення подяки передбачає форму давального відмінка названих у цих документах прізвищ (**Проценкові (-у) В.Г., Софієнкові (-у) Д.В.**, — для іменників чоловічого роду II відміни) [1-4].

Багаторічний досвід української мовної підготовки правоохоронців на курсах підвищення кваліфікації, студентів і курсантів юридичних спеціальностей у Херсонському юридичному інституті Харківського національного університету внутрішніх справ та Херсонському державному університеті дозволив узагальнити поширені граматичні помилки вживання прізвищ, яких припускаються в процесі оформлення юридичної документації [5-6].

У постановах, обвинувальних висновках, вироків чимало непорозумінь викликає відмінювання чоловічих та жіночих прізвищ, що закінчуються на *-ко*: *Діденко, Зідрашко, Нечипоренко, Слєпченко, Колісниченко, Цибуленко, Зубко, Борідько* та ін. Зокрема, подеколи доводиться читати: «*Слідчий, розглянувши кримінальну справу Сиротенко Геннадія Назаровича, установив...; суд, розглянувши справу Берченко Тараса Ілліча, установив...; обвинувальний висновок у справі Сидоренки Валерії Іванівни...* » тощо. Юристові варто пам'ятати, що змінюваність таких прізвищ залежить від статі їх власників. Якщо йдеться про жіночі прізвища (*Нечипоренко Ольга Михайлівна, Слєпченко Тетяна Федорівна, Борідько Олена Анатоліївна* та подібні), то за будь-яких умов вони не змінюються. Прізвища представників чоловічої статі, змінюються за зразком іменників чоловічого роду II відміни. Наприклад, ідентичним є відмінювання іменника *батько* і чоловічого прізвища *Галуцько* (порівняйте: *батька - Галуцька, батькові(-у) - Галуцькові (-у)* і далі). Тож у документах необхідно писати: «*...ознайомити Зідрашка Івана Івановича, але Нечипоренко Ольгу Михайлівну; надати планову відпустку Цибуленку Геннадію Володимировичу, але Луценку Лідії Анатоліївні; перевірку матеріалів здійснено експертом Кравченком Ігорем Васильовичем, але Кравченко Іриною Федорівною*».

Аналогічно змінюються прізвища, що закінчуються на приголосний: *Чабан, Поліщук, Луцьок, Огородник, Лапчук, Шорохов, Решетняк* та подібні. Укладачі документів повинні враховувати рід такого прізвища: *ветерана Великої Вітчизняної війни Чабана Івана Михайловича — завідувача кафедри Чабан Наталії Іванівни*. Таким чином, залежно від позначуваної статі особи у юридичних документах пишемо: «*.узгодити з*

Поліщуком Вадимом Леонідовичем і Решетняк Людмилою Олександрівною; ...zareєстровано заяви доцента Огородник Наталії Євгеніївни та студента Огородника Євгена Вікторовича».

У ході опитування правоохоронців та юристів-практиків (переважно нотаріусів та адвокатів) виявилось, що часто громадяни похилого віку - носії зазначених вище українських прізвищ запевняють про відсутність відмінкових змін їх прізвищ у документах за часів Радянського Союзу: **«Прізвище мого батька ніколи не змінювали»**. За правилами українського правопису чоловічі прізвища на кшталт **Марар, Кривцун, Шкроб, Топал** будуть мати відмінкові закінчення: **Марара, Марареві (-у), Марара, Марарем, Марареві (-у)**. Проте жіночі прізвища цього типу у будь-яких відмінах не змінюють своєї форми: **«... у ході допиту свідка Морар Галини Іванівни, ... вказати Топал Світлані Петрівні»**.

Працівники юридичної сфери зазнають певних труднощів у записі іншомовних прізвищ з нетиповими для української мови закінченнями (**Ле, Вільде, Трублаїні, Ге**). Слід зазначити, що такі прізвища не підлягають відмінюванню у будь-яких формах вживання. До цієї групи відносять і слов'янські чоловічі та жіночі прізвища із закінченням на **-их**, такі, як **Черних, Каменських, Разлівінських**. Завжди незмінними є також жіночі прізвища, утворені від етнічних назв народів. Наприклад: **Сербин, Русин, Турчин, Литвин** тощо. Отже, у документах, слід писати: **«... надати Проців Валентині Михайлівні, ... за свідченням Видин Олени Миколаївни але Видина Кирила Сергійовича»**.

Юристами допускаються помилки у відмінюванні антропонімів на **-о**, які можуть мати паралельні форми на **-а** (**Варавко і Варавка, Кальво і Кальва**). За граматичними нормами чоловічі й жіночі прізвища із закінченням на **-а** відмінюються за зразком першої відміни, наприклад: **Петро Варавка та Тетяна Варавка, Петра Варавки та Тетяни Варавки, Петрові Варавці та Тетяні Варавці, Петра Варавку та Тетяну Варавку, Петром Варавкою та Тетяною Варавкою, при Петрові (-у) Варавці та Тетяні Варавці**. Чоловічі прізвища із закінченням на **-о** мають форми другої відміни (**Кальво Михайло, Кальва Михайла, Кальву Михайлу, Кальва Михайла, Кальвом Михайлом, при Кальві**

Михайлові). Жіночі прізвища із таким же закінченням не змінюються у будь-яких відмінках.

Результати проведеного опитування працівників юридичної сфери було враховано у змісті української мовної підготовки правоохоронців на курсах підвищення кваліфікації, а також студентів і курсантів юридичних спеціальностей Херсонського юридичного інституту ХНУВС та Херсонського державного університету. Результати такої підготовки довели, що знання правил відмінювання українських прізвищ, які є частиною лексичного складу мови, дозволяють граматично правильно вживати цей компонент найменування особи у будь-яких юридичних документах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : Навч. посіб. / Н. В. Артикуца - 2-ге вид., змін. і доп. - К. : Стилос, 2004. - 277 с.

2. Кондратенко Н. В. Українська мова за професійним спрямуванням: юридичний дискурс / Н. М. Шаповаленко, Н. В. Кондратенко. - Одеса : ОДУВС, 2012. - 144 с.

3. Корж А. В. Ділова українська мова для юристів : лекції та комплекс. завдання : Гнавч. посіб.1 / А. В. Корж ; Нац. акад. внутр. справ України. - К. : Ін-т держави і права, 2002. - 175 с.

4. Красницька А. В., Чулінда Л. І. Ділова українська мова : Курс лекцій [Текст] / А. В. Красницька, Л. І. Чулінда - К. : НАВСУ, 2002. - 94 с.

5. Чабан Н. І. Організація описової роботи майбутніх юристів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) [Текст] / Чабан Н. І. // Правова держава : історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 31 жовтня. 2014 р.). - Дніпропетровськ : Середняк Т. К., - Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. - С. 384-386.

6. Чабан Н. І. Підготовка майбутніх юристів до професійного ділового спілкування / Чабан Н. І., Кравченко І. Ф. // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2011р., м. Одеса). -Одеса : ОДУВС, 2011. - С. 274-277.

Шкуратенко Олена Володимирівна,
завідувач кафедри історії держави та
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Ні для кого не є таємницею, що засоби масової інформації (далі - ЗМІ) несуть в собі не лише вільний інформаційний потік, без особливої мети, проте з часу активного поширення характер і застосування їх дещо змінилися: ЗМІ стало легким і вигідним методом контролю суспільства, адже в себе включає низку вигідних факторів, серед яких є масовість, тобто широкий електорат з тим чи іншим ступенем довіри, легкий спосіб донесення інформації і психологічне налаштування споживачів інформації, адже більшість людей підвладні багатьом психологічним прийомам, які найлегше забезпечити за допомогою ЗМІ.

У процесі динамічної взаємодії та різноплановості й багатоплановості, а головне багато повторюваності людина втрачає потребу бути безпосереднім свідком подій, учасником всіх зрушень, для того, щоб задовольнити «інформаційний голод» і отримати найнеобхідніші відомості для орієнтації в повсякденному житті звертається до ЗМІ.

Оскільки ЗМІ в якості свого головного інструменту використовує слово, то їх впливовість не можна розглядати без урахування мовних засобів комунікації. Кожна з функцій ЗМІ в своєму арсеналі має й притаманні їй лінгвістичні засоби, що найбільшою мірою передають її зміст. На шляху об'єднання окремих даних на цілісне знання про певний предмет, явище є певні фільтри: синтаксичний; семантичний; аксіологічний (оціночний); утилітарний [1, с. 25-29].

Людина, яка одержує через ЗМІ потік різноманітних повідомлень, сприймає їх, встановлюючи їх структуру, вичленовуючи компоненти висловлювання і характер зв'язків між ними (синтаксична функція), осмислює їх (семантична функція), належними чином оцінює (аксіологічна, або

прагматична функція) і робить синтетичний висновок відносно чогось (утилітарна функція).

Виділяють певні прийоми подання інформації:

фрагментація створення фактів, (акцептування на «сконструйованому» факті, який має високу значущість, але достовірність визначити важко);

конструювання міфів (спеціальне додання інформації для створення хибних, хоча правдоподібних і емоційно забарвлених образів);

групування фактів (подання матеріалу, коли вигідна комунікатору інформація подається збільшеним масштабом, а невигідна - швидко, «через кому»).

Серед засобів можна виділити спеціальні прийоми, що використовують журналісти для реалізації мети впливу, а також мовне «оздоблення» його операціональної частини. Соціальні прийоми, що мають сугестивний зміст ефективно застосовуються і вони проаналізовані в контексті розгляду психологічних основ «паблік рилейшинз». До таких прийомів відносять:

заперечення (повне дистанціювання або відмова від чогось, що здійснюється впевнено і без аргументації);

придушення (блокування неприємної або небажаної інформації, повне її ігнорування;

відчуження (переривання зв'язку між інформацією та її оцінкою: «без коментарів»;

проекція (переривання негативного ставлення на інші об'єкти);

ідентифікація (декларація нібито більшої причетності до позитивного оцінювання значущих подій; «примазатись до чужої слави»;

раціоналізація (фільтрація або заміна тих елементів інформації, які стосуються неблагочинної поведінки або особистісних якостей;

заміщення (переведення небажаної оцінки на іншу «мішень»);

свідчення (апелювання до думок людей які реально є або в більшості випадків видаються за найавторитетніших спеціалістів, осіб з бездоганною репутацією);

семантичне маніпулювання (ретельний підбір до слів та визначень синонімів, що мають негативне значення);

відволікання (необхідна інформація про актуальну проблему змінюється на псевдо значущу, яка зазвичай надається в сенсаційній формі);

катарсис (перебудова наявної системи цінностей людини на іншу, яка дозволяє зовсім по іншому дивитися на речі) [2, с. 154-156].

До засобів впливу традиційно відносять: переконання, інформування, самопросування, навіювання, формування прихильності, деструктивну критику, маніпуляцію тощо.

У зв'язку з тим, що будь-який компонент, будь-яка функція ЗМІ несуть у собі і позитивну, і деструктивну складову, і відповідно може сприяти як інтеграції так і дезорганізації суспільства [3, с. 175-178].

Велика кількість інформації в ЗМІ, пов'язаної зі смертю і насильством привносить у свідомість населення, особливо молоді, різноманітні соціально-стресові впливи. Через психологічний механізм співпереживання, емпатії, емоційного резонансу подібні видовища викликають у багатьох людей почуття жалю, погіршення настрою, тривогу за себе і близьких. Частим демонструванням проявів насильства і жорстокості ЗМІ сприяють формуванню кримінальної субкультури, що негативно впливає на особистість людини і особливо молоді [4, с. 73].

Серед масово-медійної продукції в цьому аспекті найбільше вирізняються фільми-бойовики. На думку заступника директора Центру судової і соціальної психіатрії ім. В. П. Сербського Є. Макушкіна, показ у певні години фільмів-бойовиків сприяє вихованню агресії у молоді та підлітків [5].

І науковці, і громадські діячі вважають, що ЗМІ мусять нести відповідальність за поширення й пропаганду культу насильства, насадження антиподів цінностей, що не відповідають виховним настановам і суперечать гуманістичним цінностям.

ЗМІ як основний постачальник інформації впливають на формування внутрішньої картини світу людей, своєрідної когнітивно-поведінкової матриці, на основі якої відбувається орієнтація в світі, у тому числі і в його ціннісних вимірах. І в

цьому значенні людина інформаційного суспільства не є вільною, оскільки не має змоги одержувати повні і достовірні знання про події, що відбуваються. Бажані думки так тонко занурюються в свідомість, що люди сприймають чуже мислення за результат роботи власної думки [6].

Мас-медіа використовують весь арсенал своїх засобів при впливі на ціннісні орієнтації людини. Вибір засобів впливу, його інструментів залежить від комунікатора, його цілей, кінцевої мети впливу, а також від структури ціннісних орієнтацій аудиторії. Однак, особистість - не пасивний об'єкт впливу ЗМІ. Існують численні види протистояння цьому впливу, що залежать як від власного «Я» людини, так і від особливостей комунікаційного процесу.

До засобів протистояння впливу ЗМІ можна віднести:

контраргументацію; конструктивну критику; енергетичну мобілізацію; творчість; ухилення; психологічну самооборону; ігнорування; конфронтацію [7, с. 124].

Усі способи протистояння впливу ЗМІ спрямовані на запобігання прищепленню чужорідних цінностей, що не відповідають ціннісним уявленням людини.

Це може бути: внутрішня налаштованість на спростування комунікатора;

Обговорення, з подальшою констатацією неправомірності доведень комунікатора.

Існують методи впливу на свідомість людини через звернення до її емоцій, раціональної та підсвідомої сфер. Під час пасивного сприйняття людиною впливу він навіюється та опосереднюється зовнішніми чинниками [8, с. 134].

Такий вплив породжує хибні уявлення, оскільки не передбачає оцінки отриманих спонукань і спирається на віру джерелу інформації. Цей недолік усувають інші моделі, за яких вважається, що людина сама справляє перетворюючий вплив на інформацію, яка надходить ззовні.

Ситуація з кризою інформаційного потоку на Донбасі є яскравим прикладом того, як за допомогою мас-медіа можна отримувати тотальний контроль над свідомістю людей. Важливо, що в міру освіченості соціуму, люди можуть виокремлювати непотрібну інформацію від реально існуючої, яка не несе в собі нав'язуваного ефекту.

Отже, щодо ситуації в областях на кордоні з Росією, можна впевнено сказати, були застосовані реальні методи, щодо створення колективної свідомості, скерування всіх дій в певний інформаційний блок. Україні певною мірою потрібно було б проводити свою інформаційну політику в цих регіонах, зважаючи на історичні та етнічні умови формування світогляду населення цього регіону, стратегічність ресурсів, які там знаходяться і абсолютно не замасковану антиукраїнську політику, яку проводить російські ЗМІ в Донецькій та Луганській областях. Дались взнаки обмеженість транслювання українських каналів та розповсюдження української преси.

Парадоксальний той факт, що для урівноваження інформації досить значний відсоток, який міг би скористатися Інтернетом, нічого для цього не зробив. Це пояснюється не лише явищем масової колективної свідомості, а й пасивністю індивіда та його небажання і обмеженості в сприйнятті інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства / Підручник / М. С. Зарицький - К. : «Політехніка», 2004 - 128 с.
2. Богданов Е. Н. Психологические основы «Паблик рилейшинз» / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. - СПб. : Питер, 2003. - 208 с.
3. Брик Л. В. Анализ эффективности воздействия СМИ на формирование социально-позитивных ориентаций молодежи /Л. В. Брик // Вестник МГУ. - Т. 11 - №1. - 2008. - С. 175-17.
4. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием/ С. Кара-Мурза. - М. : Эксмо-пресс, 2001 - 516 с.
5. Макушкин Е. Трибуна. - 14.06.2001. - С. 6.
6. Бессонов Б. Пропганда и манипуляция / Б. Бессонов // Реклама : Внушение и манипуляция. - Самара, 2002. - С. 703-711.
7. Доценко Е. Л. Психологические манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. - СПб. : Речь, 2003. - 304 с.
8. Федоришин О.Б. Психологічні моделі переконуючого впливу / О. Б. Федоришин // Вісник Київського ун-ту. Соціальна психологія. - 1997. - Вип. 3. - С. 131-134.

Демченко Володимир Миколайович,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного
університету, кандидат філологічних
наук, доцент

ЛОГІКА ЮРИДИЧНОГО СУБСТИЛЮ: ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Насамперед обґрунтуємо вибір саме цього тематичного напрямку конференції, оскільки ми описуємо особливості використання лінгвістичних структур у юридичному документі вищого рівня.

У торішньому збірнику конференції ми аналізували юридичний субстиль у його синтаксичному вимірі на прикладі Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України). Наразі приділимо увагу фразеологічним структурам правничої мови (стійким термінологічним словосполученням), оскільки вони також виявляють орієнтацію укладачів або на українську традицію, або на російську. В останньому випадку це становить небезпеку для системи мови та, що ми бачимо останнім часом, навіть небезпеку для державного суверенітету.

З теоретичного боку такі конструкції визначаються своїми писаними та неписаними правилами: слід дотримуватися певного порядку їх компонентів, не вживати калькованих російськомовних форм (наскільки б до цього не звикли користувачі), не ускладнювати їх тавтологіями та ін. Це можуть бути навіть сполуки, що виконують допоміжну роль, однак у контексті речення важливо їх також використовувати правильно й на своєму місці.

Розглянемо кілька ситуацій з тексту КАС України [1], які ми проаналізували в монографії «Українська мова: зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів» [2].

Сполука «без їхньої згоди» часто використовується не лише в законодавчих актах, але й у правоохоронній практиці та судочинстві. У КАС України читаємо: «...інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, *без їхньої згоди*» (п. 5 ч. 2 ст. 65).

Смислова нечіткість тут зумовлена віддаленістю виділеної обставини від присудкової частини «не можуть бути допитані», а також дублюванням іменника «згода» («без чиеїсь згоди», «коли згоду вже було надано»). Пропонуємо такий варіант: «...інші особи, які не можуть *без їхньої згоди* бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України».

Сполука «поєднані в одне провадження» може суперечити відмінковим формам позначуваного нею іменника чи ще як не відповідати синтаксичному контексту. Наприклад у фрагменті «Суд може своєю ухвалою. роз'єднати одну чи декілька *поєднані в одне провадження* позовні вимоги у самостійні провадження.» (ч. 1 ст. 116) уникнення дієприкметникового звороту не виправдане - через збіг однакових граматичних форм (множини). Тому варто використати такий зворот («роз'єднати одну чи декілька позовні вимоги, *поєднані в одне провадження*, у самостійні провадження.») чи просто змінити граматичний зв'язок («роз'єднати одну чи декілька *поєднаних в одне провадження* позовних вимог у самостійні провадження. »).

Стійкі сполуки з терміном «суб'єкт» можуть виконувати функцію відокремлених членів речення. Наприклад, така прикладка може бути поширеною, але принцип виділення залишається той же: «Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - *суб'єкт виборчого процесу* чи окружна виборча комісія мають право.» (ч. 2 ст. 176) змінюємо на «Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - *суб'єкт виборчого процесу* - чи окружна виборча комісія мають право. ».

Причому відзначаємо системність такого невиділення авторами КАС України: у пп. 1, 2 ч. 4 ст. 105, наприклад, суб'єкт владних повноважень отримує таким чином зайве смислове навантаження в постпозиції («скасування або визнання нечинним рішення відповідача - *суб'єкта владних повноважень* повністю чи окремих його положень»; «зобов'язання відповідача - *суб'єкта владних повноважень* прийняти рішення або вчинити певні дії»), а він мусить бути відокремлений для встановлення більш міцного смислового зв'язку між препозитивною та постпозитивною частинами речення.

Не виділяється прикладка з обох боків однаковим знаком за умов наявності у постпозиції якоїсь підрядної частини або звороту, що самі по собі виділяються комою. Це ми бачимо у такому фрагменті: «У разі неприбуття відповідача - *суб'єкта владних повноважень*, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, без поважних причин або без повідомлення ним про причини неприбуття розгляд справи не відкладається...» (ч. 4 ст. 128).

У КАС України тире переважно замінює пропущені члени речення. Проте друга ситуація виявляє певну безсистемність - у п. 9 ч. 1 ст. 3 тире у постпозиції немає: «відповідач - *суб'єкт владних повноважень*, а у випадках, передбачених законом, [-] й інші особи, до яких звернена вимога позивача», а у ч. 1 ст. 200 - є: «Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а постанову або ухвалу суду - без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи.». Варто тут дотримуватись правила, за яким пропущений член речення (присудок) замінюється тире. У самій назві ст. 200 - «Підстави для залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення - без змін» постпозитивне тире не викликає зауважень.

У певних випадках виділення такої сполуки є обов'язковим - і для смислової акцентації, і відповідно до правил. Наприклад, у фрагменті «Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або *за розпорядженням головуючого* інший працівник апарату суду» (ч. 2 ст. 41) маємо ще більшу некоректність в оформленні норми: по-перше, потрібно відокремити виділену нами частину (знову-таки як умову певної дії), а по-друге - поставити тире на місці пропущеного присудка. Зрештою правильним буде такий варіант: «Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або, *за розпорядженням головуючого* (або й *голови*), - інший працівник апарату суду».

Таким чином, слід визнати, на дотримання законів української мови уже здійснено чимало змін у правових документах, однак цей процес потребує постійної уваги та контролю, оскільки потребує такого ж захисту своїх законів, як і будь-яка інша складова державної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс адміністративного судочинства України // ВВР (зі змінами). - 2005. - № 35-36, 37.

2. Демченко В. М. Українська мова : зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів : монографія / Демченко В. М. - Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. - 104 с.

Рак Ольга Юрївна, доцент кафедри журналістики та засобів масової комунікації Національного університету «Львівська політехніка», кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

КОГНІТИВНА ОЦІНКА МОВНИХ ІНТЕНЦІЙ ІНФОРМАЦІЇ В ЦАРИНІ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ЕТИКИ

Журналістська діяльність ХХІ століття насичена інформацією різного роду цінностей, серед них, як правило, переважають матеріали малоінформативного або ж неінформативного характеру, обмежена кількість когнітивного значення потоку повідомлень.

Правова етика журналістської діяльності полягає в тому, щоб забезпечити ціннісно-якісну оцінку мовної інтенції інформації у комунікаційному середовищі задля запобігання патогенного впливу на реципієнта. Сучасна тенденція медіапростору вкрай перенасичена фейковою та кітчевою інформацією, яка не розвиває суспільство в руслі високої інтелектуальності та елітності, а, навпаки, - обмежує розумовий потенціал людини в світі інформаційного глобального розвитку. Г. І. Приходько зазначає, що «оцінка завжди когнітивна за своєю природою, а отже логіко-предметна. Оцінна і гносеологічна функції мови тісно взаємопов'язані. І в той же час вони рівноправні, оскільки у процесі оцінювання перетворюється пізнання, а у процесі пізнання постійно присутня оцінка» [3, с. 13]. Цікавим є твердження

Н. Д. Арутюнової про те, що оцінка завжди відповідає природі людини, в якій присутні фізичні і духовні начала [3, с. 13].

Важливим завданням для медіазасобів є забезпечення правдивого, достовірного та когнітивного інформаційного простору в мовній інтенції збагачення «сили слова», оскільки, слово й мова - це основа журналістської інтенції повідомлення на споживача.

У когнітивному значенні оцінки інформації розуміється поняття «мораль», «гуманізм», «культура мови», в основі яких лежать регулюючі, виховні, світоглядні, методологічні, наукові та пізнавальні функції. У чому суть когнітивності? Насамперед, це пізнання духовності через світ медіаінформації до життя суспільства. Тому, зміст діяльності медійних засобів полягає в тому, щоб: керуватися в інформаційному просторі моральними принципами і правилами, використовуючи при цьому правові норми етики [1]; не допускати у масовій пропаганді конфліктних «жовтих» матеріалів; спонукати соціум до роздумів та аналізу інформаційних матеріалів; сприяти формуванню та вихованню свідомої розумової ланки культурної еліти.

За твердженням О. Д. Кузнецової, «журналісти України словом розчищають дорогу для нового громадянського суспільства... . Проте свобода засобів масової інформації не означає вседозволеності, безвідповідальності редакцій, журналістів за порушення етичних вимог» [2, с. 35]. Науковець зауважує, що журналіст у своїй діяльності часто механічно біжить за «дешевою популярністю», подаючи тільки «смажені факти», і, таким чином заробляє собі на життя, забуваючи про етичні норми, правдивість і достовірність інформації тощо. Відповідно, значна частина некомпетентної, недостовірної та неаргументованої інформації викликає недовіру суспільства до мас-медійного простору.

Куди поділася демократична журналістика? Де ж шукати правдиву журналістику? На жаль, дешева інформація спотворює свідомість населення у негативному напрямі саме за допомогою мовної інтенції не зважаючи на правові норми етики журналіста.

Культура сучасних медіа насичена масовою негативною інформацією, в якій присутні «патогенність впливу» [4], що деформує свідомість та мислення соціуму. Патогенний текст породжує біль, страждання, аморальність, насильство, антикультуру, бездуховність, психічну дратівливість, а відповідно - не забезпечує когнітивне пізнання моральних та культурних цінностей.

Мовна інтенція [5] інформації в царині журналістської правової етики, на жаль, не дотримуються тих норм і правил Кодексу етики журналіста. Що є вкрай важливим для медіапрацівників у розвитку науково-методологічного прогресу інформаційного простору в глобальному вимірі. Виключно культура мови розвиває дух і мораль суспільства в цілому, в жодному разі - нецензурна й жаргонна лексика.

Вагомим правилом у журналістиці є дотримання демократичності, моральності й гуманізму, принципу етики, сприяння інтенції контролю інформації у потоці інформаційної негативності чи патогенності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов В. Ф. Журналістська етика : [Підручник] / В. Ф. Іванов, В. Є. Сердюк. - К. : Вища школа, 2006. - 231 с.
2. Кузнецова О. Д. Професійна етика журналістів : посібник : 2-е вид., перероб. і допов. / О. Д. Кузнецова. - Львів : ПАІС, 2007. - 246 с.
3. Оцінка і комунікація : посібник для студентів та аспірантів / Укладач Г. І. Приходько. - Вінниця : Нова Книга, 2013. - 168 с.
4. Потятиник Б. Патогенний текст / Б. Потятиник, М. Лозинський. -Л., 1996. - 296 с.
5. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник для самостійної роботи студента / О. В. Яшенкова. - К. : ВЦ «Академія», 2011. - 304 с.

Козачук Ксенія Олександрівна, доцент
кафедри української філології та
суспільних наук Академії адвокатури
України, кандидат філологічних наук,
доцент

ЮРИДИЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ В ПРОЕКТАХ З УСНОЇ ІСТОРІЇ: ЗАХИСТ ТЕКСТУ Й ОПОВІДАЧА

Один з основоположників усної історії, Луїз Старр, свого часу дав методу визначення: «Усна історія - це першоджерело, отримане шляхом запису <...> усної розповіді людини, яка володіє цінною, вартою збереження інформацією, що недоступна в інший спосіб» [2, с. 12]. Практично одночасно з формуванням засад методу постала проблема захисту права інтелектуальної власності на текст, отриманий методом усної історії, і захисту особистості та приватної безпеки респондента.

У 1948 р. в Колумбійському університеті було відкрито Дослідницький центр вивчення усної історії, який очолив Аллан Невінс, а в 1958 р. при Каліфорнійському університеті - Архівний центр усних джерел. Першими усноісторичними дослідженнями стали записи біографій відомих людей - бізнесменів, політиків, ветеранів війни та ін., - які було зібрано з метою доповнити наявні писемні джерела. Трохи пізніше, з розвитком та індивідуалізацією напряму усної історії в Німеччині, де її пізнє становлення було пов'язане з травматичним досвідом нацистської диктатури, стало явним, що навіть документи, які стосувалися цього періоду, були менш небезпечними, ніж пам'ять покоління, котре співіснувало з націонал-соціалізмом і брало участь у його злочинах. Усі спогади про період 1930-1940-х років «були доволі болісними і проблематичними для покоління наступних десятиліть» [3, с. 11].

Свідченням розвитку усної історії в Україні стало створення Української асоціації усної історії (УАУІ), представництво якої існує на базі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна та Східного інституту українознавства ім. Ковальських. Результати здійснених наразі досліджень у форматі усної історії в Україні вказують на незамінність цього підходу для вивчення «тих сторін недавнього

минулого, які мали травматичний характер (досвід Другої світової війни, примусові міграції), були заборонені для висвітлення (голодомор, національно-визвольні змагання, історія Церкви) чи вважались маргінальними (жіночі студії, дослідження української діаспори та субкультур)» [2, с. 18]. Загроза для особистої безпеки особливо актуальна для респондентів у випадках, коли вони були свідками злочинних дій. Так, І. Пушук, дослідник усної історії польсько-українського конфлікту 1943 р. на Волині, відзначає, що у певній кількості населених пунктів опитування не вдалося здійснити в тому числі через «досі не переборений страх, що «поляк прийде і заб'є» [4, с. 206]. До його думки приєднуються у своїх порадах працівники Дослідницького центру вивчення усної історії у Колумбійському університеті: «Інтерв'ю, записані в умовах конфлікту або в постконфліктному оточенні, можуть потребувати додаткових, взаємно узгоджених із респондентом, заходів з обмеження доступу та захисту автентичності» [5]. На їхню думку, в умовах поточного конфлікту слід «враховувати, що зафіксована засобами аудіозапису згода на використання тексту інтерв'ю може бути для обох сторін безпечнішою, ніж надана письмово» [5].

До стандартного пакету документації, яка супроводжує інтерв'ю в методі усної історії, входить серед іншого договір на проведення, зберігання й подальше використання інтерв'ю. Відома українська дослідниця усної історії Г. Грінченко в методичних рекомендаціях з організації дослідження разом зі зразком такого договору надає опис його бажаного змісту. На її думку, «у першу чергу, цей документ повинен містити слова щирої подяки респонденту за його згоду взяти участь в інтерв'юванні та передати досліднику чи організації-виконавцю проекту права на використання інтерв'ю й інформації, яку воно вміщує. Далі в договорі повинні бути зафіксовані адреса архіву, де зберігатиметься інтерв'ю, «режим доступу», тобто обмеження щодо його використання (якщо вони є), а також контактна інформація дослідника, який проводив інтерв'ю, для можливого подальшого звернення до нього респондента» [1, с. 19-20]. Важливо, щоб такий договір про використання особистих спогадів було укладено відповідно до чинної

законодавчої бази, яка регулює права інтелектуальної власності тощо.

Питанням правового забезпечення проектів з усної історії приділяється багато уваги в країнах Заходу, де законодавство послідовно охороняє приватне життя громадян, суворо регламентує можливості використання особистих даних і відповідальність за порушення відповідних норм права. Зокрема об'єктом додаткової уваги Інституту усної історії в Бейлорському університеті (штат Техас) став пункт про часові обмеження у використанні результатів інтерв'ю. Серед порад Інституту збирачам усної історії є, наприклад, така: «Щоб задовольнити бажання респондента обмежити використання інтерв'ю на певний період або у певних форматах (таких, як Інтернет), слід передбачити <...> наявність у договорі відповідного розділу. Зазвичай дуже важко простежити за виконанням обмежень, накладених до кінця життя респондента, тому варто попросити його визначити точну дату в майбутньому, після якої обмеження перестане діяти» [6, с. 5].

Настання цифрової ери зумовлює додаткові ризики, які виникають у разі поширення результатів досліджень з усної історії у світових мережах. Зібрання записів усної історії, які колись використовувались лише кілька разів на рік серйозними дослідниками в архівах, тепер можуть бути переглянуті сотні й тисячі разів користувачами мереж. Цифрова апаратура може бути застосована для редагування аудіозаписів з метою викривлення їх змісту. Це збільшує міру відповідальності дослідника за безпеку матеріалу та респондента і робить ще актуальнішою настанову спеціалістів з Центру усної історії в Колумбійському університеті «співпрацювати з партнерською архівною установою, яка свідомо ставиться до контекстуальних і культурних наслідків надання доступу до колекції» [5], і планувати ще перед початком проекту залучення до нього таких організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грінченко Г. Усна історія : Методичні рекомендації з організації дослідження (Для студентів і аспірантів) / Г. Грінченко. - Харків, 2007. - 26 с.

2. Кісь О. Усна історія : становлення, проблематика, методологічні засади / О. Кісь // Україна Модерна. - Число 11. - Львів-Київ, 2007. - С. 7-21.

3. Пастушенко Т. Метод усної історії та усноісторичні дослідження в Україні / Т. Пастушенко // Історія України. - № 17-18 (657-658). - 2010. - Травень. - С. 10-15.

4. Пушук І. Усна історія - джерело до вивчення українсько-польського конфлікту на Волині в період Другої світової війни / І. Пушук // Волинська трагедія: через історію до порозуміння. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Луцьк, 19-20 червня 2013 року. - Луцьк, 2013. - С. 204-218.

5. Documenting and Interpreting Conflict through Oral History: A Working Guide / Columbia University, Center for Oral History [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://static 1.squarespace.com/static/5 61bf748e4b0f7b2b488f369 /t/56226f5ce4b013a54e8a95be/1445097308069/Documenting_and_I nterpreting_Conflict_Through_Oral_History.pdf](http://static1.squarespace.com/static/561bf748e4b0f7b2b488f369/t/56226f5ce4b013a54e8a95be/1445097308069/Documenting_and_Interpreting_Conflict_Through_Oral_History.pdf)

6. Introduction to Oral History / Baylor University Institute for Oral History [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://www.baylor.edu/content/ services/document.php/43912.pdf](http://www.baylor.edu/content/services/document.php/43912.pdf).

Гуца Галина Валеріївна, доцент
кафедри іноземної філології та
перекладу Київського національного
торговельно-економічного університету,
кандидат педагогічних наук, доцент

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Однією з проблем, що потребують детального вивчення в теорії перекладу, залишається проблема вибору адекватного відповідника у процесі перекладу юридичних текстів однієї мови іншою. Вибір прийнятного варіанта перекладу визначається наявністю або відсутністю еквівалента в мові перекладу. Якщо такий існує, процедура зводиться до його звичайної підстановки, проте за його відсутності - до ретельного підбору одного з варіантних відповідників з урахуванням цілого ряду лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів. Це такі фактори, як референційне та денотативне

значення потенційних відповідників; їх стилістична належність; контекстуальне оточення; мовні норми; сполучуваність слів тощо [1].

Окрім того, слід ураховувати у процесі перекладу юридичного тексту, зокрема тексту нормативно-правового акта, можливість виникнення різних за рівнем складності ситуацій, пов'язаних із пошуком відповідників правових термінів у мовах двох правових систем. Узагальнюючи, такі ситуації можна розбити на чотири основні групи:

1. Термін, що потребує перекладу, позначає правовий інститут, що є аналогічним правовому інституту в правовій системі, мовою якої здійснюється переклад. При цьому зазначені інститути мають однакове нормативне врегулювання.

2. Термін, що потребує перекладу, позначає аналогічний правовий інститут, який має інше правове врегулювання.

3. Відповідний правовий інститут, що позначений терміном, який потребує перекладу, існує в одній правовій системі, але вже не існує в іншій.

4. Відповідний правовий інститут існує в одній правовій системі і не є властивий іншій [2].

Для практичних цілей здійснення юридичного перекладу може виявитися достатнім ознайомлення із законодавчими визначеннями окремих правових понять. Але тут, знову ж таки, постає проблема адекватного тлумачення і вибору таких правових понять перекладачем. Це, в свою чергу, порушує питання: хто ж повинен здійснювати переклад - юристи чи професійні перекладачі? Оскільки переклад юридичних текстів потребує глибоких спеціальних знань, то юридичні тексти нерідко перекладають самі юристи, а не професійні перекладачі. Така практика здійснюється, зокрема, в адміністрації Європейського Союзу, де юристи перевіряють тексти, створені перекладачами, а в Суді ЄС перекладачами працюють виключно юристи.

Щодо України, то їй бракує провідних спеціалістів з юридичного перекладу - як теоретиків, так і практиків. Це є наслідком багатьох причин. По-перше, перекладачеві, який спеціалізується на перекладі юридичних текстів, бажано мати дві освіти - філологічну та юридичну, або, принаймні, маючи одну з цих освіт, багато зусиль та часу присвятити вивченню

іншого предмета. А це, на жаль, не завжди можливо. Додайте до цього брак спеціальної навчальної літератури, проблеми з викладанням іноземних мов у юридичних навчальних закладах (за поодинокими винятками) тощо.

Тому, зазвичай, використовують оптимальний варіант, коли досвідчений професійний перекладач здійснює переклад юридичного тексту, а юрист, що розуміється на правовій системі країни, текст якої перекладається, його редагує. Так у співпраці народжується істинний переклад. Показовим прикладом такої співпраці є робота Державного департаменту з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України, де фахівці - правознавці, філологи, перекладачі працюють над перекладами актів *acquis communautaire* українською мовою та, навпаки, нормативно-правових актів України, адаптованих до вимог *acquis communautaire*, англійською мовою.

Отже, крім пошуку еквівалентних відповідників, основними прийомами юридичного перекладу є такі:

прийом опису - переклад слова, словосполучення, терміна або фразеологізму за допомогою поширеного пояснення його значення. Цей прийом вживається як у випадку відсутності відповідного за значенням слова в мові, якою перекладається текст, так і при поясненні слова у словнику: *judication* - **розгляд справи суддею (суддями)**, *demisable* - **який може бути відданий в оренду або переданий у спадщину**. Описовий переклад повинен задовольняти вимогам точності, лаконічності та зрозумілості: максимально точно відображати зміст позначеного словом або словосполученням у вихідній мові поняття, опис не повинен бути надто детальним, а синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною;

транскодування - такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу: *management* - **менеджмент**.

Розрізняють чотири види транскодування:

- 1) транскрибування - коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови: *impeachment* - **імпічмент**;
- 2) транслітерування - слово вихідної мови передається по літерах: *marketing* - **маркетинг**, *document* - **документ**, *factor* - **фактор**;
- 3) змішане транскодування - переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад,

formalism - формалізм; 4) адаптивне транскодування - коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу: **elite - еліта, civil - цивільний, detail - деталь;**

калькування (дослівний переклад або буквальный переклад) - це прийом перекладу переважно термінів, коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в мові перекладу вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику, наприклад: **courtroom - судова зала, eyes and ears of the law - очі і вуха закону, manpower - людські ресурси**. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові;

перекладацькі лексичні трансформації - це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із урахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення і контексту [1].

У юридичному перекладі також повинна бути врахована національна варіативність термінів, тобто наявність різних термінів у американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне і те ж явище, поняття, процес тощо, або, навпаки, наявність одного терміна у цих варіантах англійської мови на позначення різних понять: **county - округ (у США), графство (у Великій Британії)**.

Перекладаючи юридичні тексти треба брати до уваги і той факт, що велика кількість загальноживаних слів в юридичних текстах може мати термінологічне значення. Тому, щоб уникнути інтерференції, втручання якихось відомих значень слів і виразів у юридичний текст, слід користуватися відповідними посібниками. Традиційних допоміжних засобів перекладача - одномовних і двомовних словників та довідників - для юридичних перекладів нерідко недостатньо. Тому перекладачі користуються і науковою літературою. Багато дослідників звертає увагу на брак якісної довідникової

літератури, яка містила б вичерпну інформацію про юридичні поняття та сфери їх вживання. Водночас більшість дослідників визнають, що створення таких довідників є вкрай трудомістким процесом. Серед україномовних чи не найвідомішими є «Юридичний українсько-англійський словник» та «Юридичний англійсько-український словник» В.Карабана, «Антологія української юридичної думки» за редакцією Ю. Шемшученка, слід згадати російськомовний автоматичний словник «Мультитран», «Толковый юридический словарь: право и бизнес (русско-английский, англо-русский)» М. Баскакової, «Латинско-русский словарь юридических терминов и выражений» М. Гамзатова, електронний словник АБВУУ Ї^УОХЗ, «Англо-русский полный юридический словарь» А. Мамулян тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вагапов А. С. Выбор адекватного лексико фразеологического соответствия при переводе английских правоведческих текстов [Электронный ресурс] / А.С.Вагапов. - Режим доступа : http://zhumal.lib.ru/w/wagapow_a_s/my-agi^ti/.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І.Карабан. - Вінниця : Нова книга, 2004. - 576 с.

Посмітна Вікторія Віталіївна,
доцент кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

ІНДИКАТОРИ МАНІПУЛЯТИВНОГО МОВНОГО
ВПЛИВУ В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Спілкування в сучасному суспільстві характеризується значним зростанням можливостей мовного впливу. Однією з найбільш гострих проблем сьогодення є здійснення прихованого

впливу на масову свідомість і на окрему особистість. Сучасний соціальний контекст спонукає вивчати застосування маніпуляцій не тільки в рекламній та політичній площинах, а й у галузевій комунікації. Особливо актуальним є дослідження маніпулятивного впливу в професійній комунікації українських поліцейських.

Маніпулювання вивчається переважно в аспекті психології. Маніпулятивний вплив, хоча й має психологічну природу, проте здійснюється мовними засобами, а отже, виявляти та нейтралізувати його можна не тільки на психологічному, а й на мовному рівні.

Мета дослідження - виявити індикатори маніпулятивного мовного впливу в професійній комунікації працівників поліції.

Аналіз теоретичних джерел [1; 2; 3; 4] дозволяє інтерпретувати маніпулятивний вплив як прихований вид мовно-психологічного впливу, спрямований на збудження в реципієнта намірів, що відповідають комунікативним інтенціям суб'єкта впливу.

Маніпулятивний вплив може бути деструктивним і недеструктивним. Деструктивний вплив націлений на шкідливі для адресата наслідки, тому важливо вміти виявляти як сам факт прихованого впливу, так і його деструктивну чи недеструктивну спрямованість.

Виявити маніпулювання та визначити його спрямованість дозволяють засоби мовного впливу, які обирає маніпулятор, керуючись своїми позамовними цілями.

Визначимо позамовні цілі, що можуть спричинити застосування маніпулятивного впливу до поліцейського: проникнути на заборонену територію; отримати секретну інформацію; спонукати до виконання певних дій; уникнути відповідальності за свої дії; приховати та пронести заборонені речі; заволодіти зброєю; спровокувати конфлікт, силові дії; приховати або викривити певні факти тощо.

Відповідно до позамовних цілей виділимо основні комунікативні наміри у спілкуванні маніпулятора з працівником поліції: 1) »приспати» пильність, знизити критичність сприймання інформації; 2) порушити емоційну рівновагу, дезорганізувати.

Від позамовних цілей і відповідних комунікативних намірів залежить вибір засобів мовного впливу, які можуть слугувати індикаторами маніпулювання. Серед індикаторів маніпулятивного мовного впливу на поліцейського вважаємо за необхідне виділити такі:

невідповідність змісту мовлення його темпові, інтонації, позамовним елементам спілкування - це все зовнішні ознаки хитрування;

засоби, що дозволяють стереотипізувати ситуацію, знизити критичність мислення і таким чином досягти від адресата очікуваних дій: фіксування ролевих стереотипів і «ярликів», нав'язування ролей, віднесення до тієї чи іншої категорії людей (*Ви, як людина розумна, не можете не зрозуміти; Ви, як представник поліції, повинні...; Ви ж чоловік, ви не можете не допомогти дівчині; Ви ж дівчина, не можна бути такою суворою*), хибне узагальнення (*Невже всі поліцейські такі байдужі до чужих проблем?*), викривлення думки співрозмовника (*Ви хочете мене образити?; Отже, Ви хочете, щоб я тут мерзла?*), акцентування на відмінностях (*У Вас, звичайно, зброя; Сила на Вашому боці*), посилення на авторитеті (*Ваш керівник мені дозволив*);

засоби, що дають змогу драматизувати ситуацію і в результаті контролювати поведінку співрозмовника: надмірне вживання слів з емоційно-експресивним забарвленням (позитивним або негативним), нетактовність (*Ти що, тупий? Ніяк не второпав?*), намагання обмежити реципієнта в часі (*Вирішуйте швидше, за хвилину буде пізно*) або у варіантах вирішення проблеми (*У нас немає іншого виходу*), нав'язування своїх послуг (*Давайте я допоможу, так буде швидше*), гіперболізація (*Якщо я запізнюся через вас, то втрачу роботу*);

- окремо слід виділити засоби, що спричиняють формування негативного іміджу, передусім це стосується спілкування зі ЗМІ: підміна понять (*Чому ви захищаєте злочинну владу?* - не владу, а закон; *Ви виступаєте проти народу?* - навпаки, поліція захищає народ від тих, хто порушує закон); підміна понять часто поєднується з навішуванням ярликів (*запроданці, перевертні в погонах*) - за допомогою

таких засобів легко викликати розгубленість, спровокувати конфліктну мовну поведінку;

прийоми, що дозволяють зменшити дистанцію між співрозмовниками, допомагають маніпулятору стати «своїм» і тим самим знизити критичність сприймання інформації: постійне підкреслення спільності інтересів (*Ми так само відстоюємо права громадян*), заспокоювання (*Не хвилюйтеся, мене не помітять*), зіставлення з можливим негативним явищем (*Я ж не з кулеметом хочу пройти*), зближення (*Я вас розумію, вам не можна, але...*), використання техніки віддзеркалення: підлаштування під темп мовлення, інтонацію співрозмовника, повторення його слів і граматичних конструкцій;

засоби, що викликають у реципієнта відчуття своєї значущості й одночасно відповідальності за співрозмовника: прохання дозволити заборонені дії або допомогти, пояснити (*Ви ж усе тут знаєте, поясніть.; Ви ж сильний, допоможіть.; Ви ж тут головний, дозвольте.*), підтакування (*Так, я розумію, звичайно, але я тільки на секунду*);

засоби, що свідчать про прагнення відволікти увагу, знизити аналітичність мислення: компліменти, лестощі (*Я звернувся до вас, тому що одразу видно, ви людина добра, здатна зрозуміти; У вас така красива форма, а зброя яка, можна подивитися ближче? А як нею користуватись?*), невиправдана зміна теми (*А ви не знаєте, чому сьогодні вранці перекривали дорогу?*), зміщення акцентів на другорядні деталі (*Що означає цей ваш значок?*), акцентування на особистих проблемах співрозмовника (*У вас таке складне завдання, ви, мабуть, так утомились*), уникнення прямих відповідей на запитання (*Те, що ви запитуєте, не має відношення до справи*), прагнення обговорити, прокоментувати ситуацію, щоб випитати інформацію (*Надовго ви тут? Та вас же мало. Ви, здається, без зброї*).

Усі названі засоби можуть використовуватися не тільки з метою маніпулювання, а й з метою здійснення відкритого мовного впливу, і в цьому полягає складність ідентифікації маніпуляцій.

Уважаємо, що для з'ясування того, чи дійсно маніпулятивний вплив застосовується, поліцейському необхідно

(відповідно до виділених вище індикаторів маніпулювання та цілей його застосування): по-перше, вміти виявляти хитрування, сприймати його як сигнал до більш критичного аналізування інформації та мовної поведінки співрозмовника; по-друге, намагатися визначити істинні наміри мовця і тільки після цього приймати рішення стосовно подальших дій.

Виявлення маніпулятивного впливу - це перший крок до його нейтралізації.

Усвідомлення поліцейським небезпеки маніпулятивного мовного впливу під час виконання завдань службової діяльності, знання індикаторів маніпулювання, можливих цілей його застосування допоможе вчасно помітити і, критично проаналізувавши ситуацію, нейтралізувати вплив маніпулятора-порушника. Уміння виявляти прихований мовний вплив - необхідна умова професійної компетентності працівника поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита [Электронный ресурс] / Е. Л. Доценко. - СПб. : Речь, 2004. - Режим доступа : <http://www.rech.spb.ru>.

2. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: теоретичні засади галузевої комунікації : монографія / [Л. М. Пелепейченко, О. Г. Михайлова, В. В. Посмітна та ін.] ; за ред. д. філол. наук, проф. Л.М. Пелепейченко. - Харків : АВВ МВС України, 2009. - 272 с.

3. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В. В. Різун. - К. : ВЦ «Просвіта», 2008. - 260 с.

4. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева та ін.] ; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. - 2-ге вид. - К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. - 248 с.

Лукашенко Альона Анатоліївна,
доцент кафедри управління та роботи з
персоналом Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Європейські реформи спрямовані на досягнення порівнянності та сумісності освітніх систем ЄС, вироблення потрібних інструментів і механізмів їх коректної конвергенції, методології та можливих моделей побудови стандартів освіти третього покоління, ґрунтуючись на концепції компетентнісної моделі та системи залікових одиниць.

Потреба звернення уваги на педагогічний дискурс (від фр. промова, виступ, слова, розмова як мовна практика та поведінка у її використанні, необхідність розуміння тесту та його тлумачення) є сучасною вимогою у підготовці юристів. Це пояснюється тим, що останнім часом насичена законопроекта робота українського парламенту вимагає розвитку вміння швидко орієнтуватися у сучасних юридичних текстах, комунікативному полі професії. Багатоаспектність тлумачення поняття дискурсу знаходимо у філософії (Л. Альтюсера, В. Дейк, М. Фуко, Л. Серно та ін.), психології (Р. Немов, О. Михайлова, Н. Махновська та ін.), лінгвістиці та лінгводидактиці (Л. Мацько, Т. Мельник, К. Сєдов, і ін.), психолінгвістиці (Т. Гарлі, Л. Засекіна, С. Засєкін, О. Леонтьєв), семіотиці (Л. Єльмслев, Ф. де Соссюра та інш.), риториці (Г. Джонстоун, К. Берк, Х. Перельман та інш.) та інших науках.

В Україні педагогічний дискурс як засіб інтенсифікації навчально-виховного процесу досліджувала Л. Колток, яка вперше визначила педагогічний дискурс «як один із засобів інтенсифікації навчально-виховного процесу у теорії і методиці професійної освіти, виховного процесу з урахуванням сучасних інноваційних технологій, що впливають на мисленнєву діяльність студента і спонукають його до майбутньої самостійної діяльності» [1, с. 42]. Вчена вважає, що основою педагогічного дискурсу є мотиваційні показники професійної, навчальної та процесуально-дискурсивної складової змісту освіти майбутнього фахівця і до структурних елементів

дискурсивної педагогіки відносить такі методи навчання, як дискусію, диспут, полеміку, бесіду-полілог, спір, новітні розробки. Разом з тим у вітчизняній педагогічній науці семінар - дискурс залишається проблемою проведення такого різновиду семінарського заняття належним чином.

Основними підходами до викладання права у західноєвропейських університетах є практичне спрямування освітнього процесу та чітко означена професійна орієнтація юридичної освіти, що обумовлено ринком юридичних послуг та необхідністю складання фахового екзамєну, що впливає на формування навчального плану підготовки фахівця. Для майбутніх юристів вміння вести розмову, промову, переконувати, аргументувати, описувати справу тощо є основою їх професії, підґрунтям для розвитку та саморозвитку, оскільки вони працюватимуть у середовищі із життєво важливими реальними проблемами. Тому їм необхідна постійна мовна практика, розвиток вміння відображувати об'єктивну реальність в індивідуальній або колективній свідомості. Таке середовище більш за все буде виникає спонтанно з відповідними вимогами ефективного вирішення проблем, переконання або швидкого і професійного пошуку вірного рішення. Досить важливою є конструкція моделі побудови навчального заняття, а конкретно у нашому випадку - семінарського. Такий семінар, як семінар-дискурс поєднує кілька типів семінарів і сприяє розвитку мислення. Найпоширенішими типами дискурсів є: тематичні, конфесійні, професійні, мета-дискурси, дискурс влади. Як правило, до методів дискурсивного навчання відносять дискусію, диспут, полеміку, бесіду-полеміку, новітні розробки, мозковий штурм, метод проблемної ситуації, рольову гру, метаплан (тиху дискусію) або розмову-плакат. Нами обрано за основу такий тип педагогічного дискурсу як професійний щодо розвитку вміння створювати та вивчати пропозиції співтовариства з конкретної проблеми при підготовці майбутніх юристів. На заняттях з навчальної дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи» для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти магістра галузі знань «Право» ми користувалися вивченням пропозицій громадських робочих груп щодо аналізу текстів нормативно-правових актів відносно їх адаптації до Закону України «Про вищу освіту» з теми «Загальні основи педагогіки вищої школи та правове регулювання вищої освіти в

Україні» з поступовим введенням у рольову гру «Помічник юриста».

Педагогічний дискурс у підготовці майбутніх юристів нами розглядається як сукупність засобів інтенсифікації освітнього процесу з метою підвищення його якості та фахової підготовки фахівця в умовах постійного оновлення змісту вищої освіти.

В Україні методи дискурсивного навчання досліджено з позицій інтенсифікації освітнього процесу, однак чимало питань постають щодо особливостей їх використання на прикладі конкретної дидактики, що потребує подальшого вивчення. Тому ми пропонуємо як один із можливих шляхів удосконалення методів дискурсивного навчання їх використання в умовах проведення навчальних вебінарів (онлайн семінарів), навчання за допомогою Інтернет і мультимедіа (електронне навчання - англ. E-Beati^), тобто за допомогою новітніх технологій навчання у поєднанні із традиційними видами навчальних занять та постійним зворотнім зв'язком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колток Л. Б. Педагогічний дискурс як засіб інтенсифікації навчально-виховного процесу в сучасній вищій школі : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Колток Леся Богданівна ; Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. - К., 2009. - 222 с.

Галій Марина Сергіївна, старший
викладач кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Сучасна реформа правоохоронних органів в Україні є невідмінним кроком на шляху до побудови якісно нової Європейської держави. Прийняття Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-УІІ стало новою епохою розвитку системи правоохоронної діяльності нашої

країни. Головним чином цей закон спрямований на якісне поліпшення професійної діяльності поліцейського. Важливою складовою закону є принципова зміна розуміння місця та ролі поліції у відносинах «поліція - особа (суспільство)». Завдання поліції побудоване на загальному концепті надання послуг державою населенню та сформульоване в ст. 3 законопроекту - як «надання поліцейських послуг щодо підтримання публічного порядку шляхом забезпечення безпеки осіб, суспільства і держави». Таке розуміння відповідає розумінню поліції як цивільної організації та сприятиме досягненню мети реформи, закладеній у законопроекті, - із перетворити систему державного примусу (міліція) на сервісну службу (поліція).

Ефективність діяльності сучасних працівників поліції, їх авторитет в суспільстві знаходиться у прямій залежності від здатності їх ефективно виконувати свої професійні обов'язки, забезпечувати спокій та безпеку громадян. Життя постійно підвищує вимоги до працівників поліції. Ці вимоги особливо зросли на сучасному етапі розвитку суспільства, коли завдання працівників поліції стають все більш складними, багатогранними та відповідальними. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом загальної культури особистості, сприяє грамотній підготовці фахівців у різних сферах, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє професійні обдарування особистості, сприяє її самотворенню та самовираженню.

Питання культури мовлення у професійній сфері стало особливо актуальними в даний час, адже культура спілкування працівників поліції становить важливу частину їх професійної діяльності, оскільки мова є основним знаряддям праці. Уміння спілкуватися, контролювати емоції, направляти діалог відповідно до потреб професійної діяльності, дотримання етичних норм і вимог етикету становлять поведінкову компетенцію поліцейського, адже високий рівень мовної культури - невід'ємна риса культурної людини, адже саме поліцейський є безпосередніми представниками державної влади, з якими громадяни мають пряме спілкування. Рівень культури професійного мовлення працівників поліції знаходиться у прямій залежності від їх загального розвитку, широти світогляду, правової культури, наявності різнобічних

знань, сформованості певних моральних принципів, а тому образ поліцейського має бути сформований з урахуванням таких якостей, як освіченість, майстерність, професійний досвід, моральна зрілість, зразкова поведінка, мовна культура. У жодному випадку працівник поліції не повинен бути зверхнім, різким, зухвалим; жодним рухом, поглядом, а тим паче, словом не принижувати людську гідність громадян.

Отже, вдосконалюючись культурно і духовно, працівник поліції повинен активно розвивати своє мовлення, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання, що можливо лише за умов досконалого володіння мовою й мовною культурою. Мова має індивідуально-суспільну форму, а тому володіння мовою, граматично правильною, чіткою - показник професійної та загальної культури. Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму ділової людини, поліцейського нового типу, який повинен мати нестандартний погляд на речі, відзначатися високою етикою у спілкування, володіти харизматичним вмінням подібатися людям, надихати їх, вести за собою не силою наказу, а силою аргументів, переконуючого слова, а це і вимагає від кожного працівника поліції дбайливого ставлення до мови, найефективнішого використання її необмежених можливостей висловлювання, та є необхідною умовою для профілактичної та роз'яснювальної роботи з різними категоріями населення.

Хижевська Вікторія Вікторівна,
викладач Кіровоградського комерційного
технікуму

**МОВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК ЗАПОРУКА
ЯКІСНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЙ ПРАВА**

Ефективна діяльність юриста залежить від багатьох чинників. Правова освіта та знання норм права і процесу нічого не варті, якщо відсутні ділові та моральні якості, певні організаторські здібності, загальна культура, вміння працювати з людьми, почуття обов'язку, справедливості та відповідальності.

Крім того, сьогодні неможливо виконати жоден вид юридичної діяльності без знання та розуміння особливостей спілкування та механізмів впливу однієї людини на іншу. Центральне місце у цих процесах посідає знання і володіння мовою. У юридичній сфері, мова як засіб спілкування людей і вираження думок, почуттів та волевиявлень, підкорюється здійсненню функцій права через миттєве розкриття всього досвіду, характеру і намірів юриста.

Юрист - це правник, а право є системою встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил поведінки, що виражають волю панівного класу або більшості народу [1, с. 19]. Створюючи правові норми, охороняючи їх у процесуальних актах, роз'яснюючи ці норми громадянам, юрист повинен бездоганно володіти нормами мови [5, с. 26], її культурою.

Термін «культура мови» має декілька значень. У контексті наших досліджень зупинимося на більш широкому і вужчому тлумаченнях. З одного боку, культура мови - рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування [3, с. 39]. З іншого, мовна культура - правильність грамотність мовлення, тобто знання юристом загальноприйнятих норм/правил літературної мови, яка є обробленою, унормованою формою національної мови, що обслуговує всі сфери суспільної діяльності народу і характеризується унормованістю, уніфікованістю, стандартністю, високою граматичною організацією, стилістичною диференціацією.

У правовій сфері діє функціональний різновид літературної мови, який має свої стилістичні та структурно-жанрові риси, зумовлені специфікою правової сфери та її комунікативно-професійними потребами, - юридична мова/мова права [2, с. 38].

Мова права як основна форма існування правових актів має свої специфічні ознаки, знання яких є необхідною умовою для здійснення функцій права юристом/правником. Серед основних виділимо такі.

Ясність. Мова правника, особливо усна, має бути доступною. Це досягається за умови чіткої побудови

документів, виступів, логічності викладу, переконливості аргументів. Чіткості композиції у текстах юриста сприяють юридичні кліше. Ясність передбачає також використання складних синтаксичних конструкцій для вираження складних думок у певних частинах документів.

Однією з необхідних умов ясності є точність, яка у текстах юриста залежить від точності слововживання, що забезпечує інформативну і правову точність документів та виступів, а також усуває можливість неоднокового тлумачення змісту сказаного.

Чіткість. Чіткою, як і точною, робить мову юриста її чистота. Прагнення до мовленнєвої чистоти, до смислової точності закладається рівнем культури правника. Мова постійно змінюється, з'являються нові слова і мовні звороти. Але не всі вони прийнятні в мові права, тому потрібно бути обережними під час використання неологізмів, які часто можуть не відповідати нормам літературної мови. Тут слід зупинитися і на доречності мови.

Доречність - це такий підбір мовних засобів, який дозволяє мові відповідати завданням та умові спілкування. Недоречним є вживання в офіційній промові засобів, що не є прийнятними для літературної мови, русизмів та зайвих іншомовних слів, вульгаризмів, архаїзмів тощо. Впливають на чистоту мови юриста і слова та словосполучення «паразити».

Важливими характеристиками культури мови юриста також є змістовність, достатність, логічність, стислість, емоційна виразність[4, с. 125]. При цьому не слід забувати про правильну вимову, правильну постановку словесного наголосу, вільне й невимушене оперування словом, наголошування на головних думках, відповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою, вибір стилю мовлення (офіційно-діловий/публіцистичний), що є не менш важливими елементами культури мови юриста, ніж дотримання граматичних норм.

Слід зауважити, що з метою покращення загальної професійної ерудиції та культури фахового мовлення юрист постійно повинен працювати над підвищенням рівня володіння сучасною українською літературною мовою. Крім професійної ерудованості, правник має прагнути до вдосконалення знань і вмінь з таких специфічних моментів в мові права, а саме :

вимоги до називання та дефініцій юридичного терміна; види юридичних термінів; системно-сміслові зв'язки між термінами в юридичній терміносистемі; поняття юридичної термінографії; різновиди словників юридичного спрямування; графічне оформлення текстів нормативно-правових актів; особливості функціонування мовних норм в юридичних текстах; сучасні юридично-лінгвістичні тенденції, психолінгвістичні елементи в юридичній діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія : короткий курс лекцій / І. В. Бризгалов. - К. : МАУП, 2003. - 48 с.
2. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія. Збірник наукових праць. - Запоріжжя : ЗНУ, 2007. - № 27. - С. 38-43.
3. Овчиннікова А. П. Юридичне мовлення : системні та несистемні характеристики / А. П. Овчиннікова // Актуальні проблеми держави і права. - 2005. - Вип. 25. - С. 74-79.
4. Осипова Н. П. Ораторське мистецтво : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів юридичної спеціальності / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова. - Х. : Одиссей, 2006. - 144 с.
5. Фетюхин М. И. Этико-педагогические основы оптимизации служебного общения юриста : учебнометодическое пособие / М. И. Фетюхин. - Волгоград : Изд-во ВолГУ, 1999. - 112 с.

Макаренко Наталія Костянтинівна,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ЗЛОДІЙСЬКИЙ ЖАРГОН ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Жаргон - це соціальний діалект, який відрізняється від загальноновживаної мови специфічною лексикою та фразеологією, експресивністю зворотів та особливим використанням словотворчих засобів, але не володіє власною фонетичною та

граматичною системою. Основна функція жаргону полягає у вираженні належності до відносно автономної соціальної групи за допомогою використання специфічних слів, форм та зворотів. Важливою ознакою жаргону є його «вторинний» характер, оскільки часто це слова, які замінюють нейтральну або пафосну лексику літературної мови. Важливими ознаками жаргону є також економія мовних та мисленневих зусиль.

Злодійський жаргон являє собою лексичний субстандарт, який обслуговує кримінальну субкультуру антисоціальних та асоціальних груп людей та виконує в ній функції відмежування від навколишнього світу, виділення «своїх», конспіративного спілкування, пароллю, емоційно-експресивного мовного засобу [4, с. 3].

Кримінальне арго є закономірним явищем, що відбиває специфіку субкультури злочинного світу, ступінь його організованості, професіоналізації та адаптації до сучасних реалій. Використання арго було притаманне злочинцям у різні історичні епохи, воно народилося і розвивалося разом із злочинністю та за суттю є інтернаціональним явищем.

Говорячи про походження кримінального арго, відзначимо, що найбільш поширеною є концепція про те, що в основі злодійського жаргону Східної Європи лежить так звана офенська мова - умовно-професійне арго корпоративних груп ремісників, дрібних торговців та селян Владимирської губернії, які займалися відхожими промислами, продаючи по селах ікони, лубочні вироби, книги та інший дрібний товар. У кримінальному арго офенська лексика зазнає суттєвих змін як за семантикою, так і за формою. Однак найголовнішою відмінністю між офенським та кримінальним арго є обслуговування різних предметних сфер: з одного боку світу селян та дрібних торговців, з іншого - світу злочинців [5]. Крім офенської, злочинне арго увібрало в себе слова із інших «штучних» мов, якими за старих часів користувалися різні замкнені групи населення, а також з професійних арго інших соціальних груп.

Інтернаціональне спілкування представників злочинного світу позначилося на поповненні кримінального словника, перш за все, словами з німецької, тюркської, циганської, єврейської, польської мов (наприклад, з німецької походять слова «фраср», «блат», «шулер»; з тюркської - «бабай», «майдан», «чирик»

тощо). Через ідиш до злочинського жаргону проникає давньоєврейська лексика («ксива», «мусор» тощо).

У радянський період кримінальне аргіо збагатилося словами з мов різних народів Радянського Союзу, наприклад, запозиченнями з мов народів Півночі. З 1970-х рр. у кримінальний жаргон проникають слова із західних мов («мані» - англійською «money», «шузи» - англійською «shoes» тощо). Водночас певні слова, які відображали минулу епоху, навпаки зникають через втрату актуальності.

Щодо географічного ядра виникнення кримінального аргіо у Східній Європі версії також різняться. Наприклад, на думку В. Даля «блатна музика» була розроблена кримінальним світом російської столиці [2]. Існує також припущення, що кримінальне аргіо остаточно оформилося на основі жаргону кримінального світу дореволюційної Одеси. На думку дослідників хронологічно злочинний жаргон почав складатися з початку XVIII ст., а до початку XX ст. основа його була вже сформована [7].

У межах кримінального жаргону виділяються: загальнокримінальний жаргон (арго, феня) та професійні жаргони, тобто жаргони злочинців, які мають «спеціалізацію» у сфері девіантної поведінки.

Така «спеціалізація» поділяється на підгрупи:

- аргіо шахраїв: блатні, шулери, карточні шулери, повірники та ін.;

- аргіо злодіїв: злодії, карманники, домушники, ширмачі, гоп-стопники, майданники, шлеппери, церковні злодії, «кльокушники» та ін.;

- **арго грабіжників: штопорила, стопарі;**

- аргіо вбивць: мокрушники, технарі, кілери;

- тюремне аргіо, характерне для місць позбавлення волі, які є обов'язковими етапами професійної кар'єри злочинців. У цій підгрупі частотним є вживання лексем на позначення в'язниці. Українською мовою: академія, акваріум, зона, баркас, бендюга, бичарня, дальник, решітка, рогачівка та ін.

В українську мову кримінальний жаргон повноцінно увійшов в середині XX століття. Слід зауважити, що український кримінальний жаргон завжди був вторинним, похідним від російського і містить до 80% запозичень із російської мови та власне русизмів.

Проблему вітчизняного злочинного сленгу досліджували ще з дореволюційних часів. Саме тоді у Російській імперії були опубліковані перші розвідки з кримінального жаргону. Так, зокрема такі як «Жаргон тюрми» В. Трахтенберга, яка була видана в Санкт-Петербурзі в 1908 році [6].

У перші роки радянської влади вийшла низка робіт з даної проблеми, однак з часом дослідження кримінально-тюремної субкультури поступово згорнули. Так звану «феню» вважали ознакою поганого тону, і вона друкувалась виключно в довідниках Міністерства внутрішніх справ з метою службового використання. У 1982 році в Франфуркті-на-Майні було видано «Словник Арго ГУЛАГа» під редакцією Б. Бен-Якова [0]. В 1983 році в Нью-Йорку В. Козловський видав «Збірник російських злочинських словників» у чотирьох томах [3]. На початку 90-х років словники «блатного світу» почали друкувати в Росії та на Україні.

Жаргонний спадок на початку століття нараховував приблизно тисячі слів і висловів. Протягом десятиліть жаргон змінювався і доповнювався новими словами. Лексичний запас сучасного кримінального світу включає в себе більше десяти тисяч слів і висловів.

Багато слів і словосполучень давно і міцно увійшли до повсякденної мови і вже не сприймаються як лексика, що відноситься до кримінального жаргону. Наприклад, звичними стали вирази «поставити до стінки» (засудити до вищої міри покарання), «вишка» (розстріл), «стукач» (інформатор) і т. д. Перераховані слова з кримінального жаргону досить міцно увійшли до мови засобів масової інформації, літератури.

Ще більша кількість використовується в розмовній мові, особливо, як уже зазначалось, у середовищі неповнолітніх «кент» - друг, «моргали» - очі та ін. Необхідно відзначити, що через професійну деформацію вживанням лексики, що належить до кримінального (злочинського) жаргону, використовують його і працівники правоохоронних органів.

Отже, особливості сучасного стану кримінального арго є те, що воно вийшло за межі власної соціальної групи та отримало широке розповсюдження. На даний момент кримінальний жаргон через художню літературу, кінематограф, популярні радіостанції, засоби масової інформації увійшов у повсякденне життя.

Водночас для фахівців кримінальний жаргон є важливим засобом вивчення злочинного світу. За ним можна судити про процеси, що відбуваються в злочинній сфері, появу нових різновидів злочинів та засобів їх вчинення тощо. Наприклад, професіоналізація злочинної діяльності неодмінно знаходить відображення у словнику. Поширення економічних злочинів, кіберзлочинності, корупції, рекету, рейдерства, різного роду фінансових пірамід, афер із нерухомістю і т. ін. сприяє утворенню нових слів у словнику кримінального жаргону.

Таким чином, важливість дослідження кримінального аргю полягає у його соціолінгвістичних особливостях, які проливають світло на злочинність та її сучасні тенденції. У свою чергу, соціологічні дослідження кримінального аргю дозволять збагатити теоретичний доробок з проблеми злочинності. Отже, дана тема, на нашу думку, представляє певний інтерес як у теоретичній, так і в практичній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бен-Яков Б. Словарь аргю ГУЛага. - Frankfurt/Main : Посев, 1982. - 149 с.
2. Калпинская О. Е. Особенности возникновения и развития организованной преступности в дореволюционной России [Электронный ресурс] / О. Е. Калпинская // Юриспруденция. - 2010. - № 20. - Режим доступа : [http : //www .pravorggu.ru/2010_20/10kalpinskaya_10. shtml](http://www.pravorggu.ru/2010_20/10kalpinskaya_10.shtml).
3. Козловский В. Собрание русских воровских словарей. Т. 1. - New York: Chalidze publications, 1983. - 226 с.
4. Кудинова Т. А. Языковой субстандарт: социолингвистические, лингвокультурологические и лингвопрагматические аспекты интерпретации // Автореф. дис... д-ра филол. наук. - Нальчик, 2011. - 44 с. [с. 3].
5. Толковый жаргон уголовных жаргонов / [Ю. П. Дубягин, А. Г. Бронников, Г. В. Боровкова и др.] ; под ред. Ю. П. Дубягина. - Рыбинск : СП «Интер-ОмНИС», СП «РОМОС», 1991. - 208 с.
6. Трахтенберг В. Ф. Блатная музыка : Жаргон тюрьмы. - М. : СПб., 1908. - 116 с.
7. Чалидзе В. Уголовная Россия / В. Чалидзе. - Нью- Йорк : Издательство «Хроника», 1977. - 395 с.

Яровий Кирило Васильович,

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх
справ; **Науковий керівник:**

Пастух І. Д., професор кафедри
адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

РОСІЯНІЗМИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова впродовж багатьох століть піддавалась негативного впливу з боку російської, а також знаходилась у стислих її межах, що посприяло перетворенню на змішану з останньою.

Треба підкреслити те, що вживання російськомовних слів в українській мові з'явилась на підставі історично виниклих обставин.

За часи Російської імперії українська мова знаходилася в обмеженні свого культурного розвитку, що сьогодні виникає доволі складне питання: «Як вона вижила й існує дотепер?» Ємський указ, який був створений за часів російського царя Олександра II спрямовувався на витіснення української мови з культурної сфери і обмежував її побутовим вжитком.

Під час перебування України у складі СРСР мова судочинства, республіканських адміністрацій, армії була тільки одна - російська, насамперед коли українська залишалась на побутовому рівні.

Особливу увагу треба звернути на те, що саме питання геополітичного «сусідства», розташування українського та російського народів один біля одного, залишили свій відбиток у розвитку українського мови.

Саме тому проблема використання росіянізмів у сучасній українській мові є надзвичайно актуальною і потребує уваги з наукової точки зору.

Питанню використання росіянізмів в сучасній українській мові була приділена увага у працях М. В. Барчук, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко,

К. В. Ленець, В. І. Пілецького, Л. О. Пустовіт, М. М. Ріпей, Н. М. Сологуб, С. Г. Чемеркіна, О. А. Шумейка та багато інших науковців.

Під *росіянізмом, або русизмом* розуміється - слово або мовний зворот, запозичений з російської мови або побудований за зразком російських слів і виразів Г21.

На думку деяких науковців, визначення росіянізм потрібно розмежовувати за аналогією до інших лексичних запозичень (старослов'янізмів, полонізмів, тюркізмів та іншими), позитивну лінгвоодиноцію, виникнення якої зумовлюється дією мовних контактів Г41.

Сьогодні «росіянізмами» сприймаються, як мовні явища, які полягають у неправильному вимовлені, наголосі, синтаксисі, а також лінгвістичні кальці.

*Калька (фр. **кайгуе** - **копія**)* кваліфікується як «нова лексема, створена типовими мовними засобами за зразком іншої мови» [5].

У сучасній українській мові використання росіянізмів найчастіше зустрічається у юридичній літературі (*перше - це русизми - друге - правильний варіант; ~~більше-єсть~~ - понад сто, ~~відмінити~~ - скасувати, ~~в-кінці-кінців~~ - зрештою, ~~на-рахунок~~ - стосовно, ~~передвзятієть~~ - упередженість, ~~по-крайній-мірі~~ - прийманні, ~~учбовий~~ - навчальний, ~~до-тих-під~~ - доти)* [3].

Крім цього, у юридичній літературі деякі науковці у своїх працях використовують росіянізми, вважаючи при цьому, що це лише їхні літературні прийоми. До того ж, деякі науковці не розрізняють літературної, простомовної, діалектної, жаргонної форм мовлення, об'єднують їх у одне ціле та називають все це - «українська мова».

Таким чином, не розуміючи наслідків, зазначена категорія людей не хоче перевантажувати себе, літується дивитись у словник, щоб підібрати правильний український відповідник до російського слова.

Історія залишила свій відбиток, тому сьогодні ми відчуваємо нестачу в українській мові специфічних термінів і висловів використовуємо при цьому русизми (*пошланник, чиновник, указ, артіль, піхота*).

Крім цього, однією з найголовніших проблем залишається двомовності в нашій країні. А також, штучно утворена конфліктна ситуація, яка залишається нестабільною,

обумовлюється хаотичною взаємодією української та російської мов, тому боротьба буде тривати доти поки не настане витіснення однієї з мов.

Вказана ситуація тільки актуалізує гостроту проблеми, яка на протязі певного часу залишається не вирішеною, що свідчить про двозначність трактувань.

На підставі опрацьованого матеріалу можливо зробити висновок. Для вирішення вищевказаної проблеми необхідно внести редакцію до Закону України «Про засади державної політики» щодо визначення терміну «українська мова» [1]. Крім цього, розробити новий концептуальний підхід щодо вивчення української мови та залученням досвідчених фахівців.

На нашу думку, єдиним вирішенням вищевказаної проблеми є розуміння самої мови та взаємозв'язок між українським суспільством та нашою державою.

Отже, проблема використання росіянізмів у сучасній українській мові носить здебільш політичний підтекст, вирішення якого повинно бути на державному рівні, щоб забезпечити соціально-політичну стабільність та зберегти незалежність України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України [«Про засади державної мовної політики»](#) Верховна Рада України; Закон від 03.07.2012 № 5029-УІ.

2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. - К. : Либідь, 2001. - 224 с.

3. Мовознавство. - 1969. - № 5. - С. 88 // Див. гніздо «На протязі» з літературними прикладами // Словник української мови в 11 тт. К., 1977. - Т. 8. - С. 328.

4. Сучасна українська літературна мова : Підручник / За ред. А.П. Грищенка. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К. : Вища школа, 1997. - 493 с.

5. [Українська радянська енциклопедія](#) : [у 12-ти т.] / гол. ред. [М. П. Бажан](#) ; редкол.: [О. К. Антонов](#) та ін. - 2-ге вид. - К. : [Головна редакція УРЕ](#), 1974-1985. - том 4. - С. 2.

Волинська Анастасія Миколаївна,
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: Стратулат Н. В.,
завідувач кафедри юридичного
документознавства Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СТІЙКИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В МОВІ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Людина у своїй мовленнєвій діяльності не тільки передає інформацію про навколишній світ, а й висловлює при цьому своє ставлення до нього. Однією з ознак виразності думки мовця, рівня володіння мовним багатством є, зокрема вживання фразеологічних одиниць у різних стилях мови [1, с. 3]. Фразеологія української мови незмінно привертає увагу дослідників. До неї зверталися свого часу В.В. Виноградов, Б.О. Ларін, О.О. Потебня, М.Ф. Сумцов, І.Я. Франко та ін. Питання семантики фразеологізмів висвітлено в працях М.Ф. Алефіренка, Л.Г. Боярової, В.М. Телія. Стилістичний аспект фразеологічних одиниць привертав увагу М.А. Жовтобрюха, П.П. Плюща та ін. Історію та етимологію фразеологізмів вивчали М.Т. Демський, Л.І. Коломієць, Ф.П. Медведєв, Л.Г. Скрипник, В.Д. Ужченко. Питання фразеології цікавлять і молодше покоління мовознавців (А.М. Архангельська, І.С. Гнатюк, Д.В. Горбачук, Л.В. Мельник, О.В. Назаренко та ін.).

Фразеологізми, які використовуються в офіційно-діловому стилі, характеризуються тим, що предметно-логічний компонент їхньої семантики превалює над експресивним, а для стійких сполучень, які лише називають явища позамовної дійсності, не виражаючи ставлення мовця до них, типовою є відсутність експресивних відтінків значення. Сталі одиниці, яким властиве домінування експресивно-стилістичного забарвлення,

вживаються переважно в ситуаціях, що характеризуються урочистістю, патетичністю, напр.: **вести початок, скласти зброю, вступити на високий державний пост**. Предметно-логічний компонент превалює в семантиці фразеологізмів, які мають термінологічне значення, напр.: **порушення прав, юридична особа, третейський суд**. Часто використання у процесі ділового спілкування одного компонента фразеологічного комплексу зумовлює обов'язкове вживання й іншого, напр.: **перемога здобувається** (а не **одержується**), **інформація доводиться до відома** (а не **повідомляється**), **порушення тягне відповідальність**, а **особа несе відповідальність** [1, с. 136].

Співвіднесеність стійких сполучень слів із певними частинами мови покладено в основу їх лексико-граматичної класифікації, згідно з якою розрізняють дієслівні, іменникові, прикметникові, прислівникові та вигуківі фразеологізми. Мові ділових паперів притаманні фразеологічні сполучення, штампи та кліше, позбавлені суб'єктивно-оцінного значення, яке реалізується переважно у прикметникових та вигуківих конструкціях. Широко використовуються в офіційно-ділових текстах дієслівні (**звернутися із заявою, обговорити питання, оголосити догану**), іменникові (**візуальне спостереження, навідне питання**) та прислівникові (**належним чином, разом з цим**) сталі звороти [1, с. 137].

Різним видам документів, відповідно до їх призначення, притаманний різний рівень композиційної та мовної стандартизації, а отже, й різний ступінь насичення сталими конструкціями. Найбільш насиченими фразеологічними сполученнями та зворотами (кліше, штампами, шаблонами) є тексти обліково-фінансових та господарсько-договірних документів (акти, розписки, контракти, трудові угоди тощо), які укладаються так, щоб на ознайомлення з ними витрачалось якомога менше часу, оскільки сфера функціонування пов'язана з активним документообігом, напр.: **увести в дію, вилучити з обігу, відповідно до постанови, накласти стягнення у формі догани, відкрити рахунок**. Оформлюються такі ділові папери на

бланках, постійні реквізити яких реалізуються за допомогою мовних штампів, що сприймаються як блоки фразеологічних одиниць різних типів.

Більшість довідково-інформаційних і кадрових документів (рецензії, листи, звіти, характеристики, автобіографії тощо) створюються для розв'язання нетипових ситуацій. Фразеологізми, вживані у текстах таких службових паперів, добирають залежно від змісту й призначення конкретного документа, напр.: ***бути вартим уваги, достеменно відомо, довести справу до кінця, через брак відомостей, зосередити зусилля колективу***.

Таким чином, у мові фразеологізми функціонують нарівні з окремими словами і становлять частину її лексики. Проте фразеологізми офіційно-ділового стилю і далі потребують ретельного й усебічного дослідження, оскільки вони є одним із засобів вираження національної специфіки мови. Саме тексти службових документів позначаються низкою специфічних особливостей української мови, що вирізняють її з-поміж інших близькоспоріднених. У семантиці фразеологізмів офіційно-ділового стилю значною мірою відображаються традиції та основні норми суспільно-політичного життя, особливості складних державотворчих процесів, що відбувалися й відбуваються в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сушко О. І. Фразеологія офіційно-ділового стилю української мови (на матеріалі документів першої половини XX століття) : Дис... канд. наук: 10.02.01. - 2007. - С. 3.
2. Баулін О. В. Термінологічні проблеми дізнання // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. - К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. - С. 136-137.

Яцун Микола Миколайович, ад'юнкт докторантури та аспірантури Національної академії внутрішніх справ;

Науковий керівник: Козаченко О. І., професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЮРИСТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання про комунікативну компетентність завжди постає, коли йдеться про якісні характеристики діяльності людей тих професій, у яких фахівці мають справу з людьми. До числа таких професій належить і діяльність юриста.

Професійна комунікативна компетентність юриста - це здатність розв'язувати комунікативні завдання в умовах професійного спілкування, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, продукувати довершений і нормативний навчальний текст. Достатній рівень професійної комунікативної компетентності передбачає наявність у юриста двох основних груп умінь, а саме: загально комунікативних (забезпечують перебіг комунікації в ситуаціях повсякденної міжособистісної взаємодії) та професійно-комунікативних (професійно значущі комунікативні вміння, що забезпечують комунікацію в умовах дидактичної міжособистісної взаємодії між адресантом і адресатом як суб'єктом навчальної взаємодії).

В умовах євроінтеграції реалізація прав і свобод людини та громадянина, їх безпосередній захист можливі лише за умов стабільного розвитку суспільства, дотримання закону та неприпустимості порушення правопорядку. Від високого рівня професіоналізму юристів безпосередньо залежить успішне вирішення актуальних проблем інтеграції та державотворчого процесу. Таким чином, однією з основних проблем сучасного процесу реформування правоохоронних органів є формування комунікативної компетентності суб'єктів правових реформ. Такими суб'єктами мають стати, зокрема, нові покоління

фахівців із вищою юридичною освітою, оскільки саме їм необхідно володіти таким ресурсом, як спеціально-юридичний професіоналізм, який може бути реалізований лише за умови сформованості в них культури професійно-правового спілкування.

Основою комунікативно-мовленнєвої компетентності є уміння та навички, які дозволяють ефективно працювати в таких формах фахової діяльності, як складання законопроектів, прийом громадян, робота в судах, здійснення ділового листування, практична юридична робота, складання процесуальних юридичних документів. Розвиненість професійно-комунікативних здібностей юриста сприяє знаходженню відповідно до ситуації фахової взаємодії тону та інтонації, слів, засобів ґрунтовної аргументації та компетентного вираження думки.

Лише окремі дослідники аспектно вивчали комунікативну складову діяльності юристів та їхньої фахової підготовки (формування професійно-мовленнєвої компетентності - Л. В. Барановська, І. А. Саражинська [1]; формування комунікативної компетентності - М. Б. Ценко [2]; розробка комунікативних завдань - О. Бандурка [3], П. Біленчук [4]; формування комунікативних умінь - Н. В. Кожем'яко [5]).

Сферою професійних обов'язків юриста є забезпечення існування та функціонування правової системи держави. Право, регулюючи правові відносини в суспільстві, забезпечує правовий порядок і організованість у визначених законами сферах життя. Юристи під час виконання своїх професійних обов'язків беруть участь в організації та впорядкуванні відносин між державою і громадянами, між організаціями і підприємствами, між членами суспільства в процесі розв'язання їх проблем, які часто мають суперечливий і доленосний характер.

Спілкування є складовою професійної діяльності юриста незалежно від його спеціалізації. Це процес встановлення і розвитку міжособистісних контактів, обумовлений спільним життям, діяльністю людей, їх відносинами, які складаються з найрізноманітніших приводів.

Важливою особливістю спілкування юристів є те, що воно нерідко протікає в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, чітко окреслених форм взаємодії: прийом

заяв у громадян, допит під час досудового розслідування; допит в процесі судового розгляду справи, допит і отримання відповідних пояснень в осіб, що беруть участь в цивільному судочинстві; судові дебати сторін, обмін репліками, проголошення останнього слова підсудним.

Таким чином використання зазначених комунікативних форм у кримінальному і цивільному судочинстві визначається правовими (процесуальними) нормами, розпорядчими вимогами. Обов'язковим є дотримання встановлених законодавством формул спілкування, процесуальний порядок мовної взаємодії сторін.

Процедура процесуально регламентованого спілкування, його формалізований характер - обов'язкові умови, за яких таке професійне спілкування може здійснюватися, вони ніким не можуть бути порушені. Ці процедури детально описані в законі, починаючи з підстав, без яких не може відбутися сам акт спілкування, і закінчуючи процесуальними формальностями, завершальним діалогом сторін з його особливим порядком протоколювання, яке відображає не тільки зміст, а й увесь хід спілкування, дотримання супутніх йому різних формальностей процесуального характеру, ігнорування яких може слугувати підставою для визнання недійсними результатів, отриманих в ході спілкування, і спричинити правові санкції до тих, хто порушив передбачений порядок професійно-правового спілкування, довільно спростив його і т. ін.

Особливості комунікативно-мовленнєвої діяльності юристів полягають у тому, що вони постійно беруть участь у різних видах ділового (фахового) спілкування. Їм постійно доводиться вступати в контакти з різними посадовими особами, з керівниками місцевих органів влади, з представниками підприємств, установ. Аналізуючи професійну діяльність юриста, необхідно враховувати не тільки його процесуальні, але і непроцесуальні форми, в основі яких лежать прийняті в суспільстві, в тому чи іншому соціальному середовищі правила мовної поведінки, стійкі етикетні формули звернення, що відображають зовнішні прояви ставлення будь-якої людини до оточуючих, до різних соціальних цінностей. У контексті подібних випадків спілкування слід говорити про не

процесуальне професійно-правове спілкування юриста [6, с. 338].

Аналіз літературних джерел дозволяє визначити, що такі основні характеристики комунікативної компетентності, як комунікативно-мовленнєва, соціально-перцептивна й інтерактивна, зазвичай визначають її розвиток. Але важливого значення в процесі професійної діяльності юриста відіграє постійний процес самовдосконалення.

Важливо розвивати комунікативно-мовленнєву компетентність - особливо вміння невербального спілкування, що забезпечує експресивність і природну виразність поведінки особи.

Таким чином, комунікативно-мовленнєва компетентність є надзвичайно важливою ланкою ділового процесу. Мовленнєво-комунікативні вміння забезпечують на основі сприйнятої інформації виділяти мікротеми, ключові слова, репродувати зміст інформації; за змістом сприйнятої на слух чи зором інформації будувати низку сократичних запитань.

Розвиток професійно-комунікативних умінь, що й складають комплекс тих операцій, які дають змогу реалізувати формувальну функцію мовленнєвої діяльності юриста, у практиці забезпечують лінгвістичні курси професійного спрямування («Культура професійного мовлення», «Юридична термінологія», «Етика ділового спілкування», «Риторика») [7, с. 48].

У цілому процес цілеспрямованого формування професійної комунікативної компетенції юриста залежить від розв'язання конкретних завдань, а саме: розвитку гуманістичного мислення; усвідомлення цінностей юридичної професії; формування професійно-комунікативних умінь та навичок; активізації мотиваційної сфери юриста; самоаналізу та дидактичної рефлексії тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Л. В., Саражинська І. А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери // Мовні концептуальні проблеми української лінгвістики : Збірник наукових праць. - К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. - випуск 24. - Ч. 1. - С. 45-50.

2. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. - Х. : Право, 2014. - № 4 (23). - 360 с.

3. Бандурка О. М, Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : Підручник. - Харків : Вид-во НУВС, 2002. - 336 с.

4. Біленчук П. Д. Правова деонтологія : підруч. для вищ. навч. закладів / П. Д. Біленчук, С. С. Сливка ; за ред. : П. Д. Біленчук ; Акад. праці і соц. відносин, Федер. проф. спілок України, Львів. ін-т внутр. справ та ін. - К. : Атіка, 1999. - 319 с.

5. Кожем'яко Н. В. Особливості діяльності фахівця юридичного профілю. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. - 2011. - № 4. - 213 с.

6. Волскобитова Л. А. Профессиональные навыки юриста : Опыт практического обучения. - М. : Дело, 2001. - 416 с.

7. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів / М. Б. Ценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». - 2014. - № 4 (23). - С. 41-51.

ЗМІСТ

Черней Володимир Васильович ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	3
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	
Костицький Михайло Васильович ІСТОРІЯ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	6
Ющук Іван Пилипович ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	8
Усенко Ігор Борисович ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЕКТНИХ РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2016 РОКУ	12
Симоненко Людмила Олександрівна З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛИЧИНІ	16
Артикуца Наталія Володимирівна АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ.....	19
Юрчук Ольга Федорівна КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОБ'ЄКТ КРОСНАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	23

Секція 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МОВУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ	28
Лопушинський Іван Петрович МОВНО-ПОЛІТИЧНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ЛІНГВО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ	31
Маруніч Ігор Іванович, Галій Марина Сергіївна ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ	34

Хуторянський Олександр Васильович ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ, МОВНОЇ ТА МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЛЯ ПРАВНИКА	38
Карнаух Ганна Володимирівна НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ СЛОВОФОРМ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО КОРПУСУ)	42
Онуфрієнко Галина Сергіївна УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ	47
Онищук Ігор Іванович ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ	50

Красницька Анжела Віталіївна ЛІНГВІСТИЧНА ТА ЗМІСТОВА ІНФОРМАЦІЙНА НАДМІРНІСТЬ У ТЕКСТАХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ)	54
Маковій Віктор Петрович УЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ «ЗА» І «ДО» В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМАХ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПЕРЕБІГ ЧАСУ	59
Рябоконт Євген Олександрович ПОНЯТТЯ ПЕРЕХІДНОСТІ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	63
Бойчук Василь Миколайович, Бойчук Марія Володимирівна ІННОВАЦІЇ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ОДИНИЦІ ПІДСИСТЕМИ МОВИ ПРАВА	68
Легін Людмила Михайлівна ХАРАКТЕРНІ РИСИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА ЯК ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА	70

Дручек Олена Василівна ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ.....	75
Ляшук Андрій Володимирович МОВА ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ.....	78
Проценко Галина Петрівна, Стратулат Наталя Вікторівна ПРИНЦИПИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ.....	81
Дурдинець Мирослав Юрійович ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ ЗА ЧИСТОТУ МОВИ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ	85
Панченко Ольга Іванівна ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛЩЕЙСЬКОГО	89
Марусевич Дмитро Олександрович РОЛЬ МОВИ В ЗАКОНОТВОРЧОСТІ.....	93
Овакімян Марина Артурівна ФАХОВА МОВА ТА МОВА ПРАВА	96

Секція 2

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ Заїка Юрій Олександрович ВИКОРИСТАННЯ ТАБУЙОВАНОЇ ЛЕКСИКИ І ПРАВО НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ.....	100
Яценко Ніна Олександрівна ТЕРМІН «ЛЮСТРАЦІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	104
Клименченко Світлана Дмитрівна ДОТРИМАННЯ ЛЕКСИЧНИХ МОВНИХ НОРМ ЯК ЗАПОРУКА ТОЧНОСТІ ЗМІСТУ ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ	108

Красницька Анжела Віталіївна, Посмітна Вікторія Віталіївна ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	111
Паршак Катерина Дмитрівна ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	115
Бабаніна Вікторія Вікторівна РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЗАКОН» ЯК БАЗИСНОЇ КАТЕГОРІЇ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА	118
Алексеева Світлана Геннадіївна ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУРЯДНИХ КОМПОНЕНТІВ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	122
Конєєва Олена Олексіївна СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ВЗАЄМНОЇ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	125
Баулін Олег Вячеславович СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	129
Бацько Ігор Миколайович ТЕРМІНОЛОГІЯ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І НЕ ТІЛЬКИ (РЕПЛІКА).....	135
Семененко Лариса Леонідівна МЕНТАЛЬНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЗНАЬ ПРО ДІЙСНІСТЬ	138
Онуфрієнко Олексій Володимирович АКРОНІМ «КВАНГО»: ГЕНЕЗА Й СУЧАСНА СПЕЦИФІКА ФІКСАЦІЇ ТЕРМІНА НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ТА НАУКОВОМУ РІВНЯХ	141

Овсейчик Станіслава Володимирівна ТИПИ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-СЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	144
Кличков Андрій Олексійович УКРАЇНСЬКА ЦИВІЛІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ.....	149
Нечваль Анна Олегівна АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	151
Рибик Лариса Анатоліївна ЕТИМОЛОГІЯ ТЕРМІНА «ВДОВА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	154
Куцик Катерина Володимирівна ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕПОВАГА ДО СУДУ».....	157

Секція 3 ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Дудко Ірина Володимирівна ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛОВА В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	162
Вовк Мирослава Петрівна ТЕРМІНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЯК КРИТЕРІЙ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	166
Кузьменко Борис Володимирович ХМАРИ І ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ	172
Павловська Наталія Володимирівна ДО ПИТАННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ДІЛОВОДСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	176

Мороз Людмила Іванівна ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ПОРОЗУМІННЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА	179
Братель Сергій Григорович ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТЕРМІНІВ «ЮРИДИЧНА ПРОЦЕДУРА» ТА «АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА».....	182
Конончук Тетяна Іванівна ПРАВО НА ЖИТТЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ТЕКСТУ (ЗА РОМАНОМ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ» ВАСИЛЯ БАРКИ)	185
Чабан Наталя Іванівна ГРАМАТИЧНІ НОРМИ ВЖИВАННЯ ПРІЗВИЩ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	189
Шкуратенко Олена Володимирівна ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	193
Демченко Володимир Миколайович ЛОГІКА ЮРИДИЧНОГО СУБСТИЛЮ: ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	198
Рак Ольга Юріївна КОГНІТИВНА ОЦІНКА МОВНИХ ІНТЕНЦІЙ ІНФОРМАЦІЇ В ЦАРИНІ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ЕТИКИ	201
Козачук Ксенія Олександрівна ЮРИДИЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ В ПРОЕКТАХ З УСНОЇ ІСТОРІЇ: ЗАХИСТ ТЕКСТУ Й ОПОВІДАЧА	204
Г уща Г алина Валеріївна СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ	207
Посмітна Вікторія Віталіївна ІНДИКАТОРИ МАНІПУЛЯТИВНОГО МОВНОГО ВПЛИВУ В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ	211
Лукашенко Альона Анатоліївна АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	216

Галій Марина Сергіївна КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛЩЕЙСЬКОГО	218
Хижевська Вікторія Вікторівна МОВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЙ ПРАВА	220
Макаренко Наталія Костянтинівна ЗЛОДІЙСЬКИЙ ЖАРГОН ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН	223
Яровий Кирило Васильович РОСІЯНІЗМИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	228
Волинська Анастасія Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СТІЙКИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В МОВІ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ	231
Яцун Микола Миколайович КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЮРИСТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	234

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Частина 1

Матеріали

ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2016 року)

Комп'ютерна верстка: *В. В. Корольчук, В. П. Суворова*

Підписано до друку 19.10.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 15,5. Ум. друк. арк. 14,41.

Тираж 50 прим.
